

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS ECONOMICS, SOCIOLOGY AND POLICY JOURNAL

ISSN: 1305-7979

2019, Cilt/Vol: 15, Sayı/Issue: 1, Page: 1-18

Editörler / Editors in Chief

Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Doç. Dr. Sema AY
Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç. Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ersoy SOYDAN - Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan ÖZALTIN - Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

SOSYAL MEDYA VE ALGI YÖNETİMİ: İNGİLTERENİN BREXIT SÜRECİNDE SOSYAL MEDYA DEZENFORMASYONU

SOCIAL MEDIA AND PERCEPTION MANAGEMENT: SOCIAL MEDIA DISINFORMATION IN THE UK'S BREXIT PROCESS

Arş.Gör. Ersel KİRAZ

Bursa Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi

ÖZET

Yeni medya teknolojileri geleneksel medyadan birçok açıdan ayrışmakta ve kendi dilini oluşturmaktadır. Görüntü, ses ve yazıyı tek ekranda, tek teknolojik sistemde birleştirerek multimedya bir platform sunarken kolaylıkla değiştirilip çarpıtılabilen bir özelliği de beraberinde getirmektedir. Günümüzde bilgi akışının baş döndürücü bir şekilde hızlanmasının olumlu olduğu kadar olumsuz yönleri de mevcut. Hızlı bilgi akışı ile birlikte günümüzde enformasyon bombardımanına tutulan birey, teyitsiz, olgunlaşmamış, kaynağı belirsiz, taklitçi, yanıltıcı ve manipülatif haberin muhatabı olmaktadır. Makale İngilizlerin Brexit sürecinde maruz kaldığı bu tip haberlerin ve görsellerin sonuçları üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yalan Haber, Brexit, Hakikat Sonrası, Avrupa Birliği, Göç

ABSTRACT

New media technologies differ from traditional media in many ways and form their own language. Combining image, sound and text in a single-screen, single-technological system, it offers a multimedia platform that can easily be changed and distorted. Nowadays, there is a positive and negative aspect of the information flow. With the fast flow of information, the information-bombarded individual is now the subject of uninformed, immature, unclear, imitating, misleading and manipulative news. The article focuses on the results of such news and visuals that the British were exposed to during the Brexit process.

Keyw words: Fake News, Brexit, Post-Truth, European Union, Migration

GİRİŞ

1 Ocak 1973 yılından itibaren Avrupa Birliği üyesi olan İngiltere, geçmişte üyelik isteği iki kez Fransa'nın vetosuyla reddedilmiş ve o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma isteği kamuoyu tarafından yer yer gündeme getirilmiştir. Birliğe katılımın sağlanmasını takip eden yıllarda ise dönemin başbakanı ve aynı zamanda İngiltere İşçi Partisi lideri Harold Wilson kabinesindeki çekimserler nedeniyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan ayrılma isteğini dile getirememiş ve birlik içerisindeki imtiyazlı duruş devam etmiştir. Shengen vize politikasını kabul etmeyen ve 1999 yılında Euro'ya geçen Avrupa Birliğinin para birimine katılmayan İngiltere kendi para birimi olan İngiliz Sterlinini kullanmaya devam edeceğini bildirmiştir. Özellikle son yıllarda yükselen göçmen sorunu başta olmak üzere, İngiltere'nin Avrupa Birliği'ne sağladığı bütçe payının ve katkısının büyümesi ve para politikaları gibi anlaşmazlıklar AB karşıtlığının artmasına neden olmuş ve referandumun önünü açmıştır. İngiltere Başbakanı Cameron'un, İngiltere için özel bir statü istemesi ile gerek Avrupa Birliğinin gerekse İngiltere'nin birlikte kazanacaklarını söylemesi özellikle göçmen sorununun kamuoyunda algılanışı ile ilgili bir değişiklik yaptıramamış, Avrupa ülkelerinden gelen göçmenlerin Britanya kamuoyundaki durumunu değiştirememiştir. Bilhassa göçmenlerin sosyal yardım alabilmeleri ile ilgili uygulamalar ve Avrupa dışı göçmenler sorunu kamuoyunda giderek artan bir şekilde eleştirilmiş, buna ana akım medyanın yanında sosyal medya etkisinin eklenmesiyle Brexit süreci giderek hızlanmıştır. Ülke içindeki ucuz iş gücü artışı, Euro bölgesinin dışında kalınması ve Avrupa Birliğinin finansal kararlarına uzaklık sürecin elini hızlandıran diğer faktörler arasında sıralanmaktadır. Bunun yanı sıra bütçe ve göçmen sorunu ile yanlış para politikası gibi kamuoyunu çok yakından ilgilendiren konular sosyal medya aracılığı ile abartılarak haberleştirilmiştir. Buna ek olarak özellikle doğudan ve eski doğu bloğu ülkelerinden Avrupa Birliğine yeni katılımların olacağı yönündeki haberlerin süreci manipüle etmesi, AB üyesi kalınarak göçmen sorununun çözülemeyeceği yönündeki haberlerin artmasına sebep olmuştur. Sosyal medya dezenformasyonunun¹ giderek artırılması, göç ve mülteci sorununa daha katı bir bakış açısını beraberinde getirmiş, hakikat sonrası (post-truth) çağda seçmenin ne kadar kolay manipüle olabileceğini bizlere göstermiştir. Bu anlamda Brexit bir hakikat sonrası referandumu olmuştur diyebiliriz. İletişim ve siyaset bilimi anlamında gelinen paradigmal değişim, ülkeleri kendi doğrusunu oluşturan, yaratan ve buna inanan spin-doctor² toplumuna doğru götürdüğünü bizlere kanıtlar niteliktedir.

1 Gerçekleri yansıtmayan çarpıtılmış bilgi

2 Spin doctor, temsil ettiği kişi ya da kurum hakkında hedef kitleye erişebilecek olumsuz eleştirileri önlemeye çalışan, ancak önleyememişse de bu olumsuzlukları lehine döndürmeye çalışan kişilerdir.

1. Brexit Süreci

İngiltere’de 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleşen halk oylamasında, oy verenlerin yüzde 52’si Avrupa Birliğinden çıkma (Brexit) yönünde bir beyan belirtmiş, Avrupa Birliğinin içinde kalma yönünde talep bildiren ve kampanya yürüten Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron, halk oylamasında beklemediği bir yenilgiyle karşılaşarak istifa etmiştir. Bu tarihten itibaren Britanya Muhafazakâr Partisi koluğuna ve Başbakanlığa Theresa May oturmuştur.(Ataç, 2017) Bilinmektedir ki, Birleşik Krallık-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri 1973 teki üyeliğin ardından her zaman farklı ve bütünleşmeye belli konularda mesafeli oldu. Nihayetinde, Birleşik Krallık kökenlerinde Euroseptisizm’in (Avrupa Şüphenciligi) olduğu Muhafazakar Parti iktidarında AB üyelik sürecini tartışmaya açmış ve 2015 genel seçimlerini kazanması halinde AB ile ilişkileri müzakereye açacağını ve gerekirse üyeliği referanduma götüreceğini vaat etmişti (Aras ve Günar, 2017).

Göçmen nüfusunda ki niceliksel artış ve İngiliz sağ, halk oylamasına giden süreçte çok önemli bir yer tutmuş ve referandumun sonucunu etkileyen en önemli saikler arasında gösterilmiştir. 2004 yılında göçmen politikasındaki değişiklik ve ardından gelen hızlı nüfus artışı bu problemin Birleşik Krallık siyasi gündeminde oldukça sık yer edinmesine neden olmuştur. Euroseptisizm bu tartışmaların çoğuna hâkim olmuş ve Avrupa şüphencilüğünün kökenlerinin sağlam olduğu bu ülkede AB karşıtlığı üzerinde evrilmiştir. UKIP (Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi) gibi Birleşik Krallık’ta Avrupa şüphencisi, Britanya birliğini savunan milliyetçi sağ görüşlü partiler ve gruplar, 2014 yılından itibaren seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Euroseptisizm giderek Avrupa karşıtlığına dönüşmüş ve UKIP de bu gerçekliğin farkında olarak siyasi pozisyonunu bu yönde konumlandırmıştır. Bu konumlandırmayla birlikte UKIP argümanlarını işsizlik üzerine doğru kurmuş ve siyasi propagandasını göçmen karşıtlığı üzerine oynamıştır. Buna bağlı olarak, konuyu da “göçmenler işlerinizi elinizden alıyor” algısı ile suni şekilde abarttığı bilinmektedir (Ayaz, 2017). İngiliz sağ (euroscpetic), referandum sırasında özellikle sayıları üç milyonu bularak serbest dolaşım hakkından faydalanan Avrupalı göçmenler sorununu ve Avrupalıların mevcudiyetinin İngiliz vatandaşları üzerindeki yarattığı olumsuz tavrı yaygın bir şekilde kullanmıştır. Diğer öne çıkan konu ise Birleşik Krallığın hukuk sistemi içerisinde Avrupa Birliği Adalet Divanının kararlarının bağlayıcı nitelikte olmasıdır. Bu konu da referandum sırasında sıkça gündeme gelmiştir(Aran, 2017:2).

Brexitte giden yolun en önemli diğer bir nedeni ise “ötekileştirilen” gruplar sorunudur. Sosyo kültürel ve sosyo ekonomik profil incelendiğinde yaş ortalaması yüksek, eğitim seviyesi daha düşük, vasıflı bir işe sahip olmayan, daha az gelirlili sosyal grupların ayrılma talebiyle karşılaşmıştır. Örneğin, yüksek eğitilmiş olanların %68’i kalma yönünde oy kullanırken 16 yaşında okuldan ayrılanların %70’i ayrılmak için oy kullanmıştır. Sayılan bu sosyal gruplar İngiltere’nin, 2008 yılında karşı karşıya kaldığı mali krizden bu yana uzun yıllar birbirini takip eden kaynak kesintilerinin mağduru olan ve kötüleşen kamu hizmetleri kalitesi nedeniyle kendilerini mağdur hisseden gruplardır. Buna ek olarak, Avrupa Birliği’nin diğer bölümlerinden ve Avrupa Birliği’nin dışından gelen göçlere itiraz etme eğilimi vardır. Ayrıca, kamu hizmeti eksiklikleri konusunda “göçmenlerin” suçlanması kolay olmuştur (Martin, 2017:44).

Tablo 1- Brexit'e Konu Olan Avrupa Birliği Genişleme Süreci

1. Genişleme 1973	İngiltere, Danimarka, İrlanda
2. Genişleme 1981	Yunanistan
3. Genişleme 1986	İspanya, Portekiz
4. Genişleme 1995	Avusturya, Finlandiya, İsveç
5. Genişleme 2004	Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
6. Genişleme 2007	Romanya, Bulgaristan
7. Genişleme 2013	Hırvatistan
8. Genişleme 2016	Bosna Hersek

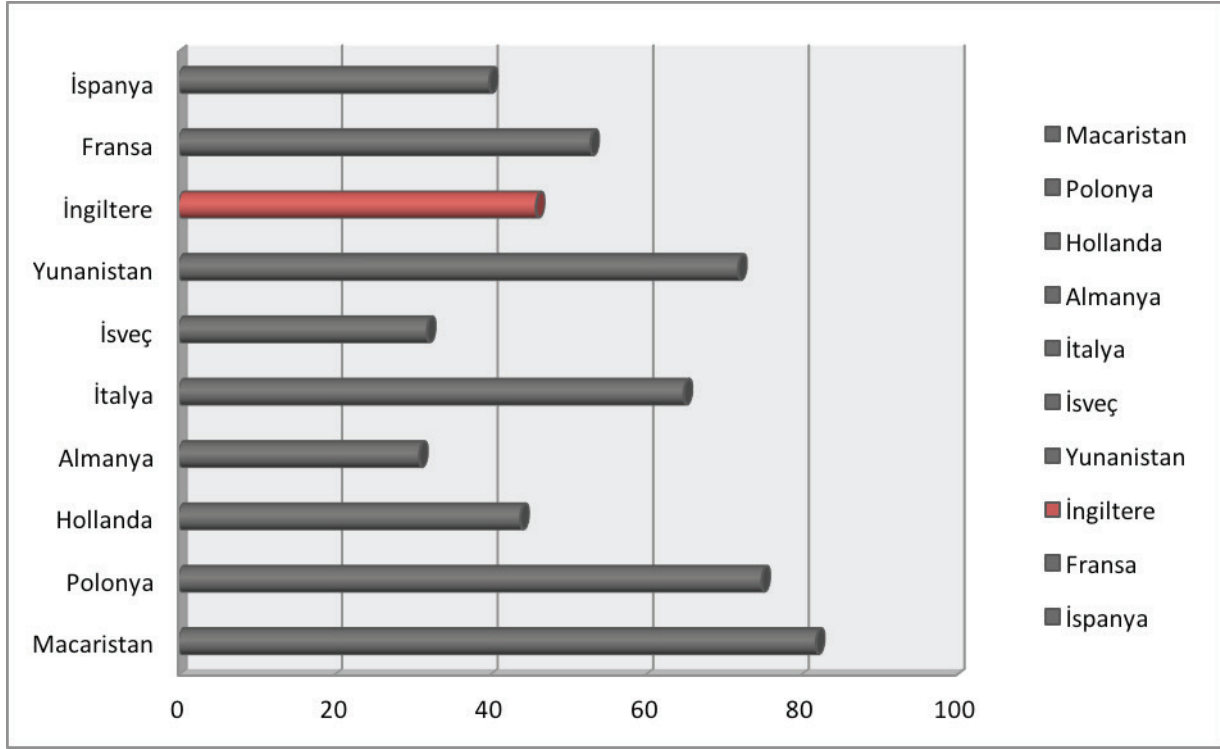
Kaynak: AB Bakanlığı, 2016

Avrupa Birliğinin genel amaçlarından bir tanesi de ortak bir pazara sahip olmak ve serbest ticaret anlaşmaları kapsamında ticaret yapabilmektir. Fakat gittikçe yükselen bir trend yakalayan ve kendinden söz ettiren Avrupa sağ kutuplaşma ve milliyetçiliğe yönelik söylemleriyle küresel ekonominin işleyişine gölge düşürmektedir. Bu anlamda Brexit, aslında 2008'de ortaya çıkan daha sonra Avrupada Euro Krizi olarak kendini gösteren ve son olarak da AB'ye yoğun şekilde gerçekleşen mülteci akınının bir sonucudur. Özellikle 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ile beraber Avrupa Birliğine başlayan mülteci akını birliğin dağılma ihtimalini sıkça gündeme getirmiştir. Bu gibi durumların ülkelerin sosyal politika dengelerini değiştirmesinin yanında özellikle sığınmacı politikalarını sıkça vurgulayan milliyetçi aşırı sağ görüşlerin yükselişine yol açması, AB şüphecilğini (Euroseptisizm) güçlendirmiştir. Mamafih, bu durumun en somut örneği İngiltere'nin Brexit adımıdır. Avrupa Birliğinin sosyal mevzuat politikaları ve bu politikaları yönetenler krizi değerlendirmekte yetersiz kaldığı için hızla artan yabancı karşıtlığı İngiltere'de de ortaya çıkmıştır. Özellikle iş piyasasında kendini gösteren kriz, yabancı işçi çalıştırma karşıtlığıyla son zamanlarda daha çok öne çıkan korumacı ve sağcı tepkiler, Brexit'in sonucunu belirlemiştir. Öyle ki referandumda da ülke dışından çalışmaya gelen işçi karşıtlığıyla bilinen Lincolnshire ve Yorkshire'dan yüksek oranda AB'den ayrılma yönünde oy çıkması, Brexit'in gerisinde milliyetçilik düşüncesinin yer aldığı görüşünü kuvvetlendirmektedir (Durusoy ve Beyhan, 2017).

Göçmenlerle ilgili politikalar, iktisadi çıktıları artırmalarına ve genel anlamda ülke ekonomisine olumlu etki yapmasına rağmen, sosyolojik anlamda bakıldığında, bu hareketlerin yurttaşların kamu maliyesinden aldığı payda azalmaya neden olduğu konusunda endişeler ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, refah devleti politikasında hükümetler iktisadi büyüme ve kendi vatandaşlarının önceliklerinin korunması arasında kalmaktadır. Göçmen nüfusun genç olması, çalışmaya hevesli olması ve konut fiyatlarında yukarı yönde harekete neden olması, İngiltere ve diğer gelişmiş ülkelerin göçmenlere olan tepkilerinin artmasına neden olmuştur (Kılıcı, 2018: 19).

Avrupa daha önce böylesi bir göçmen krizine, 13 Haziran 1990 günü Berlin duvarının yıkılması ile maruz kalmıştı. Ancak günümüzde gerek ana akım, gerekse sosyal medya etkisi ile seçmenin politize edilmesi, krizin algılanış şeklinde değişikliklere sebep olmuştur. Sosyal medyanın, göçmenler ve mülteciler hakkında kamuoyunda oluşan algıları ve söylemleri belirlemede önemli rol oynuyor olması, seçmen tutumlarını da etkileyebilmektedir. Çalışmalar, medyanın yalnızca ev sahibi toplum için potansiyel tehditleri vurgulayan tasvirler yoluyla göçmenlerin ve mültecilerin 'ötekileştirilmesini' teşvik etmekle kalmayıp göçmenleri insani özelliklerinden ayırarak bunun sonucunda ortaya çıkabilecek sonuçlara ilişkin hazır halde gerekçelendirmeler yapabileceğini düşündürmektedir (Eşiğül vd.2017)

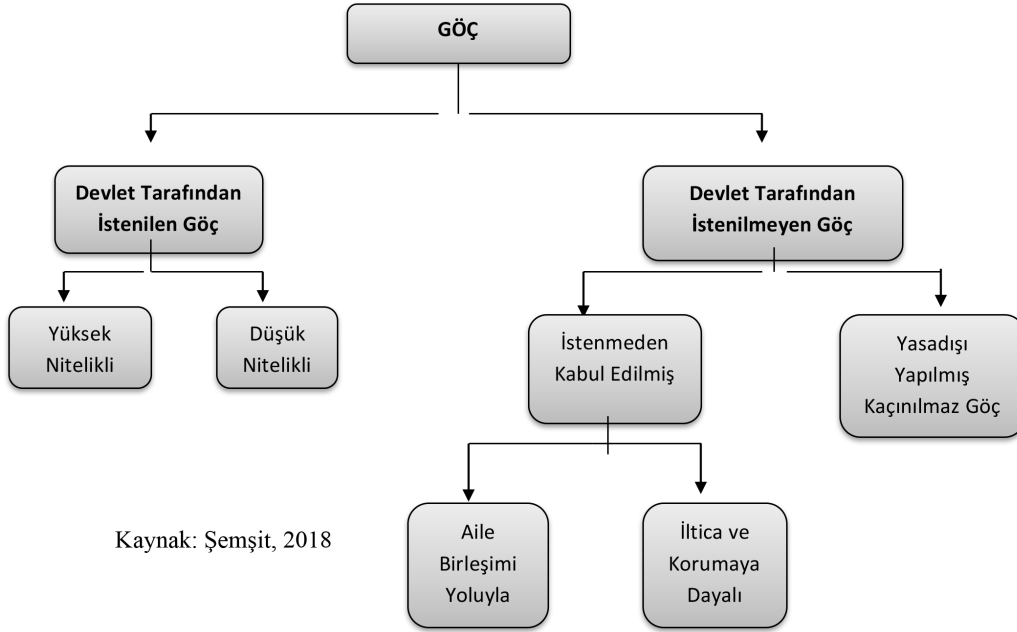
Tablo 2 -AB Ülkeleri ve İngiltere de Göçmen Karşıtlığı Yüzdesi

Kaynak: Hopyar, 2016

Göçmen ve mültecilerin nasıl çerçevesini temsil edildiği hususunda ise üç farklı görüş ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu görüşler; siyasi elitler ve aktörler tarafından göçmenler hakkındaki bilgilerin üretilmesi, iletişim sürecindeki bilgilerin medya tarafından oluşturulması ve son kullanıcı olan bireylerin enformasyon hakkındaki görüşleri şeklindedir. İletişimsel açıdan ilk iki girdi son çıktıyı yani kullanıcı faktörünü kuvvetli şekilde etkilemektedir. Scott Blinder, Martin Ruhs, ve Carlos Vargas-Silva'nın yapmış olduğu çalışmalar doğrultusunda Britanya basınından 2010'dan 2011'e kadarki göçmen haberlerine dayanarak, hem göçmenlerin hem de göçün medya kapsamındaki halk algısının 'gerçeklik' ten ayrılabilirliğini vurgulamaktadır. Blinder ve arkadaşları "insan zihninde yaratılan" göçün "gerçek" göçten kopmasını, kamu algısındaki göçmen profilleri ile devletin sosyal politikaların hedeflediği göçmen kitlesini karşılaştırarak çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bulgunun bize gösterdiği önemli argüman ise İngilizlere göçmenler hakkında ne düşündükleri sorulduğunda ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar göç dalgasının büyük çoğunluğunu öğrenciler oluştursa da, İngilizlerin akıllarına öğrencilerden daha çok sığınmacıların geldiği görülmüştür (Eşigül vd. 2017: 5). Mülteciler ve göç açısından değerlendirildiğinde, medyanın bu konuda olaylara farklı açılardan baktığı söylenebilir. Buna bağlı olarak medya sahip olduğu farklı kitle iletişim araçlarıyla; yaygın ve etkileyici bir güce sahiptir. Medya hem yansıtıcı hem de destekleyici olarak kamuoyunu etkileyebilmekte, önyargı ve mitlerle örülmüş yanlışlıklara karşı durabilmekte ya da tam tersi bir açıyla olayları gösterebilmektedir. Dahası medya ve kamuoyu arasındaki bu simbiyotik ilişki, konu hakkında hükümet ve kamuoyunun kararlarını belirlemede etkili olmaktadır (Kolukırık, 2008: 6).

Şekil 1 - Devlet-Merkezli Bakış Açısıyla Uluslararası Göç Sınıflandırması

Kaynak: Şemşit, 2018

Kaynak: Şemşit, 2018

Diğer bir noktaya bakmak gerekirse, Brexit sürecinde en etkili faaliyet gösteren oluşumlardan birisi de Ayrılığa Oy Ver (Vote Leave) Platformu olmuştur. Platform üyeleri İngiliz ve İngiltereli kimliği üzerinden seçmenler ile buluşmayı tercih etmiş ve ülkede Avrupa şüpheciliği bulunan kitleler için güçlü bir kimlik ortaya koymuştur. “AB’de kalırsak ne olur” sorusunu sorarak temel kampanya argümanlarını kuran bu platform, “Neden oy kullanmalıyız?” sorusuyla da seçmenler adına referandumda kullanacakları oylar için, bir anlamda yol haritası çizmiştir. Avrupa Birliği müktesebatlarının özellikle sınır kontrolü için yetersiz kaldığının altını çizen topluluk Britanya kamuoyunda yaygın bir eğilim olması sebebiyle göçmen karşıtlığını sınır kontrolsüzlüğü ile beraber göstermeyi tercih etmiştir. Ayrıca ayrılığa oy ver (Vote Leave) Platformu sınır kontrolü açısından Avrupa Birliği yasalarının yetersizliği üzerinde sıkça durmuş, İngilizlerin ayrılmaya oy vermeleri halinde kendi sınır kontrollerini yapabileceklerini ve ülkeye yapılan göçleri kontrol altına alınabileceği vurgulamıştır (Kılıç, 2017: 675).

Görsel 1 – Vote Leave Platformu'nun Göçmenlerle İlgili Kullandığı Görsel

Kaynak: <http://www.votetakecontrol.org>

Avrupa dışı göçmen sorununun yanı sıra Avrupa içi göçmen sorunu Brexit süreci boyunca en önemli argümanlardan birisi haline getirilmiştir. Avrupa Birliği'nin doğu genişleme hamlesi olarak bilinen Vişegrad grubu ülkeleriyle yaptığı büyüme hamlesi sonrasında önemli bir nüfusun İngiltere'ye göç ettiği bilinmektedir. İngiltere'nin Vişegrad ülkeleri ile doğu genişlemesi sonrasında istihdam edilmek üzere işçilere çalışma piyasasını açan ilk devletlerden biri oluşu, yine o günlerde her beş kişiden birinin işsiz olduğu Polonya'dan İngiltere'ye başlayan işçi-göçmen akınının nedenini açıklamaktadır. Çalışmak üzere İngiltere'ye gelen işçiler ve aileleri için cazibe noktası sadece istihdam/ücret farkı değil, bunun yanı sıra Birleşik Krallık'ın arz ettiği yüksek yaşam/sosyal güvenlik harcamaları ve sosyal sistem olmuştur. Ancak İngiltere'nin önde gelen üniversitelerinden biri olan Oxford Üniversitesi'nin yaptığı araştırmaya göre, İngiltere'de çalışan AB vatandaşlarının dörtte üçünün bu ülkede ikamet etmesi için gerekli koşulları taşımadığını ortaya koymuştur. Hotel, restoran ve tarım işlerinde çalışanlar burada başı çekerken, bankacılık ve finans sektöründe çalışan AB vatandaşlarının da %60'ının İngiltere'nin diğer ülke vatandaşları için getirdiği vize koşullarını taşımadığını göstermiştir (Hekimler, 2017 :7).

Avrupa Birliği ülkeleri içerisindeki göç hareketinin günümüze ait bir sorun olarak anlatılması, aslında son 25 yıllık sürecin analizinin tam değerlendirilemediği kaygısını beraberinde getirmektedir. Gerek

genel hareket kabiliyeti artışı ve daha kolay uluslararası seyahat imkanları, gerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'ler Birliğinin çöküşünden sonra postsosyalist ülkelerdeki ekonomik stagflasyon, ve bununla beraber Balkanlardaki istikrarsızlık gibi birçok faktörün etkisiyle, iktisadi bakımdan güçlü Avrupa'ya, özellikle de Avrupa Birliği'ne göç belirgin bir şekilde artış göstermiştir. Artışta ekonomik entegrasyonla el ele ilerleyen Avrupa Birliği'nin genişlemesi de önemli bir rol oynamıştır (Akdoğan ve Atalay, 2017: 2439).

2. Sosyal Medya, Dezenformasyon ve Algı Yönetimi

Algı yönetimi kavramı yabancıların tutumlarını ve tarafsız düşünme yeteneklerini etkilemek için girişilen her türlü eylemi kapsar. Kamu Diplomasisi, Psikolojik Operasyonlar, Kamu Bilgilendirme, Aldatma ve Gizli Eylem faaliyetleri gibi bir takım iç içe geçmiş süreçler algı yönetiminin parçalarıdır. Halka ilişkiler alanında 1980 li yıllarda kullanılmaya başlanmış olan algı yönetimi uygulamaları kamu diplomasisi anlamında, bir imaj yükleme ve itibar yönetimi sürecidir (Yakın, 2004: 87). Algı yönetiminin ne olduğunu anlamak ve yorumlamak da birey, devlet, kurum ve kuruluşlara göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların bir sonucu olarak algı yönetimini bazıları hedef kitlesini kendi çıkarları doğrultusunda kandırma olarak tanımlarken, bazıları da amaçları doğrultusunda kullanılacak bir iletişim disiplini olarak görmektedir. Bireyler yada gruplar, diğer grup yada bireylere yani içgüdüsel olarak "diğer"lerine karşı haklı çıkma, kendini kabul ettirme ve onları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme açısından algı yönetimini uygulamakta, siyasal partiler rakip partilerin oy potansiyelini azaltmak amacıyla, iktidarlar muhalefeti ortadan kaldırmak, muhalefet de iktidarın muktedir olmasını engellemek amacıyla bu yöntemi kullanmaktadır (Tunç ve Atılğan, 2017: 229) Kişilerin algısını yöneten husus, dış dünyayı ve nesnelere bize yansıyan şekliyle yorumlamamızda yatar. Algı sürecinde birey, iki tür gerçeklik ile karşılaşmaktadır. Birincisi kendisinin yaptığı gözlemler neticesinde ulaştığı gerçeklik, ikincisi ise kitle iletişim araçları yani medya yoluyla sunulan gerçekliktir. Kitle iletişim araçları tarafından sunulan enformasyonların, insanın kendi algılarıyla edindiği bilgiye oranla zihnindeki imgelerin ve gerçekliğine inandığımız sahte dünyanın oluşumundaki egemenliği dikkat çekicidir (Ceng, 2018: 668)

Toplumları yönlendirmek ve manipüle etmek amacıyla geçmişten günümüze sıkça başvurulan bir yöntem olan dezenformasyon ise sosyal medyanın ana akım medyadan daha önemli hale geldiği günümüzde çok kullanır hale gelmiştir. Bilginin üretilmesinde ve bir iletişim aracı olarak yayılmasında önemli bir işleve sahip olan internet ve sosyal medya, bilgi kirliliği açısından bugün güvenilirliği sıkça tartışılmaktadır. Yanlış bilgilerin gerçeklerden daha hızlı yayıldığı çevrimiçi mecralarda kullanıcıların bilginin doğruluğunu ya da yanlışlığını öğrenmesi gitgide daha da zorlaşmaktadır. Kamuya ait olan fikirleri müspet veya menfi yönde değiştirmeye çalışmak ve insanların fikirlerini çelmek için tarih boyunca çok farklı yöntemler denenmiştir. Ulusal ve uluslararası alanda kamuoyunun desteğini kazanmak, kişilerin ve grupların inançlarını kendi çıkar ve istekleri doğrultusunda değiştirilmesini sağlamak için kitle iletişimini kullanmak bir propaganda aracıyken, yanlış bilgilendirme yani dezenformasyon da aynı çığara hizmet etmektedir. Dezenformasyon, gerçek dışı bilgi kullandığı ve manipülasyon amacı taşıdığından genellikle bir "kara propaganda" olarak da kabul edilir. Yanlış bilgilendirme mis-enformasyondaki gibi yanlışlıkla hatalı bilgi iletimi olmayıp bilinçli bir şekilde rakipleri zayıflatmak ya da algıları yönetmek için yapılır (Erkan ve Ayhan, 2018: 206)

Sosyal medya kullanıcılarının paylaşımları ile ilgili bir diğer tartışılmalı konu ise doğrulanmaya muhtaç içeriklerin, özel hayatın gizliliğinin ihlalden nefret söylemine kadar çeşitli etik ihlallere neden olması ve algı yönetimine katkıda bulunmalarıdır. Özellikle sosyal medyada enformasyonun bir an önce paylaşılma arzusu, çoğunlukla doğrulanmaya muhtaç yalan-yanlış bilgilerin hızla yayılması sonucunu doğurmakta ve yeni medya/yurttaş gazeteci paylaşımının bir başka önemli etik ihlal alanı olan sosyal

medya içeriklerinin teyit edilmeden paylaşılması problemini gündeme getirmektedir. Ancak yalan haber (fake news) sorunu sadece sosyal medya kullanıcıları ya da küçük gruplar tarafından üretilen bir problem değildir. Ana akım medya, çok uluslu şirketler ya da troller dezenformasyon maksadıyla yalan haberi yaydığı bilinmektedir. Bu bağlamda sosyal medya günümüz hızlı habercilik anlayışına göre haber yapılabilen bir ortam halini alırken diğer yandan yalan haberin, yanlış bilginin ve söylentinin hızla yayıldığı bir alan haline gelmektedir (Ünal ve Taylan).

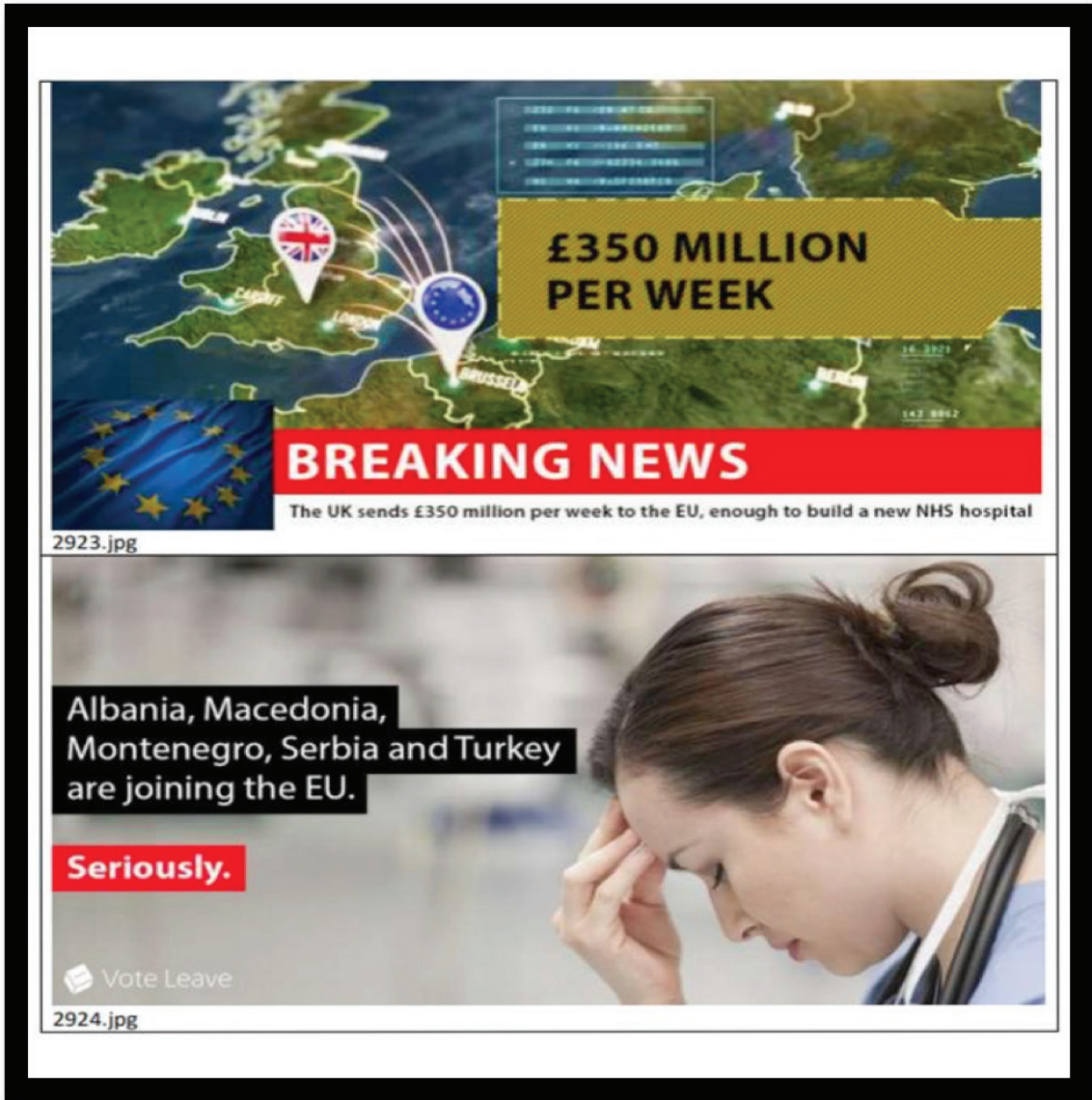
Şekil 2 – Wardle’ a Göre İçerikte Çarpıtma ve Dezenformasyonun 7 Tipi

Kaynak: Wardle, 2017

Günümüz iletişim ve bilgi çağında modern teknolojik iletişim araçları ve bilgi transferi sonucu bireyler yalnızca devletin sunduğu bilgilerle sınırlı kalmamaktadır. Artık küreselleşen dünya ile entegre olmuş bir enformasyon akışı ve buna bağımlı bireylerden söz edilmektedir. Üstelik bu bilgi akışı yalnızca kültürel gelişme ile ilgili olarak değil, dünya çapında ekonomik çevre yönetimiyle de ilgilidir. Küreselleşmiş dünya düzeninin görünen aktörleri, ulus-ötesi medya girişimcileridir ve onlar bilgi adına hareketlilik veya durağanlık oluşturmaktadırlar. Bacon’un söylediği gibi bilginin güç olduğu ve bilgiyi elinde bulunduranın hakimiyetinin, daha fazla hissedildiği günümüzde gerçek ve objektif bilgiye daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü küresel dünya düzeninde artık daha çok tek yönlü seçicilik, dezenformasyon ve manipülasyon tehlikesi yaşanmaktadır (Yoloğlu, 2017:9).

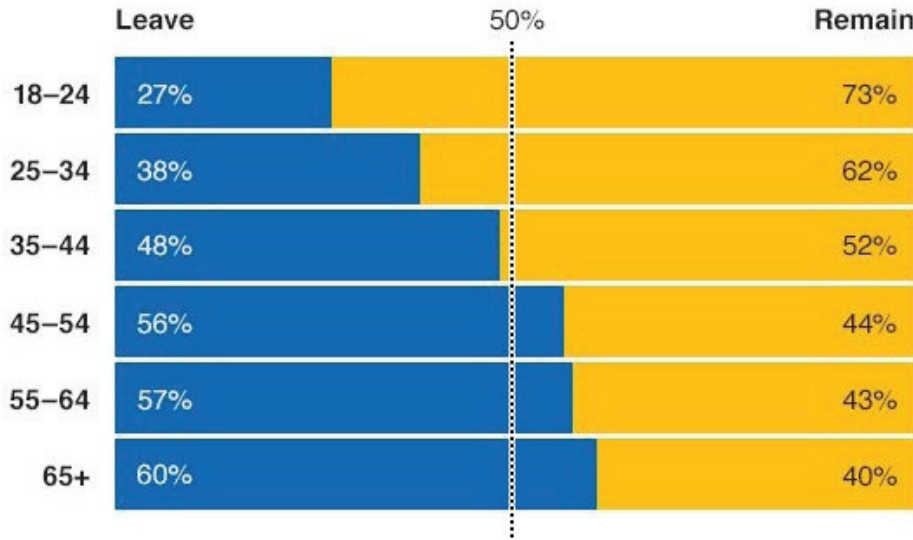
Görsel 2 – Brexit Sürecinde Sosyal Medyada Kullanılan Manipülatif İçerikler

Kaynak: www.bbc.com, 2018

Görsel 2 de iki farklı manipülatif içerik görülmektedir. Brexit sürecinde kullanılan yalan içerikli bu görseller özellikle köklerinde Euroseptizm bulunan İngiliz vatandaşlarının kolaylıkla manipüle edilmesini sağlamıştır. İlk görselde “Birleşik Krallığın Avrupa Birliğine Her Hafta 350 Milyon Sterlin Para Gönderdiği” iddia edilmektedir. Haberin kaynakları haberi doğrulamakla ilgili hiçbir girişimde bulunmamış, dönemin İngiltere Başbakanı Cameron asılsızca yayılan bu haberlerin gerçeklerle yakından uzaktan alakalı olmadığı açıklamalarını yapsa da yeterli olmamıştır (www.theguardian.com, 2018). Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Türkiye’nin Avrupa Birliğine katılmak üzere olduğunu anlatan ikinci görsel diğer bir manipülasyon örneği içerdiği oluşturmaktadır (www.thetimes.co.uk, 2018). Farklı görselleri kullanılmış olan üyelik süreci haberleri göç ile ilgili oldukça endişeli olan İngilizleri oldukça kolay manipüle edebilmiştir. Özellikle bu tür göç hareketlerinin emekli aylıkları üzerinde baskı yaratacağı yönünde kanı oluşturması 50-65 yaş aralığındaki İngilizler için oldukça olumsuz algılanmış ve Avrupa Birliğinden çıkılması yönünde oy kullanılmasını beraberinde getirmiştir.

Şekil 3- Brexit Referandumunda Farklı Yaş Gruplarının Verdiği Oy Oranları

Kaynak: www.bbc.com, 2018

Sosyal medyada yer alan yalan haberlerin yanı sıra Daily Mail ve Daily Express gibi gazeteler her gün göçmenlerin ve Avrupa Birliğinin genelde nefretini teşvik eden makaleler kaleme almışlardır. Buna bağlı olarak, Avrupa Komisyonu yapılan bu haberlerle ilgili mücadele edeceğini duyurmuş ve Avrupa Parlamentosu bir komisyon oluşturarak sahte haberlerle ilgili yasal bir çerçeve oluşturup, haberlerin yayılmasının önüne geçmeleri gerektiğini söylemiştir. Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Frans Timmermans bilgi akışının ve yanlış bilginin neredeyse ezici olduğu bir çağda yaşadıklarını ve bu yüzden vatandaşlara sahte haberleri tespit etme, çevrimiçi güveni artırma ve aldıkları bilgileri yönetme araçları vermeleri gerektiğini belirtmek zorunda kalmıştır. AB'nin Dijital Ekonomi ve Toplum Komiseri Mariya Gabriel ise sahte haberciliğin Avrupa demokratik toplum düzeni açısından bir felaket olduğunu ve bir komisyon oluşturarak sahte haber sorununu araştırmak için akademisyenleri, çevrimiçi platformları, haber medyası ve sivil toplum örgütlerini temsil eden "Üst Düzey Uzman Grubu" kurma planlarının olduğunu açıklamıştır (eu-rop.eideasonerpe.eu, 2018).

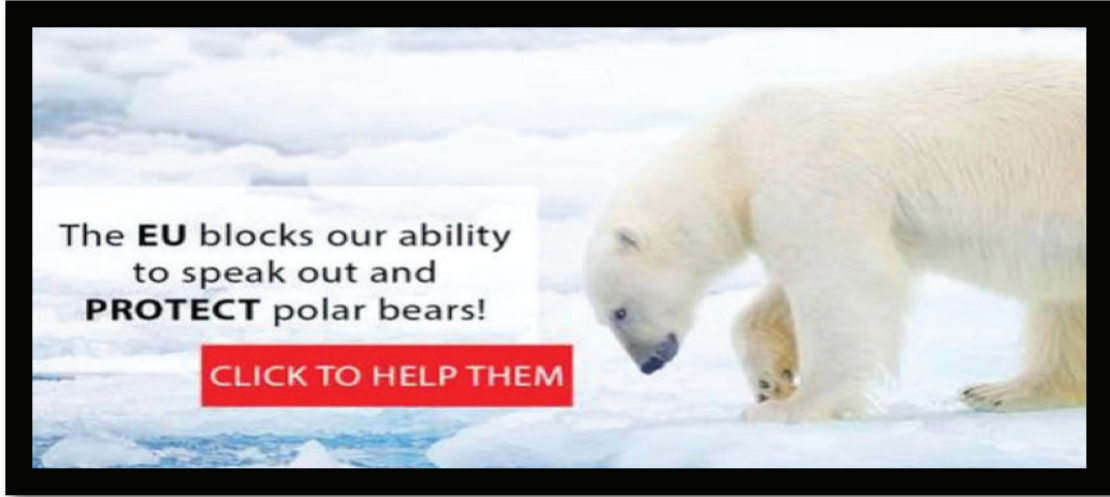
Görsel 3 – Avrupa Birliği Katılımı İle İlgili Manipülatif Görsel

Kaynak: www.voteleavetakecontrol.org, 2018

İnternet trafiğinin büyük bir kısmı Google, Facebook, YouTube, Instagram ve Twitter gibi platformlar üzerinden yayılmaktadır. Sahte haberlerin bu platformlar aracılığıyla az çaba harcanarak kolayca yayılması ve insanların 5.000 €'ya 20.000 yorum satın alabilmeleri buna ek olarak, 2.600 €'luk bir miktarın 300.000'e kadar sosyal medya takipçisi satın alabilmesi yalan haberin nasıl yayılabildiğini etkili bir şekilde anlatmaktadır. Bu tür manipülasyonları yapmanın gittikçe kolaylaşması ve söz konusu platformların bu çeşitli hizmetler için alıcılara teklif götürmesi yalanların doğrulardan ayrıştırılmamasına neden olmaktadır (eu-rope.ideaseoneurope.eu, 2018).

Görsel 4 – Brexit Sürecinde Sosyal Medyada Kullanılan Manipülatif Reklamlar

AB, kutup ayısını konuşma ve koruma yeteneğimizi engelliyor

Kaynak: www.bbc.com, 2018

Twitter'ın yayınladığı yeni verilere göre, troller ordusu İngiltere'nin AB üyeliği referandumu gününde #ReasonsToLeaveEU etiketi ile binlerce mesaj gönderdi. Brexit oylamasının yapıldığı gün olan 23 Haziran 2016'da, 3.800 hesap içeren bir trol ordusu harekete geçti. Sahte hesaplar #ReasonsToLeaveEU hastakiyle 1.102 gönderiyi tweetledi. Bu hesaplar, referandum gerçekleşikten sonra, faaliyet dönemi boyunca "Brexit" ifadesini 4.400'den fazla kez tweetledi. Twitter verileri, trollerin Brexit oyu günündeki bir gün süren saldırıda dahil olmak üzere, Batı'daki dezenformasyon ve uyuşmazlıkları yaymak amacıyla 10 milyondan fazla Tweet gönderdiğini gösteriyor. Twitter daha önce Brexit oylarını etkilemeye çalışan hesaplar bulmuştu. Hesaplar, hem gerçek hem de sahte haber siteleri, gifler ve videolar hakkındaki haberlere bağlantılar paylaştı (www.telegraph.co.uk, 2018).

Sonuç ve Tartışma

Toplumların algılarını yönetmek ve onları yönlendirmek geçmişten günümüze, siyasi, ticari, iktisadi tüm aktörlerin temel amaçları arasında yer almıştır. Çünkü algıları yönetenler, amaçları doğrultusunda diğer insanları daha kolay ve daha zahmetsiz bir şekilde yöneteceklerinin bilincindedirler. Bireyin zorunlu ya da kendi isteğiyle ikna edilmesini veya algısının değiştirilmesini amaçlayan algı yönetimi insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur. Gelişen noktada değişen, gelişen teknolojiye bağlı olarak (sosyal medya, internet haberciliği, yurttaş gazeteciliği vb.) bu amaca ulaşmada kullanılan yöntemlerdir. Günümüzde bilgi akışının baş döndürücü bir şekilde hızlanmasının olumlu olduğu kadar olumsuz yönleri de mevcut. Habermas'ın "Kamusal Alan" kavramının yeni medya ile beraber boyut değiştirdiği 21. yy yeni kamusal alan katılımçılığı, haber yapabilen yurttaş bireyler ile birlikte çeşitliliğin artışı gibi

önemli ve olumlu özellikler getirmiştir. Ne var ki bu olumlu özelliklerin dışında konuyu eleştirel olarak da ele almak gerekiyor. Hızlı bilgi akışı ile birlikte günümüzde enformasyon bombardımanına tutulan birey teyitsiz, olgunlaşmamış, kaynağı belirsiz, taklitçi, yanıltıcı ve manipülatif haberin muhatabı olmaktadır. ABD’de yapılan bir araştırmanın verileri, sosyal medya kullanıcıları arasında yalan haberlerin doğrularından daha hızlı yayıldığını ortaya koydu. Massachusetts Teknoloji Enstitüsü ve Twitter’ın araştırması, yalan haberlerin kullanıcılara doğrularından 6 kat hızlı ulaştığını gösterdi(www.milliyet.com.tr, 2018). Ayrıca yine Massachusetts Institute of Technology’den (MIT) bir grup araştırmacı, konuyla ilgili derinlemesine yaptığı araştırmaya göre yalan haberler, bilgisayar sistemlerinden ziyade insan davranışları nedeniyle yayılıyor. Yani sadece teknolojiyi suçlamak doğru değil.

Özellikle Ortadoğu’da yaşanan olumsuzluklar nedeniyle ortaya çıkan göçmen ve mülteci krizi İngiliz sağının elini güçlendirmiş, krizin fırsata çevrilmesi adına bir şans yakalanmıştır. Bilhassa göç ve mülteciler ile ilgili yapılan yalan sosyal medya haberlerinin sansasyonel, ilgi çekici, şaşırtıcı, oluşu okuyucu açısından çok dikkat çekici bir unsur olmaktadır. Bu ilgi uyaranları özellikle kişisel yada politik çıkarlar tarafından kullanıldığında aynı etkileri katlayarak artırabilmiştir. Euroseptisizm geçmişi bulunan ve Avrupa birliğine her zaman şüpheyle bakmış olan İngilizleri siyasal açıdan istenilen noktaya çekmek, kararsızların kararını değiştirebilmek, kamu harcamalarından payları azalmış olan kesimleri etkileyebilmek, göç ve göçmenlerle ilgili olumsuz yargıları körüklemek bahsi geçen bu haberlerle daha da kolaylaşmıştır.

Kendini kandırmak isteyen kitlelere yalan söylemek oldukça kolaydır. Haberlerin çarpıtılması, onlara yalan imajlar eklenmesi, gerçeğin hasır altı edilmesi, yalan manşetlerle halkın önüne çıkılması, okuyucunun sersemletilmesi, manipüle olmuş bir seçmen kitlesi yaratmıştır. Bu da Avrupa Birliğinden çıkış anlamına gelen Brexit kararını doğurmuş, AB’nin geleceği tartışılmaya başlamış, bunun üzerine, 24 Haziran’da David Cameron istifa etmiş, Pound 30 yılın en düşük seviyesine gerilemiş ve Birleşik Krallık’a dönük ekonomik beklenti tabloları yeniden güncellenerek beklentiler düşürülmüştür.

Doğru enformasyonun üretiminden, paylaşımından ve yayılımından sorumlu tüm kurumlar aynı yalan peşinden koşmaya başladığında kitleler için geriye kalan tek umut kaynağı kendi bilinçleri olur. Ancak çoğu zaman yalana inanmak, doğru bilgiye ulaşmaya yönelik bir sorgulamadan daha kolaydır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, E. ve Atalay, M. (2017). *Avrupa Birliği'ni Değişime Zorlayan Güç: Göç*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.22, Kayfor15 Özel Sayısı, s.2371-2390
- Aran, B. (2017). *Brexit ve Küresel Ticarete Yansımaları*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Ticaret Çalışmaları Merkezi
- Aras İ. ve Günar A. (2017). *Dünya Politikasında Kriz Ve Değişim- Brexit'in Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Etkileri*
- Ataç, E. (2017). *Referandumdan Bugüne: Birleşik Krallık İç Siyasetindeki Tartışmaların Gölgesinde Başlayan Brexit Süreci*, İKV Değerlendirme Notu, İktisadi Kalkınma Vakfı
- Ayaz, E. (2017). *Brexit Avrupa Birliği'nin Sonu mu? Brexit'in Birleşik Krallık ile Avrupa Siyaseti Açısından Sonuçları*, Yakın Doğu Enstitüsü, Yakın Doğu Enstitüsü Raporları No: 05
- Ceng, E. (2018). *Algı Yönetimi Aracı Olarak Twitter Kullanımına İlişkin Siyasal Bir Analiz*. Erciyes İletişim Dergisi Cilt/Volume 5, Sayı/Number 4, 663-689
- Durusoy, S. ve Beyhan Z. (2017). *2015 Sonrası Küreselleşmede Yörünge Değişimi: Brexit ve Donald Trump Örneği*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Uluslararası Ekonomi Dergisi S.1-15
- Erkan, G.,ve Ayhan, A. (2018). *Siyasal İletişimde Dezenformasyon ve Sosyal Medya Bir Doğrulama Platformu Olarak Teyit Org. Akdeniz İletişim*, 202–223.
- Eşigül A. vd. (2017). *Bilgiden Algıya: Türkiye'deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine Bir Çalışma*, Avrupa Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü S. 1-29
- Hekimler, O. (2017). *Brexit Sonrasında Merkezi ve Doğu Avrupa'yı Yeniden Düşünmek*, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi C: 25 S. 1 S. 1-27
- Hopyar, Z. (2016). *Avrupa da Göç ve Mülteci Olgusu*, Diaspora Araştırmaları Merkezi Temmuz Raporu S.1-8
- Kolukırmık, S.(2008). *Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü Medya Politikası Üzerine Bir Değerlendirme*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, vol. 8, no. 1, pp. 1–20,
- Kılıç, H. *Brexit'i Anlamak: Ulusal Kimlik ve Avrupa Kimliği Arasında Birleşik Krallık*, VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, Uludağ Üniversitesi Mete Cengiz Kültür Merkezi, 28-29 Kasım 2016, Bursa Türkiye, S.655 – 681
- Martin, N. (2017). *Türkiye, Avrupa Birliği ve Brexit, Brexit – Elveda Avrupa İngiltere'nin AB'den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler*, Siyasal Kitabevi, Ankara
- Şemşit, S. (2018). *Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri Kavramsal Bakış*. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(1), 269–289.
- Tunç, A. ve Atılğan A. (2017). *Algı Üzerine Kurulu Yönetimsel Bir Anlayış: Algı'nın Yönetimi*. International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies. Vol 3, Issue:3 Pp:228-238
- Ünal, R. ve Taylan, A. (2017). *Sağlık İletişiminde Yalan Haber Yanlış Enformasyon Sorunu Ve Doğrulama Platformları*. Atatürk İletişim Dergisi, (14), 81–100.

- Wardle, C. (2017). *Fake news. It's complicated. First Draft*, ss. 1–11. <https://firstdraftnews.com> <https://www.thetimes.co.uk/article/fake-news-is-a-bigger-threat-than-brexit-nnb07zjxn>
- Yakın, M. *Reklamda Algı Yönetimi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004 <https://www.bbc.com/news/magazine-36619342> <https://eu-rope.ideasoneuropa.eu/2017/11/14/fake-news-caused-brexit/>
- Yoloğlu, N. (2017). *Küresel Medya ve İletişim Anlayışında Aktüel Enformasyondan Dezenformasyona Yöneliş*. Middle Black Sea Journal of Communication Studies, 2(1), 8–15. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-44966969> <https://www.telegraph.co.uk/technology/2018/10/17/russian-iranian-twitter-trolls-sent-10-million-tweets-fake-news/>
- İnternet** <http://www.milliyet.com.tr/yalan-haberler-sosyal-medya-daha-sosyalmedya-haber-2626172/>
- <https://www.theguardian.com/politics/reality-check/2016/may/23/does-the-eu-really-cost-the-uk-350m-a-week>

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS ECONOMICS, SOCIOLOGY AND POLICY JOURNAL

ISSN: 1305-7979

2019, Cilt/Vol: 15, Sayı/Issue: 1, Page: 19-34

PARADOKS
Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

Editörler / Editors in Chief

Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Doç. Dr. Sema AY
Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç. Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ersoy SOYDAN - Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan ÖZALTIN - Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

GELENEKSEL HALEP KONUTLARINDA DUVAR SÜSLEMELERİ: GAZALİ EVİ ÖRNEĞİ

WALL DECORATIONS IN ALEPPINE TRADITIONAL HOUSES: GAZALEH HOUSE CASE

Büşra Acam

Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

ÖZET

Halep, Suriye ekonomisinin merkezi ve en önemli şehirlerinin ikincisidir. Aynı zamanda Ortadoğu'nun en önemli şehirlerden biridir. Halep mimari mirası ve süsleme sanatı bakımından önemli ve zengin bir mirasa sahiptir. Dar sokakların ve zengin Osmanlı tarzı konutların yer aldığı Cüdeyde Mahallesinde bulunan geleneksel Halep konutları ileri düzey mimari duvar süsleme sanatının eşsiz örneklerini barındırır. 2012 yılı itibariyle, Suriye'deki miras çatışma nedeniyle büyük bir şekilde tahrip olmuştur. Halep'te, eski ve yeni yerleşim alanları büyük hasar görmüştür. Geleneksel evlerin çoğu hasar görmüş ve ahşap dekorasyon öğelerinin çoğu çalınmıştır. Bu çalışmada, özellikle "Ajami" olarak bilinen çok renkli ahşap oyma motifleriyle zengin ve eşsiz duvar süslemelerine sahip geleneksel Gazali Evi örneği tartışılmış; evin tarihi belgelenmiş ve duvarlarında kullanılan süslemeler tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeleri: Halep, Halep Evleri, Duvar Süslemeleri,

ABSTRACT

Aleppo is the center of the Syrian economy and the second most important city in Syria. It is also one of the most important cities in the Middle East. Aleppo has an important history and an important and rich heritage in terms of its architectural and decorative art. Aleppo is a unique example of the advanced architectural wall decoration art especially in Jdaydeh Neighborhood, which is characterized by narrow streets and Ottoman-style traditional houses. As of 2012, the inheritance in Syria has been severely damaged because of the conflict. In Aleppo, the old and new regions suffered major damage. Most of the traditional houses have been damaged, and most of the wooden decorations have been stolen. In this study, one example of traditional houses (Gazaleh House) with rich and unique wall decorations is discussed, especially with the multi-colored wood carving motifs known as 'Ajami'; the history of house is documented and the decorations used on the house's walls is defined.

Keywords: Aleppo, Aleppine houses, Wall Decorations

1. GİRİŞ

Duvar resimleri çok eski çağlardan itibaren toplumların yaşam biçiminin önemli bir sembolü olmuştur. İnsanlar barınma ihtiyaçlarını karşıladıkları mağara duvarlarına yaşamlarının önemli bir parçası olan av hayvanlarını çizmiştir. Duvar süslemeleri mimarinin duvar, pencere kenarı, pencere alınlığı, kapı kenarları, kapı alınlığı, silme, tavan altı silmeleri, kubbe, kubbe kasmağı, pandantif, tromp, kemer ve mihrap gibi elemanlarını süslemek amacıyla çeşitli tekniklerle yapılmıştır (Demir, 2010).

Halep Suriye'nin başkenti Şam'dan sonra ikinci büyük şehridir ve aynı zamanda ticari sermayesidir. Halep'in MÖ üçüncü binyıldan bu yana uzanan zengin bir tarihi bulunmaktadır. Halep, 1516'dan 1918'e kadar Osmanlı İmparatorluğunun bir parçasıydı. Bu imparatorluğun bir parçası olarak, yerel Halep mimarları ve zanaatkarları teknikleri ve kültürlerini birleştirdiler. Osmanlı nüfusu arttıkça, yerleşim alanları genişledi ve surların dışında yeni mahalleler kuruldu. Bu mahalleler içinde yer alan konutları ile zengin bir dekorasyon ve malzeme hazinesine sahipti.

Suriye'nin mimari mirasının çoğu 2011 yılında başlayan savaş nedeniyle tahrip olmuştur. Şehrin eski ve modern bölgelerinde yer alan geleneksel konutlar da hasar görmüştür.

Bu çalışmanın amacı, Halep geleneksel konut mimarisinde duvar ve cephe süslemelerini inceleyerek bu süslemelerin özelliklerini ve tekniklerini ortaya koymaktır.

2. ORTADOĞU'DA MİMARİ SÜSLEME ANLAYIŞININ GELİŞİMİ

Süsleme Arapça dilinde tezyinat batı dillerinde ise ornament veya ornement, olarak geçmektedir. Genel anlamı ise, bir şeklin yüzeyinde birtakım öğelerle oluşturulan düzenlemelerdir. Bu tür düzenlemeler boyalı ya da boyasız, düz ya da kabartma şeklinde bulunmaktadır. Sözlük anlamına bakarsak, herhangi bir yüzeyde yapılmış estetik ve görsel olarak haz uyandıran şekiller süs olarak adlandırılmaktadır. Bu şekilleri oluştururken uygulanan motif ve motiflerin oluşturduğu düzenlemeye de süsleme denilmektedir (Algan, 2009).

Bir yapının süslemeleri bu yapının planı, genel kütle kompozisyonu ve fonksiyonu dışında özellik katan bir unsurdur. Süsleme, herhangi bir yapının çeşitli yerlerinde bulunan, resim, oyma ve mozaik gibi süsleme çeşitlerinin yer alması ile yapıya farklı bir anlam kazandırmaktadır (Barlas, 1995).

Süsleme sanatları insanlara incelik, soyluluk, güzellik, önemlilik ve diğer benzer duyguları hissettirir, yapıları değer katar. İnsanlar, en eski çağlardan günümüze kadar yaşadıkları çevrelere görsel olarak katkıda bulunmuş, süsleme sanatları ile göze hoş gelecek biçimler oluşturmuştur (Ödekan, 2005).

Kültürel etkileşim yolu ile süsleme öğeleri varlıklarını sürdürmüştür. Ancak biçimsel ve içerik olarak pek çok değişimlere uğramıştır. Süsleme öğeleri değişik malzemeler üzerine uygulanmış, farklı anlam yüklemeleri ile yapıldığı kültürlerin geleneklerini yansıtmıştır. Düzenleme, oran, ölçü, modül, simetri, birlik, ritim, uyum, denge ve renk gibi kavramlar yapının görsel etkisini artırarak mimari tasarımlarda etkin bir rol oynamışlardır. Süsleme öğeleri yapıların görünümüne zenginlik katarak tekdüzeliği önlemişlerdir (Berktaş vd., 2005).

Doğu Akdeniz’de bulunan Ras Şamra (Ugarit) kentindeki ilk yerleşim izleri Neolitik Çağ’ın başlarına ait olduğunu ve bugüne kadar geçen yaklaşık altı bin yıl boyunca kesintisiz olarak iskân edildiğini göstermektedir. Bu bölgede ortaya çıkan eserler, M.Ö 3. bin yıldan itibaren ileri düzeyde mimari ve süsleme sanatına sahip olduğunun kanıtıdır (Yon, 2006).

Şekil 1: Ugarit Yakınlarında Bulunan M.Ö. 13. Yüzyıla Ait Minos Etkili

Fildisi Pyxis Kapağı - (Paris Louvre Müzesi <https://www.louvre.fr/en>)

İslam mimarisinde dekoratörün (nakkaş) rolü mimarın rolünden önde gelir. Mekan tasarımı ikinci planda kalır. Wilson’a göre İslam sanatı yüzey süsleme sorunuyla hacimden daha çok ilgilenmiştir. Katarina Otto-Dorn’a göre ise “İslamda yaratıcılık süslemeye, doğanın soyut-süs ifadesine, hareketli çizginin oyununa ve renk kompozisyonunun armonisine yöneliktir” (Özbek, 2002).

Ortadoğu’nun tarihi hakkında yapılan tüm araştırmalarda Ortadoğu bölgelerinde köklü bir Osmanlı Türk kültür mirasının varlığı vurgulanmaktadır. Bu mirasın anlaşılması siyasal ve kültürel tarih araştırmalarında bu bölgelerin yeterince anlaşılmasını mümkün hale getirecektir. Osmanlı İmparatorluğu, kontrolü altında kalmış olan Ortadoğu’da mimarlık ve süsleme sanatları dahil olmak üzere tüm alanlarda çeşitli eserler bırakmıştır.

Osmanlı anıtları değişik plan tipleri, inşa teknikleri ve değişik malzeme, teknik, konu ve üslûpla yapılmış süslemeleriyle ön plana çıkmaktadır. Osmanlı’nın kullandığı taş ve mermer işçiliği, alçı işçiliği, cam işçiliği, çini ve duvar süslemeleri gibi tüm süsleme tekniklerinin her biri zengin bir araştırma kaynağıdır (Brown, 1996).

Selçuklu, Beylikler Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde kullanılan teknik ve malzeme-lerde farklılıklar bulunmasına rağmen ilkelerin aynı olduğu söylenebilir. Mimaride kullanılan süsleme teknikleri arasında taş, çini, ağaç süslemecilikleri ve kalem işi duvar süslemecilikleri yer almaktadır. Bu süslemelerin ortak ilkesi İslami kurallara uygun motiflere yer verilmesidir. Türklerin İslam dinini kabul etmesi sonrasında özellikle insan figürü tasvir etmek hoş karşılanmadığından stilize motif ve kompozisyonlara ağırlık verilmiştir. Geometrik motifler ile stilize çiçek, dal ve bitki motifleri ağırlıklı olarak görülmektedir. Desenlerin kompozisyonu sonsuzluk ilkesine dayanmaktadır (Demirarslan, 2010).

2.1. Ortadoğu Dini Mimarisinde Süsleme

Ortadoğu bölgesi insanlığın medeni hayata geçtiği, ilk kentlerin bulunduğu ve ilk alfabenin ortaya çıktığı yer olarak kabul edilmiştir. Ayrıca doğu ve batı arasında geçiş noktası olduğuna göre insanlık tarihinin ve kültürel etkileşimin yaşandığı bir bölge olmuştur. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet Ortadoğudan yayılmaya başlamıştır (Aydın, 2011).

Ortadoğu farklı dinlere ve inançlara ait süsleme sanatlarıyla önemli ve zengin bir mirasa sahiptir. Aşağıda süsleme sanatına ait örneklerden birkaçı verilmiştir.

Şekil 2: Suriye, Shahba-Philippolis, Tethys Mozaïği (Eraslan, 2011)

Şekil 2'de görülen mozaik eser Suriye'nin güneyinde yer alan Philippolis (Şahba) şehrine aittir. Tethys'in büst formundaki betimi bir Roma villasında bulunmuştur. Bu mozaik M.S. 4. yüzyılın ilk yarısına aittir (Eraslan, 2011).

Sami dinlerinin farklı dönemlerinde de süsleme sanatlarının çeşitli alanlarına ve tekniklerine önem verilmiştir. Dini mimaride süsleme sanatlarının gelişimini camilerin taş mihrapları ve kiliselerin nişlerinde kullanılan ahşap oyma motifleri ile duvar resimlerinde görülmektedir. Ortadoğu camilerinin dekorasyonunda kullanılan ahşap oyma motiflerinde uygulanan süsleme geometrik süsleme, bitkisel süsleme ve yazı olmak üzere üçe ayrılır.

19. yüzyılda Batılılaşma etkisiyle gelişen duvar resim sanatları cami tasarımlarında iç ve dış mekân anlayışını değiştirmiştir. Kiliselerde duvar resimlerinin cemaatin dini bilgilerini kuvvetlendirici ve eğitici bir görevi bulunmaktadır. Bununla birlikte, İslam sanatlarında duvar resimleri tasarımı estetik açıdan yönlendiren ve tasavvuf açısından anlamlar taşıyan bir dekorasyon unsurudur (Aslanapa, 1997).

Şekil 3: Kubbet'üs Sahra İç Yüzey Mozaik Bezemeleri (Kılıçoğlu, 2017)

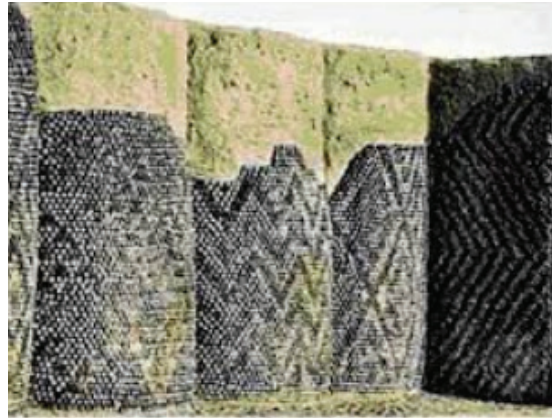
Şekil 3'te görülen mozaik bezemeleri Kubbet'üs Sahra'nın iç yüzeyine aittir. İç duvarlarda yer yer Bizans ve Sasani sanatları etkisini gösteren zeytin, hurma ve badem ağaçları, bambu demetleri ile akant ve asma yaprakları, bereket boynuzları, vazo, çiçek, kozalak, meyve ve mücevher tasvirleri göze çarpmaktadır. Ayrıca, kemer aralarının üzerinde bir köşeli kufi yazı üslubunda kuşağı bulunmaktadır (Kılıçoğlu, 2017).

2.2. Ortadoğu Sivil Mimarisinde Süsleme

Dini mimarisi olduğu gibi, Ortadoğu sivil mimarisi de özel bir yere sahiptir. Hanları, hamamları, sarayları ve geleneksel konutları gibi Ortadoğu'da farklı dönemlere ait pek çok zengin sivil mimari mirası vardır. Bu miras Ortadoğu'nun çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yaptığını ispat etmektedir.

Irak'ta, özellikle MÖ 4. binyıla kadar uzanan Uruk Sarayında mozaik sanatı başlamış, sarayların sütunları kırmızı, siyah ve beyaz renkli konik renkli tuğla figürleriyle süslenmiştir (Mackay, 1929). Şekil 4'te görülen mozaik süslemeleri Uruk Sarayı'na aittir.

Şekil 4: Uruk Sarayı'nın sütunları mozaik süslemeler

(Pergamon Müzesi – Berlin <https://www.smb.museum/museen-und-einrichtungen/ Pergamonmuseum/home.html>)

Şekil 5'de görülen kapı, M.Ö 575 yılına ait olan Babil Şehri'nin İhtar Kapısıdır. İhtar Kapısı, devasa yapısıyla ve aslanlar gibi yabani hayvan süslenmeleriyle gücü temsil etmektedir.

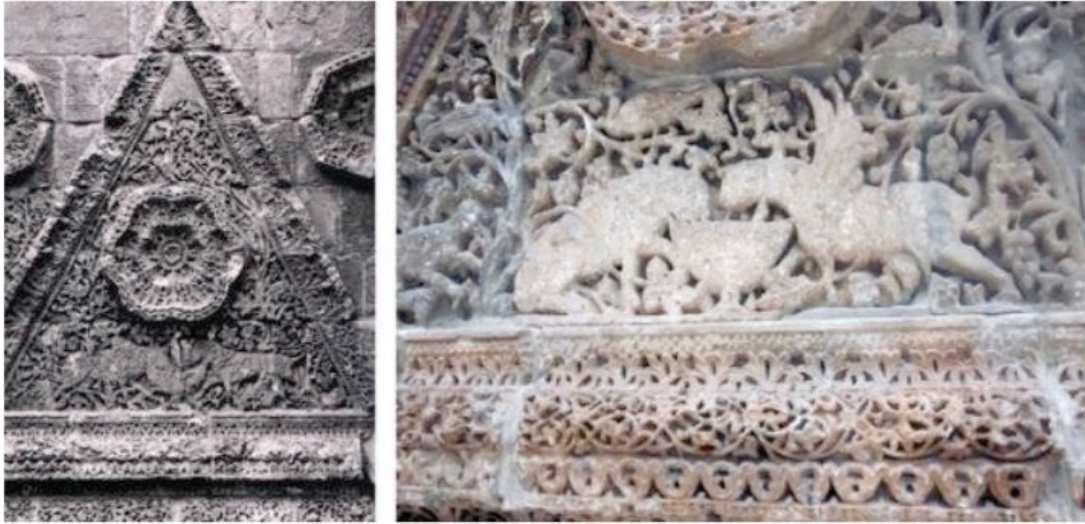
Şekil 5: Babil Şehri'nin İştâr Kapısı

(Pergamon Müzesi – Berlin <https://www.smb.museum/museen-und-einrichtungen/ Pergamonmuseum/home.html>)

Emevi ve Abbasi dönemleri içerisinde inşa edilmiş birçok kasır ve saraylarda hiç boşluk bırakmadan yüzeyi kaplayan tekrar eden motiflerle oluşturulmuş bezeme kullanılmıştır. Şekil 6'da görülen bezemeler, Ürdün'da bulunan Müşetta Sarayı'na aittir (Kılıçoğlu, 2017).

Şekil 6: Müşetta Sarayı yüzey bezemeleri (Kılıçoğlu, 2017)

Şekil 7'de görülen Samarra şehrinin geleneksel evlerinin duvar süslemeleri Abbasiler dönemine aittir. Bu üslubun özel gelişen İslam süsleme üslubu olduğunu sayılır (Blair, 2011).

Şekil 7: Samarra şehrinin geleneksel evlerinin duvar süslemeleri (Blair, 2011)

3. GELENEKSEL HALEP KONUTLARINDA DUVAR SÜSLEMELERİ: GAZALİ EVİ ÖRNEĞİ

Halep Suriye'nin başkent Şam'dan sonra ikinci büyük şehridir ve aynı zamanda ticari sermayesidir. Halep'in M.Ö. üçüncü binyıldan günümüze kadar uzanan zengin bir tarihi bulunmaktadır. Halep'teki geleneksel evlerin çoğu, Halep mimarisinin önemli gelişim ve ilerleme düzeyine ulaştığı Osmanlı dönemine aittir. Cüdeyde, Eski Halep şehrindeki tarihi mahallelerinden biridir. Dar sokakları ve Osmanlı dönemine ait süslemeliyle zengin evleri ile dikkat çekmektedir.

Suriyeliler her zaman evlerini cennete benzeyen hale ulaştırmaya çalışmışlardır. Halep'teki geleneksel evlerin tasarımı, Kuran'da bulunan cennetin tanımına dayanmaktadır.

Şehirleri çevreleyen surlar ve kapılar gibi, Suriye evleri de duvarlara ve bir kapıya sahiptir. Sokaklarda yürürken sadece basit duvarlar ve kapılar görülmektedir. Ancak, koridordan içeriye girince, bitkiler, ağaçlar ve bir su çeşmesi ile süslenmiş avluya ulaşılır. Avluya bakan bir eyvan vardır. Avluyu çevreleyen selamlık ve haremlik odalar bulunmaktadır. Tüm odalar büyük pencereleriyle avluya açılmaktadır. Misafirperverliğin İslam ve Arap kültüründeki önemi nedeniyle, ağırlama odaları (salon) daha dikkatli bir şekilde dekore edilmiştir. Tüm geleneksel konutlar, zaman geçtikçe renkleri açık griye dönüşen beyaz kalkerden inşa edilmiştir.

Şekil 8: Halep geleneksel evlerinde kullanılan dekoratif süslemelerden örnekler

(Aleppo room, Pergamon Müzesi <https://www.smb.museum/museen-und-einrichtungen/pergamonmuseum/home.html>)

Geleneksel Halep konutlarında bulunan odaların iç dekorasyonunda bitki ve geometrik süslemeler ve yazıtları içeren çok sayıda dekoratif ahşap unsur kullanılmıştır. Bu tür dekoratif ahşap unsurlar "Ajami" olarak bilinmektedir.

Suriye'deki Osmanlı tarzı evler, benzersiz tasarımları ve süslemeleri ile Osmanlı Suriyeli sanat ve mimarisinin simgesi haline gelmiştir. Bu evlerde bulunan dekoratif sanat birkaç geometrik desen, bitkisel motif ve yazıt içermektedir. 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar uzanan renkli ahşap paneller Şam, Halep ve Hamada korunmuştur (Alafandi, 2017).

Şekil 9: Halep odaların ahşap işçiliği

(Pergamon Müzesi <https://www.smb.museum/museen-und-einrichtungen/ Pergamonmuseum/home.html>)

Suriye'de 2012'den itibaren başlayan çatışma Halep'in mimari mirasının çoğunu tahrip etmiştir. Şehrin hem eski hem de yeni bölgeleri büyük hasar görmüştür. Eski Halep şehri defalarca bombalanmış, ve evlerin "Ajami" odalarının çoğu tahrip edilmiş veya çalınmıştır. Bu konuya farkındalık getirmek ve bilimsel olarak ele almak acil hale gelmiştir.

Bu çalışmada, "Gazali Evi" Halep şehrinin geleneksel evlerinin bir örneği olarak incelenmiştir. Bu geleneksel evde kullanılan önemli dekoratif ve süsleme unsurları vurgulanmıştır.

Şekil 10: 20. Yüzyıl başlarında Gazali Evi

Delcampe.net, https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/

Gazali Evi, 17. yüzyıla ait ve Cüdeyde Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 10). Kuzey odası tavanının üzerindeki kitabeye göre M. 1691 / H. 1102 yılında inşa edilmiştir. M. 1737/H. 1150 yılında Aidaa ailesi bu eve taşınmıştır (Şekil 11). Daha sonra yaklaşık 45 kişiden fazlasıyla Gazali ailesi bu evde oturmuştur. Kuzey oda duvarının kornişindeki yazıt, ev sahibini Rızkallah Gazali ve M. 1834/H. 1250 tarihini göstermektedir (Şekil 12). 20. yüzyılın başlarında, ev Ermeniler için bir okula dönüştürülmüştür. 2007

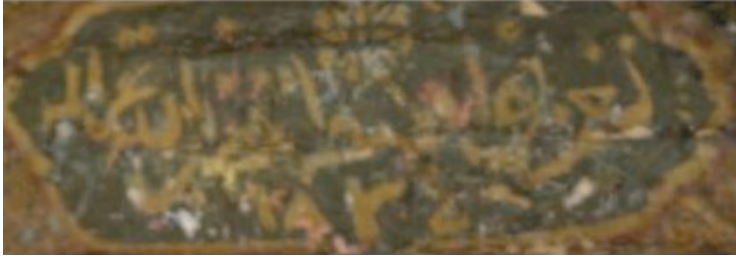
yılında Gazali Evi yenilenip tarihi bir müzeye dönüştürülmüştür. 2009-2011 yılları arasında "Ajami" ahşap panelleri restore edilmiştir.

Gazali Evi'nin şimdiki alanı 1000 metrekare; iki katta odalarla çevrili üç avludan oluşmaktadır. En büyük avlu 260 m² alanla selamlık bölümüne aittir. Haremlik bölümüne ait olan avlunun alanı 80 m², üçüncü avlu ise 25 m² alana sahip ve ev hamamının hizmetleri için kullanılmıştır; Halep şehrinin hamamlı tek geleneksel evidir.

Ana salonun duvarları ve tavanları, bitkisel, geometrik ve şiirli yazıtlar içeren motifli Ajami panellere sahiptir. Kırmızı salon ise - evin doğu tarafında bulunan dikdörtgen bir salon - ev sahiplerinin isimlerini ve tarihleri içeren Ajami panellere sahiptir (Şekil 14). 2008 yılında salonun Ajami süslemeleri, tüm evle birlikte restore edilmiştir. Ana avlunun güney tarafında yer alan eyvanda kornişe sahip bir Ajami süslü tavan bulunmaktadır.

Şekil 11: Kuzey oda tavanı M. 1691/H. 1102 ve Salon Duvarı 1737/H. 1150 (Alafandi, 2017)

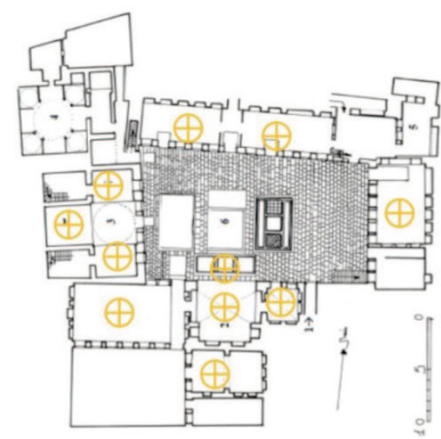
Şekil 12: Kuzey oda duvarının korniş M. 1834/H. 1250 – (Alafandi, 2017)

Şekil 13: H.1239/M.1824 Kırmızı salonun duvarındaki korniş süslemesi – (AAMD, 2008)

Şekil 14: Solda Kırmızı, sağda Ana salonların duvar Acami süslemeleri - (Alafandi, 2017)

Şekil 15: Ajami yerlerini gösteren Gazali Evi'nin planı - (Alafandi, 2017)

Kırmızı Salon'un tüm duvarları ahşap Ajami motifleriyle süslenmiştir. Ahşap Ajami panelleri batı duvarının çoğunu bir kapı ve beş pencere ile kaplamaktadır (Şekil 16 ve 17). Korniş yazıt süslemelere

sahiptir. Kornişin altında, kırmızı çerçeveye dayanan bir ahşap mukarnas bulunmaktadır. Mukarnasların altında çerçevesiz şiirsel yazıtlar bulunmaktadır. Bu yazıtların hemen altında kapı ve pencereler için restore edilmiş panjurlar bulunur. Kapının orijinal kepenkleri evin bir okul olduğu sırada tahrip olmuş ve daha sonra restore edilmiştir (Alafandi, 2017).

Şekil 16: Kırmızı Salon'un batı duvarı – (AAMD, 2008)

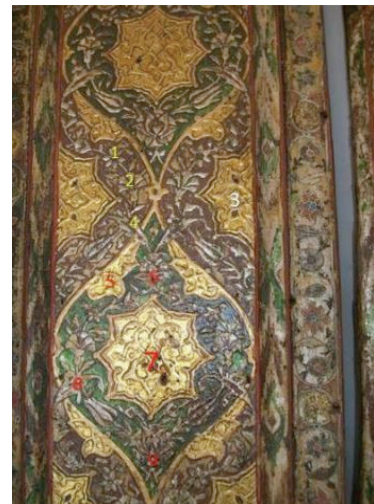

Şekil 17: Kırmızı Salon'un batı duvarının panelleri - (AAMD, 2008)

Güney duvarının motifleri batı duvarının motiflerine benzemektedir. Ancak, bu duvar iki kapıyı ve bir Kitabiye'ye (kitaplık) içermektedir (Şekil 18). Kapı kepenkleri ve Kitbiye, ev evin bir okulu olduğu sırada tahrip olmuştur. Kitaplığın her iki yanında Rumi ve Hataî motiflere sahip iki dikey Ajami panel bulunmaktadır (Şekil 19) (Alafandi, 2017).

Şekil 18: Kırmızı Salon'un güney duvarının motifleri (AAMD, 2008)

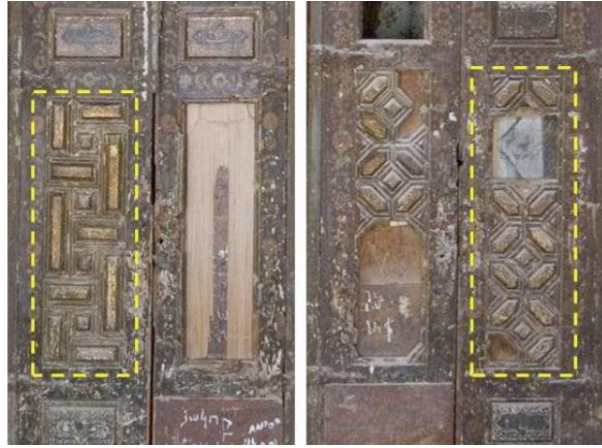

Şekil 19: Kitabiye'nin yanındaki dikey panellerin motifleri (AAMD, 2008)

Motifli ahşap paneller doğu duvarının üçte ikisini Samandra (dolaba benzeyen yorgan ve yastık gibi eşya düzenlemek için kullanılan duvarda bir boşluk) ve dört kepenk ile kaplamaktadır (Şekil 20). Panellerin üzerindeki korniş, ev sahibinin ismini ve H1239/M1823 tarihini gösteren yazıtları içermektedir. Kornişin altında, motifli kırmızı çerçevesiz bir ahşap mukarnas bulunmaktadır. Ahşap mukarnas altında dört yazıt motifli panel vardır. Bu yazıt panellerin altında, Hataî tipinde dekore edilmiş çerçevesiz dört dolap kepenk bulunmaktadır (Şekil 21 ve 22). Doğru duvar panellerinde üç motif tipi vardır: geometrik desenler, Hataî -Rumi stili ve Hataî stili (Alafandi, 2017).

Şekil 20: Kırmızı Salon'un doğu duvarı - (AAMD, 2008)

Şekil 21: Kepenlerde geometrik desenler (AAMD, 2008)

Şekil 22: Kepenlerde Hataî-Rumi desenler (AAMD, 2008)

Motifli ahşap paneller kuzey duvarının da üçte ikisini ortada bir Samandra her iki yanında iki Kitabiyeye ile kaplamaktadır (Şekil 23 ve 24). Duvar panellerinin üstündeki korniş, yazıt motifleri içermektedir. Kornişin altında, motifli kırmızı çerçeveli bir ahşap mukarnas bulunmaktadır. Ahşap mukarnas altında, Hataî stilde boyanmış çerçeveye sahip iki yazıt motifli panel vardır. Samandra ve Kitabiyeler, evin bir okul olduğu sırada tahrip olmuş ve daha sonra restore edilmiştir. Samandra duvarı, Rumi ve Hataî stilinde dokuz dikey motifli ahşap panelden oluşur. Kuzey duvar panelleri dört motif stiline sahiptir: Hataî -Rumi stili, Hataî stili, geometrik desenler Hataî stili ve geometrik desenler (Alafandi, 2017).

**Şekil 23: Kırmızı Salon'un kuzey duvarı
(AAMD, 2008)**

**Şekil 24: Samandra panellerin motifleri
(AAMD; Alafandi, 2017)**

Halep'teki çatışmalar sırasında Gazali Evi'nin özellikle doğu bölümü büyük hasar görmüş ve motiflerinin çoğu çalınmıştır (Şekil 25). 2013 yılında Halep Tarihi Eserler ve Müzeler Müdürlüğü (AAMD), Tarihi Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne (DGAM) ve UNESCO'ya: Gazali Evi'nden "Ajami" panellerinin çalındığını bildirmiştir (Alafandi, 2017).

Şekil 25 : Gazali Evinin doğu bölümündeki hasar - (DGAM, 2016)

4. SONUÇ

Orta Doğu kentleri, önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin etkileri, kentlerin mimarlık ve süsleme sanatı da dahil olmak üzere çeşitli yönlerine yansımıştır. Ortadoğu'nun önemli bir kenti olarak Halep kenti önemli bir tarihe sahiptir ve mimari mirası ve dekoratif sanatı bakımından zengindir. Halep, Osmanlı sanatının ilerlemesinin en önemli örneklerinden biridir.

Halep'teki Gazali evi çok sayıda dekoratif ahşap "Ajami" panellerine sahiptir. Ajami motifleri sadece ev sahiplerinin sanatsal görüşünü göstermez, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu döneminde İslam sanatının gelişimini temsil eder. Ne yazık ki çatışmalar nedeniyle bu eserler büyük oranda hasar görmüş ve kıymetli dekoratif elemanlar çalınmıştır. Halep'teki mimari süsleme sanatı mirasının üzerine yapılan araştırmalar, bu mirası belgelendirebilmek, restore edebilmek ve gelecek nesillere aktarabilmek için genişletilmelidir.

KAYNAKLAR

- AAMD, 2008 (Halep Tarihi Eserler ve Müzeler Müdürlüğü <http://www.dgam.gov.sy/index.php?id=251&cid=658>)
- DGAM, 2016 (Suriye Tarihi Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü) <http://www.dgam.gov.sy/>
- Alafandi, R., & Rahim, A. A. (2017) The Destruction and Reconstruction of Aleppine Ajami Rooms of Jdaydeh's Houses. *Humanities and Social Sciences Review*, ISSN: 2165-6258 06(02):47–62.
- Algan, N. (2009). Anadolu Selçuklu dönemi mimarisi taş yüzey süslemelerinin incelenmesi ve seramik yorumları (Doctoral dissertation, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü).
- Aslanapa, O. Türk Sanatı. Remzi Kitabevi. İstanbul, 1997.
- Aydın, F. (2011). Ortadoğu Ülkelerinin Dinsel Yapısı. *Middle East Yearbook/Ortadoğu Yıllığı*.
- Barlas, K.N., Ortaçağ İstanbul Bizans Yapılarında Mimari Süsleme, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.
- Berktaş, Halil ve diğerleri; Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Blair, Sh. (2011), "Islamic Architecture – Abbasid Period, Abbasids, Architecture", March 12, 2011.
- Brown, L. C., Imperial Legacy: The Ottoman Imprint in the Balkans and the Middle East, (Çev: Talip Küçükcan), New York: Columbia University Press, 1996.
- Delcampe net, https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/
- Demir, S. Characterization of Pigments Used in The Execution of Wall Paintings in Kadıkalesi, Master of Science, İzmir, 2010.
- Demirarslan, D. 19. yüzyıl Osmanlı Dini Mimarisinde Duvar Resmi Sanatı: Balkanlardan Kalkandelen Alaca Cami Örneği, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, / Sayı 80. Kış 2016: 151-181
- Eraslan, Ş. (2011). Roma İmparatorluk Dönemi mozaik sanatında okeanos ve tethys betimlemelerinin tipolojik ve ikonografik açıdan değerlendirilmesi (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kılıçoğlu, S. (2017). İslam Sanatında Geometrik Bezenin Kökeni ve Mukarnas Kubbe (Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Mackay, E. J. H. (1929). A Sumerian palace and the "A" cemetery at Kish, Mesopotamia. Field Museum Press
- Ödekan, A. Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yay., İst., 2005.
- Özbek, Y.; Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300- 1453), Kültür Bakanlığı Yayınları 423, Ankara, 2002.
- Paris Louvre Müzesi <https://www.louvre.fr/en>
- Pergamon Müzesi – Berlin, <https://www.smb.museum/museen-und-einrichtungen/ Pergamonmuseum/home.html>
- Yon, M. (2006). *The City of Ugarit at Tell Ras Shamra*. Eisenbrauns.

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS ECONOMICS, SOCIOLOGY AND POLICY JOURNAL

ISSN: 1305-7979

2019, Cilt/Vol: 15, Sayı/Issue: 1, Page: 35-54

Editörler / Editors in Chief

Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Doç. Dr. Sema AY
Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç. Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ersoy SOYDAN - Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan ÖZALTIN - Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE KAMU POLİTİKASI AKTÖRLERİ

PUBLIC POLICY ACTORS IN THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM

Dr. Öğr. Üyesi Elvettin AKMAN

Süleyman Demirel Üniversitesi

İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

elvettinakman@sdu.edu.tr

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2303-840X>

ÖZET

2017 yılında gerçekleştirilen referandum ve 2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi neticesinde parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile iki başlı yürütme sisteminden tekli yürütme sistemine geçilmiş ve Cumhurbaşkanının ana aktör olarak belirlendiği bir yönetim yapısı ortaya çıkmıştır. Kamu politikası oluşturma sürecinde de Cumhurbaşkanı ana aktör haline gelmiş ve politika yapım sürecine yeni aktörler dâhil edilmiştir. Bu süreçte birincil aktör olan yasama, yürütme ve yargı organları ve bürokrasinin yanında politika kurulları ve ofisler yeni kamu politikası aktörleri olarak sistemde yerlerini almışlardır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemindeki bu yeni aktörlere kamu politikası oluşturma, geliştirme ve önerme gibi önemli yetki ve görevler verilmiştir. Mevcut aktörlerin rollerinde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Ayrıca, politika oluşturma sürecinde, yeni kamu politikası aktörlerinin yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi adı verilen yeni bir uygulama aracı ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde kamu politikası aktörlerine ilişkin yaşanan bu değişimin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, çalışmada mevcut kamu politikası aktörlerine ilişkin yaşanan değişim ile yeni kamu politikası aktörlerinin kamu politikası yapım sürecindeki yeri ve işleyişi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Politika, Kamu Politikası, Aktörler, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Türkiye.

ABSTRACT

As the result of the referendum held in 2017 and the presidential elections in 2019, the parliamentary system has been placed by the Presidential Government System. Single ruling system has placed dual ruling system, as well as a governing structure where the President is the main actor. The president also became the main actor in terms of establishing public policy and introduced new actors in policymaking process. Policy councils and offices are included in the system as the new public policy actors in addition to the primary actors of executive, legislative and judicial organs and bureaucracy. Major authority and duties such as public policymaking, development and proposition are given to these new actors in the Presidency Government System. There have also been important changes to the roles of existing actors. Moreover, a new application tool called Presidential Decree has been introduced in the process of policymaking in addition to the new public policy actors. The aim of this study is to examine the change of public policy actors in the Presidential Government System. In this context, changes to the existing public policy actors, as well as the role and functioning of the new public policy actors in the policymaking process have been addressed.

Keywords: Policy, Public Policy, Actors, Presidential Government System, Turkey.ons

1. GİRİŞ

Türkiye’de 2017 yılında yapılan referandum ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiş ve başkanlık sistemine benzer yönleri olan bu yeni yönetim sistemi 2018 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile uygulanmıştır. Seçimlerden kısa bir süre sonra çıkarılan 10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK) ile de kamu politikasında rol alacak aktörler şekillenmiş ve yeni aktörler ortaya çıkmıştır.

Kamu politikası yapımında mevcut aktörler olan yürütme organının, yasama organının ve bürokrasinin rollerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. İlk olarak, başbakanlık ve bakanlar kurulunun kaldırılması ana politika yapıcının değişmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Parlamenter sistemde başbakanın başkanlığında toplanan bakanlar kurulu politikaların tasarlattığı uygulamaya konulmasında karar verici pozisyonda iken, yeni yürütme sisteminde Cumhurbaşkanı yalnız başına karar verici pozisyona getirilmiştir. Böylece kamu politikalarının belirlenmesinde ana aktör halini almıştır. İkinci olarak, bakanlıkların rolü yeni sistemle değişikliğe uğramıştır. Bakanlıklar hükümet politikasına uygun olarak bakanlıkların politikalarını şekillendirip hayata sokmaktaydılar. Ancak yapılan değişiklik ile birlikte bakanlıklar politika yapımında sahip olduğu yetkileri yeni politika aktörleri ile paylaşmak durumunda kalmışlardır. Başbakanlık ve bakanlar kurulunun kaldırılması ile birlikte bakanlıkların kanun tasarı tasarlama görevleri de sona ermiştir. Böylece politikanın tasarlanmasında sahip oldukları rol ortadan kalkmıştır. Üçüncü olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’nin de kamu politikalarının hayata geçirilmesi olarak ifade edilen kanunlaşma aşamasına ilişkin rolünde bir zayıflama söz konusudur. Kanun tasarıları, mecliste komisyonlarda ve genel kurulda tartışılmakta ve farklı kesimler politika yapım sürecine dâhil edilmekteydi. Böylece, kamu politikaları vatandaşları temsil eden siyasetçiler ve sivil toplum kuruluşları tarafından kısmen de olsa şekillenmekteydi. Kanun tasarılarının kaldırılarak yalnızca kanun teklifi yönteminin kalması TBMM’nin sahip olduğu rolde zayıflama meydana getirmiştir. Dördüncü olarak, bürokrasi kamu politikasının uygulanmasında önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni sistem ile yürütmenin bürokrasinin üst kademe yöneticilerini rahat bir biçimde değiştirme özgürlüğünü elde etmesi uygulamanın bürokratların eline bırakılmayacağı mesajı olarak algılanabilir. Görüldüğü üzere mevcut kamu politikası aktörlerinin rollerinde önemli değişimler meydana gelmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi kamu politikası yapımında mevcut aktörlerin rollerinde değişiklikler öngörürken yeni aktörleri de sisteme dâhil etmiştir. Politika kurulları ve ofisler bu yeni politika

aktörleri arasında öne çıkmaktadır. Dokuz adet “politika kurulu” ve dört adet kamu tüzel kişiliğine sahip “ofis” kurulmuştur. Politika kurulları, farklı alanlarda politikalar ve uzun vadeli stratejiler geliştireceklerdir. Ofisler ise, Cumhurbaşkanı tarafından talep edilen çeşitli bilgi, analiz ve raporları hazırlayacaklardır. Ayrıca aldıkları kararlar veya ortaya koydukları yaklaşımlar politikalarda belirleyici olacaktır. Bakıldığında her iki yeni yapının da kamu politikalarının özellikle hazırlanma aşamasında önemli rol alması öngörülmüştür. Bu kapsamda çalışmada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi çerçevesinde mevcut politika aktörlerinin değişen ve yeni politika aktörlerinin sahip oldukları roller ele alınacaktır.

2. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana hükümet sistemi değişikliği önerileri sunulmuştur. 1921 Anayasası ile Meclis Hükümeti Sistemi tercih edilmiştir. Bu Anayasa’da 1923 yılında yapılan değişiklikle sistem değişmeye başlamıştır. 1924 Anayasası ile Parlamenter Sistem ve Meclis Hükümeti Sistemi karışımı bir sisteme ve 1961 Anayasası’nda saf parlamenter sisteme geçilmiştir. Anayasa’da 1971 ve 1973 yılında yapılan değişikliklerle parlamenter sistemden uzaklaşma başlamış ve 1982 Anayasasıyla bu sistemden ciddi sapmalar olmuştur. Bu sapmalar rasyonelleştirilmiş parlamentarizm olarak ifade edilmiştir (Kılınç, 2016: 501).

Türkiye’de uzun yıllar süren hükümet sistemi değişikliği tartışmalarının çoğunlukla başkanlık sistemi üzerinden yapıldığı görülmektedir. Başkanlık sistemi önerisine ilk defa 1970 yılında Necmettin Erbakan’ın öncülüğünde kurulan Milli Nizam Partisi’nin program ve tüzüğünde yer verilmiştir. Bu öneri daha sonra başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapan Turgut Özal, Süleyman Demirel ve son olarak da Recep Tayyip Erdoğan tarafından dile getirilmiştir (Demirhan ve Adıgüzel, 2016: 187-188).

Türkiye’de hükümet sistemi değişikliğine ilişkin istek ve tartışmalar sonucunda 2007 yılında ilk somut adım atılmıştır. 2007 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesiyle parlamenter sistemden uzaklaşmıştır. Türkiye’deki mevcut sistemi yarı başkanlık sistemine dönüştüren Anayasa değişikliği sonucunda 2014 yılında Cumhurbaşkanı ilk kez halk tarafından seçilmiştir. Yapılan değişiklik ve Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu’na başkanlık etmesi hükümet sistemi tartışmalarının artmasına neden olmuştur (Kartal ve Demirhan, 2017: 576). 2017 yılında Anayasa değişikliğine ilişkin gerçekleştirilen referandumun ardından 2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir (Turan, 2018: 43). Türkiye’nin yeni hükümet sistemine ilişkin farklı tanımlamalar ya da yerini konumlandırma konusunda tartışmalar bulunmaktadır.

Türkiye’nin yeni hükümet sistemi: *“halk tarafından seçilen devlet başkanına dayalı, üniter devlet yapısını esas alan, Partili Cumhurbaşkanlığı modeli olan ve Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği, siyasal rejim değişikliği içermeyen bir sistem”* (Turan, 2018: 48-79) olarak ifade edilebilir. Buradan hareket ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi farklı ülkelerden çeşitli özellikleri içerisinde barındıran bir başkanlık sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin temel özellikleri ise şu şekilde özetlenebilir (Güler, 2018: 312):

- *“Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilecek. Cumhurbaşkanlığı seçimi ve Meclis genel seçimi beş yılda bir ve aynı günde yapılacaktır.*
- *Başbakanlık ve bakanlar kurulu kaldırılarak çift başlılığa son verilecek, yürütme organı sadece Cumhurbaşkanı’ndan oluşacaktır. Cumhurbaşkanı, yardımcılarını ve bakanlarını atayacaktır.*

- *Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin olarak kararname çıkarabilecektir. Üst düzey kamu görevlilerinin atanması da bu kararnamele gerçekleştirilecektir.*
- *Cumhurbaşkanı ve Meclis birbirlerini feshedebilecektir. Ancak birlikte seçilme kuralı gereğince fesih durumunda her iki organ için de yeniden seçim yapılacaktır.*
- *Cumhurbaşkanına cezai sorumluluk getirilmektedir. Parlamenter sistemde yetkili, ancak sorumsuz Cumhurbaşkanının yerine yeni sistemde halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanının hem siyaseten hem de diğer konularda sorumlu olması esası benimsenmiştir.*
- *Parlamenter sistemde yürütmenin meclise karşı sorumlu olmasının bir sonucu olarak işleyen gensoru mekanizması Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde sorumluluğun halka karşı olması nedeniyle kaldırılmıştır.”*

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi başkanlık sistemi tartışmaları çerçevesinde ortaya çıkmış ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) başkanlık sistemi ile benzer yönleri olsa da yeni hükümet sistemi herhangi bir başkanlık sisteminin birebir aynısı değildir. Türkiye'ye has özellikleri olan yeni bir hükümet sisteminin oluşturulduğu söylenebilir (Güler, 2018: 311). Akçakaya ve Özdemir (2018: 927) tarafından bu husus “Kuvvetlerin sert ayrımına dayanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, ABD’de uygulanan başkanlık sistemi ile bire bir aynı olmasa da bazı özellikleri ile parlamenter sistemden ziyade başkanlık sistemine daha yakındır” şeklinde yorumlanmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde yer alan Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcılarının özel kalem müdürlükleri, danışmanlar, Cumhurbaşkanı Sözcüsü, İdari İşler Başkanlığı, Ofisler, Bağlı kuruluşlar ve Politika Kurulları ABD’de uygulanan başkanlık sisteminden örnek alınmıştır (Gülener ve Miş, 2017: 12-13). Devleti oluşturan üç ana faktörden birisi olan yürütme yeni sistem ile oldukça farklılaşmıştır.

3. MEVCUT KAMU POLİTİKASI AKTÖRLERİ

Kamu politikası oluşturma sürecinde pek çok aktör rol almaktadır. Türkiye’de bu süreçte rol alan önemli aktörler yürütme organı, yasama organı, bürokrasi, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ile vatandaşların talep ve beklentileridir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte mevcut aktörlere politika kurulları ve ofisler de eklenmiştir. Aşağıda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişin doğrudan etkilediği mevcut aktörler ele alınarak gerçekleştirilen değişikliklere yer verilmiştir.

3.1. Yürütme Organı

Yetki ve sorumluluklarını anayasalardan alan yürütme organları kamu politikası yapım sürecinde kilit rol oynamaktadırlar (Howlett ve Ramesh, 1995: 53). Farklı aktörlerin rol oynadığı kamu politikası yapım ve uygulama süreçlerinde yürütme organı en temel role sahiptir.

Parlamenter sistemde yürütme organı bir taraftan başbakan ve bakanlar kurulundan oluşan hükümet, öte taraftan da Cumhurbaşkanı tarafından oluşan ikili bir yapıya sahipti. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte başbakanlık ve bakanlar kurulu kaldırılarak Cumhurbaşkanı tek başına yürütme organı haline getirilmiştir (700 sayılı KHK). Parlamenter sistemde başbakan ve bakanlar kurulundan oluşan hükümet, yasama faaliyetleri üzerinde oldukça etkilidir. Yasalaşma oranı incelendiğinde genellikle bakanlar kurulu eli ile meclis genel kuruluna gelen yasa tasarılarından oluştuğu görülebilir. Ayrıca meclis gündeminin belirlenmesinde de hükümetin yani yürütme organının etkin olduğunu söylemek gerekmektedir (Akıncı, 2017: 7).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yasa tasarısı kaldırıldığından Cumhurbaşkanı ve bakanlar yasa yapım süreci dışında kalmışlardır. Bu nedenle bakanlar doğrudan yasa teklif edememektedirler. Bakanların milletvekili olamaması da kanun yapım sürecinden tamamen çıktıklarını göstermektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde bakanlar bir nevi bürokrat kimliği kazanmışlardır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde yürütmenin parlamentoya karşı sorumluluğu da bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı yasa yapım sürecine yalnızca bütçe yasa teklifi ve kesin hesap yasa teklifi ile dâhil olmaktadır. Bu nedenle Cumhurbaşkanlığı tarafından hazırlanan bütçe yasa teklifi ve kesin hesap yasa teklifi özel bir öneme sahiptir. Ayrıca TBMM Genel Kurulunda ve komisyonlarda gerçekleştirilen görüşmelerde yürütme ekseriyetle bir bakan tarafından temsil edilmektedir (TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 2018: 35).

Yasama faaliyetleri içerisinde doğrudan yer almayan yürütme organı (Cumhurbaşkanı) farklı mekanizmalar ile politikalarını uygulamaya sokabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde politika kurulları veya ofislerde tasarlanan politikalar Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile ya da Kanun teklifi ile hayata geçmektedir.

2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasa'da Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini düzenleyen 104'üncü maddesinde yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanının yürütmeye ilişkin görev ve yetkilerini kullanması hususunda önemli değişiklikler yapılmıştır. İlgili madde de "Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hükümsüz hale gelir" şeklinde Cumhurbaşkanının yürütmeye ilişkin politika yapımında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesini bir araç olarak kullanabileceği açıkça ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ve siyasi haklar ve ödevler dışında yer alan konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi aracılığı ile politikaları oluşturarak yürürlüğe koyabilir.

3.2. Yasama Organı

Kamu politikalarının hayata geçirilmesi olarak da adlandırılan yasal düzenlemeler yürütme organı tarafından oluşturulup yasama organına sunulmaktadır. Yasama organı genel kurulda sunulan öneriyi görüşerek kabul ettiği takdirde yürürlüğe girmektedir. Parlamenter sistemlerde hükümetin kanun tasarısını şekillendirecek sayıda milletvekili bulunmaması durumunda yasama organı etkili olmaktadır. Bunun dışında yürütme organı yasa yapımında etkin rol oynamaktadır. Parlamentoda iktidar partisi veya partileri çoğunluktaysa yürütme organı tek başına kamu politikalarını belirleyici bir rol üstlenebilir (Howlett ve Ramesh, 1995: 54). Yasama ve yürütme organları yetkilerini doğrudan anayasadan aldıklarından ötürü kamu politikalarında birincil karar alıcı konumundadırlar (Yılmaz ve Biçer, 2010: 214).

Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminden önce uygulanan parlamenter sistemde politikaya ilişkin gündemin belirlenmesi konusunda en etkin aktör olan yürütme organından sonra yasama organı gelmekteydi. Bunun yanı sıra politikaların oluşturulması aşamasına da önemli katkılar sunmaktaydı. Yürütme organı tarafından gönderilen kanun tasarılarının gerek komisyonlarda gerekse de genel

kurulda görüşülmesi esnasında yasama organı politika yapımına dâhil olmaktadır. Ancak Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile kanun tasarısı sistemden kaldırıldı.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yasama organı yalnızca kanun teklifi ile politika yapımına dâhil olmaktadır. Kanun teklifleri genel kurula gelmeden önce komisyonlarda görüşülmektedir. Komisyon toplantılarına yürütmeyi temsilen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bir bakan katılabilir (TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 2018: 62). Yürütmenin yalnızca komisyon aşamasında dâhil olduğu kanun teklifi yapım sürecine yasama genel kurul aşaması ile de devam etmektedir. Politikaların hayata geçirilmesi adımı olarak da ifade edilebilecek kanun teklifleri yeni sistemde yürütme tarafından çok sık başvurulacak bir mekanizma olarak durmuyor. Bunun en önemli sebebi de yürütme organına Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi adı verilen farklı bir mekanizma fırsatı tanınmıştır.

2017 yılı Anayasa değişikliği ile yürütmeye Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi aracılığıyla yasamadan özerk bir düzenleme alanı öngörülmüş ve bunun anayasal sınırları çizilmiştir. Anayasal çerçevede ilk olarak 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği konusu ile tek alanda sınırlandırılmış olan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, 2017 yılı Anayasa değişikliği ile ilkeleri belirlenen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi çerçevesinde Cumhurbaşkanına yürütme yetkisine ilişkin olarak tanınan düzenleyici işlem yapma yetkisinin tezahürü olarak yeni bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Anayasal çerçevesi, 2017 yılında gerçekleştirilen referandum sonrası 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile öngörülen “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine” uygun olarak yeniden şekillenmiştir. Anayasanın 104/17’de gerçekleştirilen değişiklik ile yürütmenin önemli bir düzenleyici işlemi olarak Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi düzenlenmiştir (Boztepe, 2018: 5-6,11).

Son olarak ifade etmek gerekirse kararname ve atamaların meclis onayı olmadan uygulanmasına dayanan Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sisteminde, gündem belirleme ve yasa yapma gücü zayıflamış bir parlamentonun ortaya çıktığına ilişkin eleştiriler bulunmaktadır (Gül, Kamalak ve Sallan Gül, 2017: 118).

3.3. Bürokrasi

Bürokrasi, politika oluşturma sürecinde doğrudan yer almayan, fakat yasama organı tarafından kanunlaşarak yürürlüğe giren kanunların uygulanması sürecinde önemli role sahip kişilerden meydana gelen bir yapıdır (Demir, 2011: 63). Yürütme organı kamu politikalarının uygulanması noktasında bürokrasiye dayanmaktadır (Knill ve Tosun, 2012: 60). Vatandaşların beklenti ve taleplerini temsil eden yürütme organı, kamu politikalarını gerçekleştirebilmek için bürokrasiyi harekete geçirmektedir (Göküş, 2000: 41).

Bürokratlar hükümet politikalarını uygulamaya koyduklarından ötürü bürokrasinin politika üzerinde önemli bir etkisi vardır. Politikaların yürürlüğe geçmesi için federal sistemlerde başkan ve kongre üyeleri, parlamenter sistemlerde ise hükümetin bürokrasi ile çalışması gerekmektedir.

Türkiye’de uzunca bir süredir daha etkin yönetim ve daha etkili ve denetlenebilir bir bürokrasinin başkanlık sistemi ile oluşturulabileceği tartışmaları yaşanmaktaydı. Yaşanan tartışmalar neticesinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Başkanlık sistemi ile benzer özelliklere sahip Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile hızlı karar alabilme, politikaları etkin bir biçimde yürütme, bürokrasiyi daha etkin hale getirme ile bürokrasinin etkin denetiminin sağlanabileceği düşünülmüştür (Özer ve Özmen, 2017: 30-31).

Yapılan düzenlemeler ile bakanlar kurulu ile Cumhurbaşkanından oluşan ikili yürütme sisteminin yalnızca Cumhurbaşkanının olduğu bir yürütme sistemine geçiş ile birlikte bir taraftan yürütme erkine yardımcı olacak yeni yapılar oluşturulmuş, öte taraftan da mevcut yapıda değişikliğe gidilmiştir.

Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında çıkarılan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile müsteşar kadroları kaldırılmıştır. KHK'nın Geçici 32. Maddesine göre, "Bakanlık ve bağlı kuruluşlardaki müsteşar, müsteşar yardımcısı ve merkez valisi kadroları iptal edilmiştir. İptal edilen bu kadrolar kurumların kadro cetvellerinin ilgili bölümlerinden çıkarılmıştır. Bakanlıklarda bakan yardımcısı, bağlı kuruluşlarda başkanlar atanıp göreve başlayıncaya kadar mevcut müsteşarlar görevlerine devam ederler" şeklinde bir düzenleme yapılarak müsteşar kadroları kaldırılarak görevlerinin bakan yardımcısına devredildiği belirtilmiştir. 703 sayılı KHK'nın hemen akabinde çıkarılan 1 Nolu CBK'da 504. Madde de Bakan Yardımcılarına yer verilmiştir. İlgili maddeye göre, "Bakan Yardımcıları, bakanın emrinde ve onun yardımcısı olup bakanlık hizmetlerini bakan adına ve bakanın direktif ve emirleri yönünde, bakanlığın amaç ve politikalarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara, stratejik plan ve performans hedefleri ile hizmet gereklerine, mevzuat hükümlerine uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla bakanlık teftiş kurulu hariç bakanlık kuruluşlarına gereken emirleri verir ve bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar." Buradan görüleceği üzere Bakanlıkların politikalarında artık müsteşarlar yerine bakan yardımcısı en üst yönetici olarak görev alacaktır.

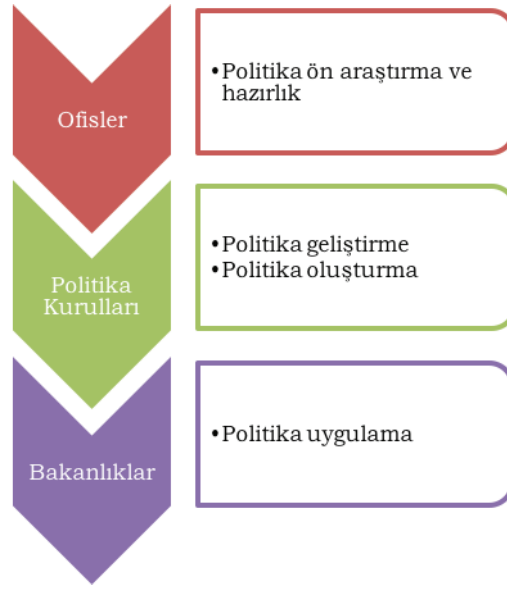
Ayrıca bakanlıklarda kaç bakan yardımcısı olacağı konusunda herhangi sınırlama bulunmamaktadır. Özellikle bakan yardımcısının göreve atanmaları noktasında "Bakan yardımcısı kadroları atama işlemi yapıldığı anda herhangi bir işleme gerek kalmaksızın ihdas edilerek Genel Kadro ve Usulü Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin ilgili bölümlerine eklenmiş sayılır" şeklinde belirtilmiştir. Bu hüküm Cumhurbaşkanı tarafından rahat bir biçimde göreve atanıp, görevden alınabileceğini ifade etmektedir. Burada Cumhurbaşkanının söylemlerinden¹ yola çıkılarak kamu politikalarında bürokratik oligarşinin kaldırılması amacıyla hareket edildiğinin belirtmek gerekmektedir.

Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile bakan yardımcısı sayısı artırılmıştır. Eski den bir bakan yardımcısı varken şimdi bu sayı bakanlıklar arasında farklılık göstermektedir. Örneğin: Sağlık Bakanlığında dört Bakan yardımcısı varken; Dışişleri Bakanlığında üç Bakan yardımcısı vardır. Peki, kamu politikası yapım ve uygulama aşamasında bakanlıkların rolünde neler değişti? Sorusuna cevap vermek gerekmektedir. Bakanlıklar politika yapım ve uygulama rolünden yapım kısmını ofis ve politika kurullarına bırakmışlardır. Politikaların uygulama aşamasında önem arz eden bürokrasi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yeniden yapılandırılmaktadır. Bu kapsamda ilerleyen dönemlerde farklı adımların atılması beklenmektedir.

4. YENİ KAMU POLİTİKASI AKTÖRLERİ

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde merkezi yönetim yapısı; Cumhurbaşkanına bağlı politika kurulları, ofisler, bakanlıklar ve bağlı kuruluşlardan meydana gelmektedir.

1 Google arama motorunda "cumhurbaşkanı bürokratik oligarşi" şeklinde yazıldığında pek çok gazetede çıkan haber ve köşe yazılarına ulaşılabilir.

Şekil 1. Yeni Kamu Politikası Aktörleri

Kaynak: Akman, 2019: 664

Yukarıdaki şekilde yer alan politika kurulları ve ofislere Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte Türk kamu yönetimi sisteminde yer alan yeni kamu politikası aktörleridir. Ofisler, politika ön araştırma ve hazırlık; politika kurulları, politika geliştirme ve oluşturma ve son olarak bakanlıklar ise, politika uygulama ile görevlendirilmişlerdir. Bakanlıkların değişen rolüne yukarıda değinildiğinden burada yalnızca politika kurulları ve ofisler ele alınmıştır.

4.1. Politika Kurulları

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte politika kurulları ve ofisler kurulmuştur. Böylece cumhurbaşkanlığı politika yapımının merkezine alınarak kamu politikalarının belirlenmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinde cumhurbaşkanının etkinliği artırılmıştır (Örselli, Babahanoğlu ve Bilici, 2018: 316). Politika kurulları kamu politikası oluşturma sürecinde yeni sistem ile ortaya çıkan önemli bir aktördür. Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı içerisinde yer alan politika kurulları; “cumhurbaşkanı ile doğrudan çalışma, bürokrasiyi engelleme, bakanlıklar ile birlikte çalışma ve politika oluşturma ya da geliştirme sürecine ilgili paydaşların katılımını sağlama avantajına sahip” önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Akman, 2019: 664). Politika kurulu; Cumhurbaşkanının etkin bir şekilde kamu politikası oluşturulmasını sağlamada kullanacağı önemli bir araçtır. Ülke uygulamalarına bakıldığında çoğunlukla danışma ve tavsiye niteliğinde yapılar şeklinde tasarlandığı görülmektedir. Bundan dolayı kurmay bir birim olarak çalışmaktadırlar. Ayrıca, ülke uygulamalarında farklı adlandırılabilen ya da şekillendirilebilmektedir (Sobacı, Miş ve Köseoğlu, 2018: 3).

ABD’de Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları “Başkanın Yürütme Ofisi” (Executive Office of the President) şeklinde adlandırılmaktadır. Başkanın Yürütme Ofisleri, başkanın yönetim sorumluluğunun etkin yürütülebilmesi amacıyla ofis ya da konsey şeklinde oluşturulmuştur (Akman, 2019: 664). ABD’de ofis ya da konseyler sadece bakan veya bürokratlardan meydana gelebileceği gibi ilgili olduğu sektör temsilcileri başta olmak üzere daha sivil paydaşlardan da oluşabilmektedir. Ayrıca, ABD’de başkanların geçici kurulların oluşturulması ve kaldırılması hususunda oldukça geniş bir takdir yetkisi vardır (Sobacı, Miş ve Köseoğlu, 2018: 3). Türkiye’deki ve ABD’deki bu yapılar kıyaslandığında, başkanların bu yapılar üzerinde oldukça etkin oldukları ve benzer görevler üstlendikleri görülmektedir (Akman, 2019: 665).

Hangi alanlarda politika kurulu kurulduğuna ve görev ve yetkilerinin neler olduğuna 1 Nolu CBK'da yer verilmiştir. "Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, Sosyal Politikalar Kurulu ve Yerel Yönetim Politikaları Kurulu" kurulmuş (1 Nolu CBK, 20. Madde) ve görev yetkileri şu şekilde belirtilmiştir (1 Nolu CBK, 22. Madde):

- "Cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalarla ilgili öneriler geliştirmek.
- Geliştirilen politika ve strateji önerilerinden Cumhurbaşkanınca uygun görülenler hakkında gerekli çalışmaları yapmak.
- Küresel rekabetin getirdiği ani değişimlere karşı strateji ve politika önerileri geliştirmek,
- Görev alanlarına giren konularda kamu kurum ve kuruluşlarına görüş vermek.
- Görev alanlarına giren konularda Bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum ve sektör temsilcileri, alanında uzman kişiler ve ilgili diğer ilgililerin görüşünü alarak uygulanan politikaları ve gelişmeleri izlemek, yapılan çalışmalarla ilgili Cumhurbaşkanına rapor sunmak.
- Cumhurbaşkanına programına uygunluk açısından, bakanlıklar ile kurum ve kuruluşların uygulamalarını izlemek ve Cumhurbaşkanına rapor sunmak.
- Bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum ve sektör temsilcileri, alanında uzman kişiler ve ilgili diğer ilgililerin davet edilmesi suretiyle genişletilmiş kurul toplantıları yapmak.
- Görev alanlarına giren konularda talep, ihtiyaç ve etki analizi yapmak velveya yaptırtmak.
- Cumhurbaşkanınca verilen diğer görevleri yapmak".

1 Nolu CBK'nın ikinci bölümünde Kurulların görev ve yetkilerine yer verilmiştir. 23-31. maddeler arasında her kurula ilişkin görev ve yetkiler ayrı bir biçimde ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurullarının görev ve yetkileri incelendiğinde ise, belirlenen alanlara göre kamu politikaları oluşturma, geliştirme ve önerme konusunda önemli bir rol verildiği görülmektedir.

Politika kurulları, en az üç üyeden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı tarafından atanacak olan kurul üyeleri arasından bir tanesi de başkan vekili olarak görevlendirilebilecektir. Cumhurbaşkanının atama yetkisine binaen oluşturulmuş olan dokuz politika kurulu için en az beş en fazla on üyeden oluşan atamalar yapılmıştır. Politika kurullarının bütçe ve personel ihtiyacının ise Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı tarafından karşılanacağı düzenlenmiştir. Çankaya köşkünde çalışmalarını yapması kararlaştırılan kurulların, görev ve yetkileri de aynı kararname ile net bir şekilde belirlenmiştir (1 Nolu CBK, 21.-22. Maddeleri).

Politika kurulları Cumhurbaşkanının gündeminde olan konularda öneriler oluşturacak ve Cumhurbaşkanı tarafından uygun görülen önerilerin hayata geçirilmesi için çalışacaktır. Ayrıca, politikaların uygulanmasında bakanlıkların çalışmalarını takip edecek ve cumhurbaşkanına geri bildirimde bulunacaktır. Bu husus politika kurullarının kamu politikası oluşturma sürecinde etkin bir aktör olduğunu göstermektedir. Kurullar politika oluşturma sürecinin daha sağlıklı işleyebilmesi için analiz yapabilecek veya yaptırebilecektir. Ayrıca politika kurulları çalışma alanları ile ilgili konularda resmi-gayri resmi politika aktörleriyle toplantı düzenleyebileceklerdir (Akıncı, 2018: 2139-2140).

Kamu politikalarının icrası bakanlıklara ve bağlı, ilgili, ilişkili kuruluşlar ile Cumhurbaşkanlığına bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşlar ile yerel yönetimlere bırakılmıştır. Politika belirleme ve uygulama açısından kurumsal yapı, ikiye bölünmüştür. Mevcut durum ve yakın gelecekte bakanlıkların ve diğer ilgili kurumların politika belirleme yetkilerini doğrudan politika kurullarına devredebileceğini beklemek

gerçekçi olmasa da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kapsamında uzun vadede istenilen model, bu ikili modeldir. 1 Nolu CBK'da koordinasyon toplantıları başlığı altında kurumlar arası iletişimi, eşgüdümü sağlamaya dönük toplantılar öngörülmüştür. İlgili maddede ki ifade özellikle bakanlıklar ile politika kurulları arasındaki ilişki açısından dikkat çekicidir (1 Nolu CBK, 32. Madde). Koordinasyon toplantılarına Cumhurbaşkanı veya görevlendireceği politika kurulu başkanvekili ya da bakan başkanlık eder. İkili ayırım dışında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde politika kurulları bakanlıklarla en az eşit düzeyde görülmektedir.

1 Nolu CBK'nın 33. Maddesinde yer verilen politika kurullarının çalışma usul ve esaslarında "Kurulların görev alanlarıyla ilgili toplantı ve çalışmalara; bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum ile özel sektör temsilcileri, akademisyenler ve yerli veya yabancı uzmanlar davet edilebilir" hükmü ile bakanlıklarda hazırlanan kanun tasarı taslaklarının hazırlık aşamasına tüm aktörlerin ortak edilmesi anlayışı ile benzerlik göstermekte olup, bu eksikliği giderme adına önemli bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak tüm kurullara politika ve strateji önerisi geliştirme rolü biçilmiştir. Kurullar arasından "Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu"na diğer kurullar kadar geniş görev ve yetki öngörülmemiştir. Diğer kurullarda "strateji önerisi geliştirmek" gibi görev yüklenirken burada "stratejilerin belirlenmesine yardımcı olmak" görevi yüklenmiştir. Ayrıca "etki analizi yapma" gibi diğer kurullara verilen bu görev, Kültür ve Sanat Politikalar Kuruluna verilmemiştir. Kısacası, kurullar arasında genel görev ve yetki konusunda tam anlamda bir eşitlik bulunmamaktadır.

Ekonomi Politika Kurulu'na, çalışmalara sivil toplum kuruluşlarının katkı verebilmesi adına geniş katılımlı "Ekonomi Politika Meclisleri" oluşturulması görevi verilmiştir (II. 100 Günlük İcraat Programı). Ekonomik Politika Meclislerinin kurulmasının ayrıca üzerinde durulması oldukça önemlidir. Önceki sistemde kanun taslağı taslakları bakanlıklarda hazırlanırken sivil toplum kuruluşları ve diğer aktör katılımı mümkündü. Bu husus politika yapım sürecine diğer aktörlerin de katılımını ifade etmekteydi. Yeni sistemde de böyle bir mekanizma olması katılımcılık açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü politikalardan etkilenen kesimlerin politika yapım süreçlerine bir şekilde dâhil olması daha işlevsel ve sağlıklı politika yapılmasına imkân vermektedir.

Sonuç olarak, politika kurullarına politikaların tasarlanmasından uygulanmasına kadar pek çok sorumluluk verildiği görülmektedir. Başbakanlık Mevzuat Hazırlama Yönetmeliği yürürlükte iken etkisi 1 milyon TL'yi geçen kanun tasarıları hazırlanırken Düzenleyici Etki Analizi yapılmasını zorunlu kılmıştı. Ancak bakanlıklar tarafından kamu politikalarının oluşturulmasında mihenk taşı olarak ifade edilebilecek düzenleyici etki analizleri yapılmamaktaydı. Bu görev 1 Nolu CBK ile politika kurullarına verilmiştir. Sağlıklı politikaların üretilmesinde önemli olan ve batı ülkelerinde kullanılan bu yöntemin geniş toplumsal kesimleri ilgilendiren politikaların yapım aşamasında kullanılması önem arz etmektedir. Bunun dışında Türkiye'de özellikle politikaların uygulama aşamasından sonraki aşama olan değerlendirme ve geri bildirim aşaması yok hükmündeydi. Politika kurulları oluşturacakları sistem ve kadrolar ile bu açığı kapatabilirler.

4.2. Ofisler

Ofisler Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ortaya çıkan diğer bir yeni kamu politikası aktörüdür. Başkanlık Sistemi uygulanan ülkelerde doğrudan başkana bağlı, kendi alanı ile ilgili kamu politikalarının oluşturulması için ihtiyaç duyulan veri ve bilgiyi elde eden, saha bilgisini üreten ve bunlara uygun bir şekilde çeşitli politika önerileri oluşturan yapılardır. Bazı ülkelerde uygulamayı eş güdümlenme

ve değerlendirme görevlerini yerine getirmektedirler. Bu nedenle ofisler, kamu politikası oluşturulmasında ve uygulanmasında önemli aktörlerden biridir (Sobacı, Miş ve Köseoğlu, 2018: 2-3).

1 Nolu CBK'nın 525. Maddesine göre "verilen görevleri yerine getirmek üzere Cumhurbaşkanlığına bağlı, özel bütçeli, kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip, Dijital Dönüşüm Ofisi, Finans Ofisi, İnsan Kaynakları Ofisi ve Yatırım Ofisi" kurulmuştur. Bu dört temel alanda kamu politikası tasarımı ofislerin rol alacağını ifade etmektedir. Aynı kararnamenin 527. Maddesinde ofislerin görevleri detaylı olarak yer almaktadır. Ofislerin görevlerine Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Ofisler ve Görevleri

Dijital Dönüşüm Ofisinin Görevleri	Finans Ofisinin Görevleri
<ul style="list-style-type: none"> Kamunun dijital dönüşümünü (e-devlet dönüşümü) koordine etmek. Milli teknolojinin geliştirilmesi ve bu kapsamda farkındalık oluşturmak amacıyla gerekli olan projeler geliştirmek, Büyük veri analizi yapmak, öncelikli proje alanlarında yapay zekâ uygulamalarına öncülük etmek, Siber güvenlik ve bilgi güvenliğini artırıcı projeler geliştirmek, 	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal ve uluslararası bankacılık ve finans sektörünü izlemek ve analizler yaparak raporlamak. Türkiye'nin finans piyasaları içindeki konumunu raporlamak. Finansal kaynakların çeşitlendirilmesi ve uluslararası fonların Türkiye'ye gelmesini sağlayıcı çalışmalar yapmak, İstanbul Finans Merkezi projesini yürütmek ve gelişmeleri takip etmek,
İnsan Kaynakları Ofisinin Görevleri	Yatırım Ofisinin Görevleri
<ul style="list-style-type: none"> Türkiye'nin insan kaynakları envanterini çıkartmak ve ihtiyaç duyulan alanlarda yetenek gelişim faaliyetlerini yürütmek, Türkiye'nin vizyonu, hedefleri ve öncelikleri doğrultusunda insan kaynağının geliştirilmesini sağlamaya yönelik projeler üretmek, Özel yeteneklerin keşfini sağlamak ve yetenek yönetimi projelerini yürütmek. Politika kurullarının öncelendiği alanlarda küresel düzeyde insan kaynağının tespitini yaparak milli projelere kazandırılmasını sağlamak, Kamuda kariyer yönetimi, performans yönetimi ve diğer modern insan kaynağı yönetim modellerini hayata geçirilmesi için projeler geliştirmek, Kamu istihdamında liyakat ve yetkinliğin artırılması için gerekli olan projeler üretmek ve çalışmalar yapmak, Verimliliğin artırılması için insan kaynakları planlamasına yönelik çalışmalar yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> Ülkenin ekonomik kalkınmasında gereksinim duyulan yatırımların artırılması için Türkiye'de yatırım yapılmasını özendirilmeye yönelik çalışmalar yapmak, Kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör kuruluşları arasında yürütülen uluslararası düzeydeki yatırım ortamı tanıtım faaliyetleri kapsamında kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon sağlamak, Yatırımcıların karşılaşılabilecekleri engel ve sorunları tespit ederek sorunların çözümü konusunda ilgili merciler nezdinde girişimde bulunmak. Türkiye'de yatırımların artırılmasına katkı sağlayacak her türlü bilgi ve veriyi oluşturmak veya ilgili kurum ve kuruluşlardan toplamak, güncellemek ve dağıtmak, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla bu konuda işbirliği yapmak. Yatırım ortamının iyileştirilmesine ilişkin reform sürecine katkı sağlamak, bu kapsamda öneriler geliştirmek.

Kaynak: 1 Nolu CBK, 527. Madde.

Ofislerin görevleri ele alındığında analiz, raporlama, proje geliştirme, proje üretme ve çalışmalar yapma, koordine etme, işbirliği yapma, çalışmaları yürütme ve takip etme, öncülük etme ve öneri geliştirme şeklinde sınıflandırılabilir. Ayrıca politika kurulları ve ofisler arasında işbirliği sağlanmasına yönelik görevler de bulunmaktadır. Özellikle ofislerin görevlerinden "analiz" kısmı kamu politikası açısından önem arz etmektedir. Türkiye'de politika yapımında önemli eksikliklerden birisi politika analizidir. Ofisler tarafından kendilerine verilen politika analizi görevi etkin bir şekilde yerine getirildiğinde, Türkiye açısından önemli bir kazanım elde edilecektir.

Ofisler, kendi görev alanıyla ilgili konularda tüm kurum ve kuruluşlar arasında eş güdüm sağlamak ve işbirliği yapmak için zaruri görülen toplantı veya diğer organizasyonları gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca, Ofis Başkanlıkları gerekli görülen hususlarda inceleme, araştırma ve proje ile uluslararası ikili ve çok taraflı temas ve toplantılar düzenleme yetkisine sahiptirler (1 Nolu CBK, 528. Madde).

Ofislerin bürokrasiye takılmadan, cumhurbaşkanının öncelikleri doğrultusunda projeler yönetmesi ve çalışmalar gerçekleştirmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, bakanlık icraatlarının takibi de ofisler aracılığı ile gerçekleştirilecektir. Cumhurbaşkanının isteyeceği her türlü bilgi, analiz ve raporlar da bu ofisler aracılığıyla hazırlanacaktır. En önemlisi de, ofislerden çıkan kararların ve yaklaşımların, hükümetin politikalarında belirleyici rol oynamasıdır (businessht.bloomberght.com, 2019).

Ofisler, politika kurulları gibi kendi alanları ile ilgili araştırma ve inceleme ve diğer çalışmalarını gerçekleştirebilmek amacıyla ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeyi kamu kurum ve kuruluşlarından talep edebilir. Ofislerde görev alan tüm çalışanlar elde edilen bilgilerden sır niteliğindeki bilgileri açıklayamaz, kendilerinin veya başkalarının çıkarı için kullanamaz (1 Nolu CBK, 531. Madde).

Politika kurullarının personel ve sekreteryasına ilişkin hükümlerin yer aldığı 34. maddede de ortaya konulduğu üzere, politika kurulları özel bütçeli, kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip yapılar olarak tasarlanmamışlardır. Bu durum kurulların çalışma hız ve süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Ofisler tam tersine kamu tüzel kişiliğine haiz birer yapı olarak kurulduklarından bu tür sorunların çıkma olasılığı daha düşüktür. İlerleyen süreçte politika kurullarına kamu tüzel kişiliği tanınması da tartışma konularından birisi olabilir.

Sonuç olarak, Politika kurulları ve ofisler Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte Türk kamu yönetimi sisteminde yer alan yeni kamu politikası aktörleridir. Yeni aktörler arasındaki ilişki şu şekilde özetlenebilir: “ofisler politika hazırlama, politika kurulları politika geliştirme ya da oluşturma, bakanlıklar ise bu politikaları uygulama” aşamasında rol alacaklardır (Akman, 2019: 663-664).

5. Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Kamu Politikası Aktörlerinin Rolü ve İşleyişi Üzerine Bir Değerlendirme

Türkiye’de değişen yönetim sistemi ile kamu politikası oluşturma sürecine yeni ve önemli aktörler eklendiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı tek başına yürütmenin başı ve politika belirleyicisi haline gelirken, iki yeni aktör de bundan sonraki süreçte politika yapımında yer alacaktır. Bunlardan ilki politika kurullarıdır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile dokuz adet politika kurulu oluşturulmuştur. Bu kurulların temel görevi, politikalarla ilgili öneriler geliştirmek, uygun görülen politikalar ile ilgili çalışmalar yürütmek, uygulanan politikaları ve gelişmeleri izlemek ve etki analizi yapmaktır.

Diğer politika aktörü ise ofislerdir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ofislere yürütmeyi oluşturan Cumhurbaşkanının politika önceliklerini dikkate alarak proje üretmek, çeşitli araştırmalar yapmak, politika analizleri gerçekleştirmek, raporlar hazırlamak ve bakanlıkların faaliyetlerini takip etmek gibi önemli görevler yüklenmiştir. Aşağıdaki Şekil 2’de yeni sistemde bu aktörlerin rolü ve işleyişi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Şekil 2. Yeni Kamu Politikası Aktörlerinin Rolü ve İşleyişi

Yukarıda ifade edilen aktörler ele alındığında hepsinin birbirleri ile etkileşim içerisinde oldukları görülebilir. Aralarındaki ilişki bir çarkın dişlileri gibidir. Ana dişli Cumhurbaşkanı iken TBMM, Bakanlıklar, Politika Kurulları, Ofisler ise bu çarkı oluşturan dişliler olarak adlandırılabilir. Nasıl bir dişli sisteminde dişli çapı, diş yapısı ve dönüş hızı farklı olmasına rağmen birlikte çalıştıklarında bir bütünlük arz ediyor ve anlamlı sonuçlar çıkıyorsa bu sistemde de durum benzerdir. Bu farklı teknik detaylar etki alanını, harekete geçirdiği diğer dişlileri değiştiriyorsa bu sistemde de cumhurbaşkanının rolü ve etkisi diğer dişliler üzerinde ana etkili hareket kaynağıdır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere sistem içinde yer alan her bir bileşenin rolü ve işleyişi farklılaşmakta ama bir bütünlük içerisinde çalışmaktadır. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki; ana dişli olmadan dişliler bir anlam ifade etmez. Bu nedenle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde ana dişli olarak adlandırılacak olan Cumhurbaşkanı kamu politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında en önemli role sahiptir. Cumhurbaşkanına bağlı politika kurulları, ofisler, bakanlıklar ve TBMM ise çarkın dişlileri olarak politika yapımında farklı rollere sahiptirler. Kimisi politikanın yapımında, kimisi ise uygulanmasında öne çıkmaktadır. Yeni sistem ile kimisine daha fazla rol biçilmişken, kimisinin ise rolü kısıtlanmıştır. Sağlıklı kamu politikasının yapım ve uygulanması ancak sistemdeki ana dişlinin doğru hareketi, diğer görevler için yerleştirilen dişlilerin doğru seçimi, ana dişli ile uyumlu ve duraksamadan harekete devam etmesi, ana dişlinin orkestrasyonunu doğru şekilde sürdürmesi gibi pek çok parametre ile de ilişkilidir. Ana dişlinin zorlanması, hareketi durdurması ya da bu kısımda oluşacak problem, tüm sistemde problem oluşturacak bir sonuca dönüşebilir. Başka bir ifade ile diğer dişlilerin ana dişlinin dönüş hızına uyum sağlamaması ve dişlilerin dönüşünü engelleyerek zorlaması tüm sistemde problem oluşturup, dişlilerin kırılmasına da neden olabilir. Bu nedenle politika belirleyicisi konumunda olan Cumhurbaşkanına büyük görev düşmektedir.

6. SONUÇ

Kamu politikası oluşturma sürecinde temel aktör devlettir. Ancak kamu politikası aktörlerini sınıflandırmak gerekirse yasama, yürütme ve yargı organları ve bürokrasi birincil aktörler olarak yer alırlar. Türkiye'de 2018 yılı itibari ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle beraber bu mevcut aktörlerin rollerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra politika kurulları ve ofisler sistemin ortaya çıkardığı yeni aktörler olmuşlardır.

Yürütme organı ikili bir yapıdan tekli bir yapıya geçmiş ve yer değiştirmiştir. Şöyle ki, daha öncede değinildiği üzere bakanlar kurulu ve Cumhurbaşkanından oluşan ikili bir yürütme sistemi vardı. Bakanlar kurulu sistemden çıkarılarak tüm yetki ve sorumluluk Cumhurbaşkanına bırakılmıştır. Cumhurbaşkanına bağlı yeni birimler oluşturulmuştur. Bunlar yukarıda belirtilen politika kurulları ve ofisler ile başkanlıklar ve Cumhurbaşkanı Yardımcılarıdır. Özellikle kamu politikası yapım ve uygulama sürecinde cumhurbaşkanına yardımcı olacak mekanizma Cumhurbaşkanı Yardımcılığıdır. Şu anda bir Cumhurbaşkanı Yardımcısı bulunsa da birden fazla atanması mümkündür. Eski sistemde yer alan Başbakan Yardımcılığının karşılığı olarak görülse de siyasi bir kimliği olmayıp, bürokrat kimliğine sahiptir.

Politika yapımında yeni bir uygulama aracı da ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi adı verilen bu araç ile çeşitli düzenleyici işlemler gerçekleştirilmektedir. Parlamenter sistemde hükümet büyük oranda kanun tasarısı yoluyla politikalarını hayata geçirmekte iken, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde kanun tasarısı sistemden çıkartıldığından dolayı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile politikalar hayata geçirilmektedir. Bu noktada parlamentonun kanun teklifi dışında sürece dahil olma şansı kalmamıştır. Bu nedenle kamu politikalarının oluşturulmasında parlamentonun rolünün zayıfladığı şeklinde bir yorum yapılabilir.

Parlamenter sistemde kamu politikaları siyasi partilerin seçim beyannameleri, parti programları ve iktidar olmaları halinde hükümet programları aracılığıyla şekillenmekte ve hayat bulmaktaydı. Yeni sisteme bakıldığında Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ve 100 Günlük İcraat Programı politika yapımında kullanılan yeni araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. 27 Ekim 2018 tarihinde Resmi Gazetede 256 numaralı karar sayısı ile yayınlanan 2019 yılı Cumhurbaşkanı Yıllık Programından önce 3 Ağustos 2018 tarihinde ilk 100 günlük İcraat Programı yayınlanmıştır.

İkinci 100 günlük icraat programı ise 13 Aralık 2018 tarihinde yayınlanmıştır. Burada dikkati çeken birkaç nokta bulunmaktadır. İlki beş yıllık Cumhurbaşkanı programının tamamlanarak uygulamaya alınması, ikincisi ise politika yapım sürecinin eksik ayağı olarak da görülen “değerlendirme” aşamasının giderilmesi olarak da tanımlanabilecek olan “81 İl Karnesi Projesi”dir. Bu projeye göre; adalet, güvenlik, ekonomi, sağlık ve eğitim gibi alanlarda iller tek tek analiz edilecektir.

Üçüncüsü ise, politika kurulları ve ofislere yürütmenin uygulamak istediği politikalara ilişkin gerekli çalışmanın yapılması hususunda spesifik görevler verilmiştir. Örneğin, dijital dönüşüm ofisine e-Devlet üzerinden sunulan hizmetlerin performans ölçümünün yapılması görevi verilmiştir. Ya da Ekonomi Politika Kurulu’na, çalışmalara sivil toplum kuruluşlarının katkı verebilmesi adına geniş katılımlı “Ekonomi Politika Meclisleri” oluşturulması görevi verilmiştir.

İcraat programı bir nevi politika belgesi olarak da tanımlanabilir. Burada öne çıkan noktalardan birisi bu politikaların hayata geçirilip geçirilmediği ve uygulama sonuçlarıdır. 81 İl Karnesi projesine benzer bir yapının burada da kurulması gerekmektedir. Zaman içerisinde yeni politika aktörleri ve politika araçları konusunda çeşitli düzenlemeler yapılacağı aşikârdır.

Politika yapımında mihenk taşı olarak da adlandırılacak olan Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü ile Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü kaldırılmıştır. Bunların her ikisini de kapsayacak Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1 Nolu CBK’nın 7. Maddesinde Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğünün görevlerine yer verilmiştir. “Cumhurbaşkanlığı teşkilatı bünyesinde kurulan Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü; TBMM tarafından kabul edilen kanunların şekil ve esas bakımından Anayasa ve hukukun genel ilkelerine uygunluğunu incelemek, verilecek talimata göre onaya hazırlamak veya bir daha görüşülmek üzere TBMM’ye geri gönderilmesi için gerekli çalışmaları yapmak ile görevlidir. Ayrıca, kanunların TBMM İçtüzüğü’nün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil ve esas bakımından aykırı olmaları durumunda, bunlarla ilgili olarak

Anayasa Mahkemesi nezdinde açılacak iptal davası hazırlıklarını yapacaktır. Ayrıca Anayasa değişikliğine ilişkin kanunların, Cumhurbaşkanınca halkoyuna sunulmasına ilişkin işlemlerin yapılması, Kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin yayımlanması, milletlerarası anlaşmaların kanunla uygun bulunması için TBMM Başkanlığına gönderilmesi, Resmi Gazete'nin yayımlanması görevleri de bulunmaktadır". (1 Nolu CBK).

Politikaların uygulanması aşaması ile ilgili de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde önemli bir değişiklik yapılmıştır. Üst Kademe Yöneticileri İle Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile üst kademe yöneticileri belirlenmiş ve cumhurbaşkanı tarafından atama usulü düzenlemiştir. Bunun yanı sıra müsteşarlık pozisyonu kaldırılmış Bakan Yardımcılığı bunun yerini almıştır (3 Nolu CBK). Daha doğrusu Müsteşarlık kaldırılarak Bakan Yardımcılığının konumu güçlendirilmiştir. Eski sistemde her ikisi de bulunmaktaydı. Bunun anlamı yürütme organının yani Cumhurbaşkanının bürokrasiyi istediği gibi şekillendirmesidir. Bu da Cumhurbaşkanının yürütmek istediği politikalarda bürokrasi engelini aşmak yolunda bir adım olarak nitelendirilebilir.

Sonuç olarak kamu politikası oluşturma sürecinin sağlıklı işleyebilmesi için her biri farklı role ve işleyişe sahip mevcut ve yeni aktörlerin işbirliği içerisinde hareket etmeleri gerekmektedir. Özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde, yeni aktörler ile Cumhurbaşkanı arasındaki ilişkinin bir çarkın dişlilerine benzemesinden dolayı aktörlerin etkin çalışabilmesinde esas sorumluluk Cumhurbaşkanına aittir (Şekil 2).

KAYNAKÇA

- Akçakaya, Murat ve Özdemir, Abdülkadir (2018), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar”, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 53(3), ss. 922-944.
- Akıncı, Berat (2017), “Hükümet Sistemleri ve Ülkemizde Olası Hükümet Sistemi Değişikliğinin Etkileri”, *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 4(1), ss. 1-21.
- Akıncı, Berat (2018), “Türkiye’de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Aktör: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), ss. 2128-2146.
- Akman, Çiğdem (2019), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Politika Kurulları: Sosyal Politikalar Kurulu Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Route Educational and Social Science Journal*, 6(3), ss. 659-676.
- Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/700, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi - Sayısı: 07/07/2018 – 30471.
- Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/703, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi - Sayısı: 09/07/2018 – 30473.
- Boztepe, Mehmet (2018), “2017 Yılı Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), ss. 5-30.
- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 1, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi - Sayısı: 10/7/2018 – 30474.
- Demir, Fatih (2011), “Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 18(2), ss. 63-84.
- Demirhan, Yılmaz, Adıgüzel, Özkan (2016) “Türkiye’de Hükümet Sistemi Arayışlarına Halkın Bakışı: Diyarbakır Örneği”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(11), s. 177-212.
- Göküş, Mehmet (2000), “Kamu Politikalarının Belirlenmesinde Bürokrasinin Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, ss. 35-43.
- Gül, Hüseyin, Kamalak, İhsan ve Sallan Gül, Songül (2017), “Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye’nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi”, *Strategic Public Management Journal*, 3(Special Issue), ss. 101-120.
- Gülener, Serdar ve Miş, Nebi (2017), “Cumhurbaşkanlığı Sistemi”, *Seta Analiz*, 190, Seta Yayınları, Ankara.
- Güler, Tahsin (2018), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(39), ss. 299-322.
- Howlett, Michael ve M. Ramesh (1995), *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*, Toronto, Oxford University Press.
- İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 14, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi - Sayısı: 24/7/2018 – 30488.

- Kartal, Nazım ve Demirhan, Yılmaz (2017), “*Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi ve Yeni Sistemin Kamu Yönetimine Yansımaları*”, Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Kılınç, Doğan (2016), “*Türkiye’de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XX(1), ss. 447-510.
- Knill, Christoph ve Tosun, Jale (2012), *Public Policy: A New Introduction*, New York, Palgrave Macmillan.
- Örselli, Erhan, Babahanoğlu, Veysel ve Bilici, Zekeriya (2018), “*Kamu Politikalarında Yeni Aktörler: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları ve Ofisleri*”, Turkish Studies Economics, Finance and Politics, 13(30), ss. 303-318.
- Özer, Mehmet Akif ve Özmen, Burak (2017), “*Parlamentar ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi*”, Strategic Public Management Journal, 3(Özel Sayı), ss. 17-34.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 13, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi - Sayısı: 24/7/2018 – 30488
- Sobacı, Mehmet Zahid; Miş, Nebi ve Köseoğlu, Özer (2018), “*Türkiye’nin Yeni Yönetim Modeli ve Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı*”, SETA Perspektif, 206, ss. 1-6.
- Turan, A. Menaf (2018), “*Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*”, Social Sciences Research Journal, 7(3), ss. 42-91.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2019).
- Üst Kademe Yöneticileri İle Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 3, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi - Sayısı: 10/7/2018 – 30474.
- TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı (2018), “*Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı*”, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Ankara, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/Yasama_El%20Kitabi.pdf (Erişim Tarihi: 15.02.2019).
- Yılmaz, H. Hakan ve Mustafa Biçer (2010), “*Parlamentonun Bütçe Hakkını Etkin Kullanımının Yeni Bütçe Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi*”, Maliye Dergisi, 158, ss. 201-225.
- I. 100 Günlük İcraat Programı, Cumhurbaşkanlığı, Yayımlandığı Tarih: 3 Ağustos 2018.
- II. 100 Günlük İcraat Programı, Cumhurbaşkanlığı, Yayımlandığı Tarih: 13 Aralık 2018.
- <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/2052280-cumhurbaskani-na-bagli-bakanlik-baskanlik-kurul-ve-ofisler-tam-liste> (Erişim Tarihi: 10.01.2019).

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS ECONOMICS, SOCIOLOGY AND POLICY JOURNAL

ISSN: 1305-7979

2019, Cilt/Vol: 15, Sayı/Issue: 1, Page: 55-76

Editörler / Editors in Chief

Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Doç. Dr. Sema AY
Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç. Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ersoy SOYDAN - Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan ÖZALTIN - Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

SANAYİLEŞMENİN BATI MERKEZLİ MİMARLIĞIN BİÇİMLENİŞİNE ETKİLERİ

THE EFFECTS OF INDUSTRIALIZATION ON THE FORMATION OF WESTERN ARCHITECTURE

Gülten Dönmez

Mimar

Uludağ Üniversitesi Mimarlık Tarihi, Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

Sanayi devrimi, Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda üretimde makine kullanımının yaygınlaşmasıyla kitlesel üretime geçişin sağlanması ve bu gelişmelerin de Avrupa'daki sermaye birikimini arttırması olarak açıklanır. İnsanlık tarihinin en büyük dönüşümlerinden biri olan Sanayi devrimi ile birlikte ev tipi üretimden büyük boyutlarda fabrika üretimine geçilmiştir ve seri-hızlı üretim için birçok fabrika ile birlikte işçi sınıfına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun sonucunda yeni çalışma mekanları olan fabrikalar ve sanayi kentleri, aynı zamanda kişilerin çalışma haricinde barındıkları yerler haline gelmiştir. Üretimin sağlandığı fabrikalar ile birlikte zaman kaybını en aza indiren lojmanların ortaya çıkması da kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemde İngiltere, Almanya ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde oluşan ilk sanayi kentleri ve lojman örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Çalışma içerisinde ilk sanayi kentleri, işçi sınıfı, çeşitli dönem ütopyalari ve şehirlerin aldığı yeni görünümeler anlatılmak istenmiştir.

I. Dünya savaşı sonrasında toparlanmaya çalışan yeni bir Cumhuriyet olan Türkiye'de ise Avrupa ülkeleri ile aynı seviyeye gelinebilmesi için sanayileşme atılımları gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla ülkenin çeşitli bölgelerinde ilk sanayi yerleşkeleri kurulmaya başlanmıştır. İlk sanayi yerleşkeleri Alpullu, Nazilli, Bursa, Kayseri, Karabük, Zonguldak, İzmit gibi şehirlerde kurulmuş olup, sadece üretim yapmayacak aynı zamanda ülkenin gereksinim duyduğu yeni bir toplum yapısını oluşturacaktır. Endüstrileşmiş dönemin işçi konutlarının çok zengin bir bilgi kaynağı ve arka plan sunduğu dikkate alınarak, bu çalışma kapsamında dönemin sanayileşme uygulamaları incelenecek ve Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulmuş yerleşkelerden bahsedilecektir.

Ülkemizde Osmanlı dönemindeki mahkûm işçiler için üretilen işçi barakalarından Cumhuriyet dönemi bahçeli işçi lojmanlarına kadar değişik yelpazede işçi konutları oluşmuştur. Bu tip yerleşkeler ilk olarak içinde yaşayan insanları farklı şekilde geliştirmiş ve buldukları şehirleri de etkilemişlerdir. Günümüzde birçok fabrika yerleşkesi ve bu yerleşkelere ait lojmanların çoğu fonksiyonunu yitirmiş, terk edilmiş endüstriyel alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tip alanlar kentsel hafıza için önemli, geçmişin endüstri yapılarıdır. Korunması ve dönüşümü gereken bu mimari mirasın tescillenmesi gerekmektedir. Sonrasında ise yerleşkenin sanayi işlevini sürdürmesi, bu mümkün olmuyorsa yeniden işlevlendirilerek bölgeye kazandırılması gerekmektedir. Çalışma kapsamında, "Günümüzde tamamen ya da kısmen işlevini yitirmiş bu yerleşkelerin yeniden kazanımları nasıl olur ve buldukları çevre için nasıl bir ekonomik ve kentsel çekim alanları haline gelebilirler" sorusu Sümerbank Bursa Merinos Fabrikası incelemesi üzerinden cevaplanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanayi Devrimi, Endüstri Devrimi, Cumhuriyet Dönemi, İşçi Yerleşkeleri, Lojmanlar, Bursa Merinos Yerleşkesi

ABSTRACT

The industrial revolution is described as the transition to mass production in Europe in the 18th and 19th centuries with the widespread use of machinery in production and increasing the capital accumulation in Europe. With the Industrial Revolution, one of the greatest transformations in the history of mankind, large-scale factory production has been started from house type production, and many factories have been needed for mass-fast production. As a result, factories and industrial cities with new working places have also become places where people stay outside. With the factories where the production is provided, it is inevitable that the lodgings that minimize the loss of time will occur. In this period, the first industrial cities and housing examples in European countries such as England, Germany and France are encountered. In the study, the first industrial cities, working class, various period utopias and the new views taken by the cities were asked.

Struggling to recover after the First World War, a new breakthrough in industrialization of the Republic of Turkey In order to come to the same level as European countries was carried out. For this purpose, the first industrial settlements were established in various regions of the country. The first industrial settlements were established in cities such as Alpullu, Nazilli, Bursa, Kayseri, Karabuk, Zonguldak, Izmit and will not only produce, also create a new social structure that the country needs. Considering that the workers' houses of the industrialized period provide a very rich source of information and background, the industrialization practices of the period will be examined and the settlements formed during the Republic Period will be mentioned.

In our country, workers' dwellings have been formed in different ranges, from the workers' barracks to the workers in the Ottoman period and to the workers' houses in the Republican period. These types of settlements firstly developed people living in different ways and affected their cities. Nowadays, many of the factory campuses and many of these residences have lost their function and are seen as abandoned industrial areas. Such areas are important for urban memory, industrial structures of the past. This architectural heritage must be registered and protected. After that, the campus should continue its industrial function and, if this is not possible, it should be re-functionalized and brought to the region. Within the scope of the study, the question ve How can these campuses recover completely or partially now and how they can become an economic and urban attraction area for their environment tamamen will be answered by Sümerbank Bursa Merinos Factory.

Keywords: *Industrial Revolution, Republic Period, Worker's Campuses, Lodgings, Bursa Merinos Campus*

1. SANAYİLEŞMENİN BATI MERKEZLİ MİMARLIĞIN BİÇİMLENİŞİNE ETKİLERİ

1.1. Sanayileşme ile Kentlerin Mekansal ve Toplumsal Yapısının Değişimi

19. yüzyıl başlarında, İngiltere’de buharlı makinenin kullanımı ile başlayan sanayileşme ve modernleşme süreci, üretim ve tüketim biçimlerini etkileyerek, hem mekansal hem de toplumsal önemli değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Sanayileşme ile birlikte üretimin belirli merkezlerde toplanması geleneksel yapının değişmesine yol açmıştır. Geleneksel üretim biçimlerinin yerini alan fabrikalar, kentlerde yeni mekansal ihtiyaçları ortaya çıkarmış, beraberinde barınma ve ulaşım sorunlarını da getirmiştir. Fabrikaların ihtiyacı olan iş gücünü karşılamak amacıyla kentlere yapılan göçler ve artan nüfus sebebiyle ortaya çıkan sağlıksız yaşam ortamları, kentlerde barınma sorununun temelini oluşturmuştur. Diğer taraftan, fabrikaların ham madde ihtiyaçlarının karşılanması ve kent merkezleri ile olan ilişkilerine bağlı olarak, ulaşım sorunu da gündeme gelmiştir. Bu gibi sorunların ortaya çıkmasıyla sanayileşmenin, kentleşme sürecini ve konut üretimini olumsuz anlamda etkilediği söylenebilir (Asiliskender, 2008).

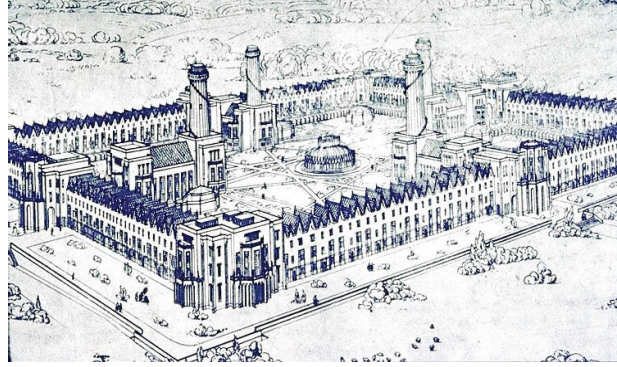
1.2. Sanayileşme Sürecinde Ütopik Yaklaşımlar

Sanayileşmenin en hızlı yaşandığı kentler, kırsal kesimden yoğun göçler almaya başladı. Kentlere yeni gelenlerin barınmaları için yapılan konutlar, son derece kötü durumdaydılar. Güneş görmeyen ve açık alanları bulunmayan bu yapıların kanalizasyon sistemi dahi yoktu. Suyun sanayide kullanılması, günlük kullanıma engel oluyordu. Bu koşullar altında hastalıklar kolayca yayılıyordu.

Kentlerde oluşan bu sağlıksız koşullara çözüm üretmek amacıyla çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bu teorilerden bazıları; Robert Owen (1771-1858), Charles Fourier (1172-1837), Ebenezer Howard gibi önemli isimlere aittir. Bu kuramcıların ortak yanları da kötüleşen kentlerin, farklı sosyal sınıfların bir arada ahenk içinde yaşadıkları, tabiatla bütünleşmiş, sağlıklı kentler ile değiştirme istekleridir (Zeybekoğlu, 2002).

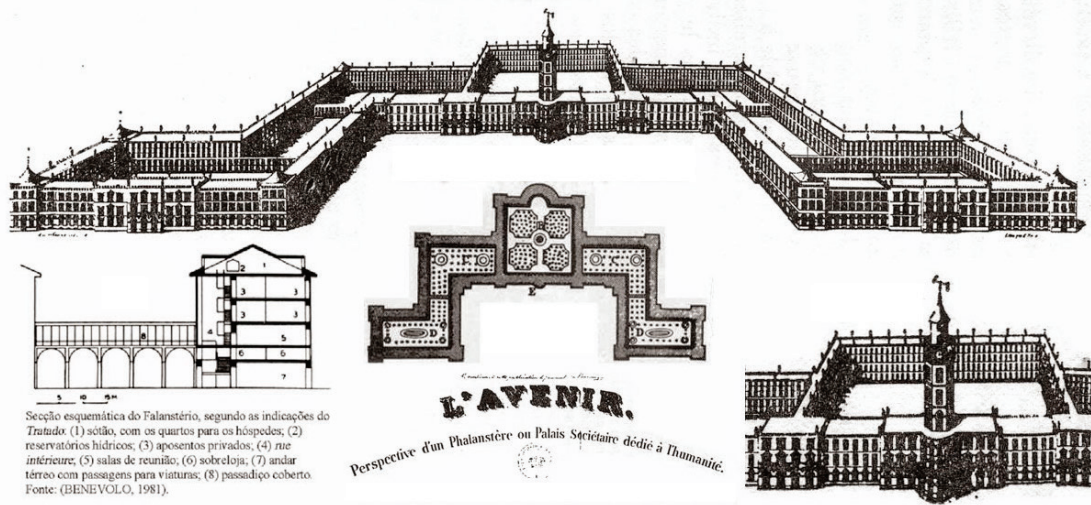
Ütopycı reformcuların ilki olan *Robert Owen*, New Lanark’taki iplik fabrikalarında ve New Harmony yerleşiminde ideallerini gerçekleştirmiştir. Owen’ın bu ideallerinden New Lanark, büyük bir başarıya ulaşmıştır. New Harmony yerleşkesi de daha sonraki süreçte Batı’nın bilim ve eğitim merkezi olmuştur (Akçadoğan, 2014).

Œekil 1.1. New Harmony, Robert Owen
(<https://urbanomnibus.net/2017/03/planning-for-the-worst/>, 2019)

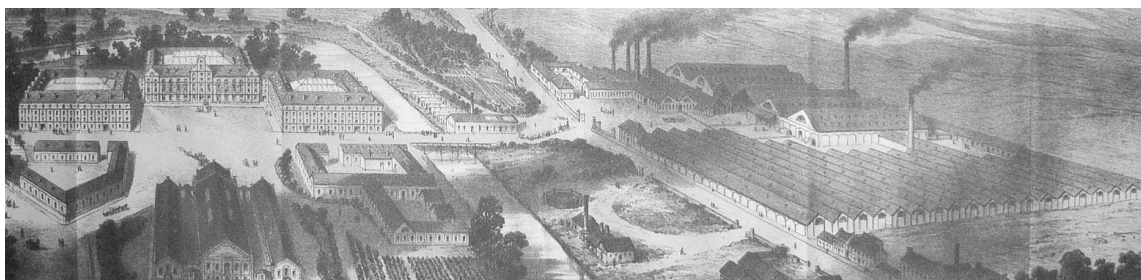
Modern kentleŒmenin iskeleti olan alanlama (zone'lama) zerinde yoęunlaŒan *Charles Fourier*, nl "Phalanstere" nerisinde, Owen'dan farklı olarak yaŒayanlara ayrı konutlar vermemiŒ. Bunun yerine 3 ayrı kolu birbirine bağlayan geçitlerden oluŒan kolektif bir yaŒam nitesi ortaya koymuŒtur. Fourier'in Phalanstere ideali uygulama fırsatı bulamamasına karŒın, mütevazi boyutlara indirgenmiŒ haliyle, iŒi sitelerinin ve sosyal konut modelinin prototipi olmuŒtur (Akçadoğan, 2014).

Œekil 1.2. Phalanstere, Charles Fourier
(<http://franciscoacuyo.blogspot.com/2014/12/las-utopia-maquetas-planificacion.html>, 2019)

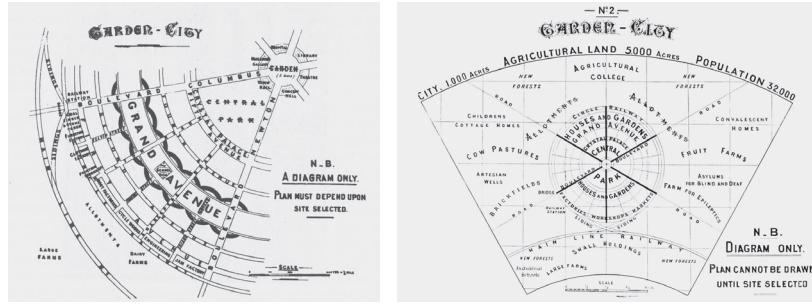
Fourier'in önerilerinin gerçeğe dnŒmesi *Godin*'in "Familistere" si ile saęlanmıŒtır. Mimarlığın sonraki geliŒmelerine, toplu konut kavramı ve modellerine öncülük etmiŒtir. Bu anlamda topya mimarlığının en dikkate değer örneklerinden bir tanesi olarak karŒımıza çıkmaktadır (Akçadoğan, 2014).

Œekil 1.3. Familistere, Godin
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Familistère_1.jpg, 2019)

Ebenezer Howard'ın çözümü ise, büyük kentin alanı dışında, kırsal alanın ortasında tamamıyla yeni bir bahçe kent yaratmaktır. Bahçe kentlerin en önemli özelliği kentin içten dışa doğru yayılmasıdır. Kent çevresinde kontrolsüz büyümeyi denetim altına almak için, tarıma ayrılmış yeşil kuşak karşımıza çıkmaktadır (Aksoylu, 2002).

Şekil 1.4. Garden City, Ebenezer Howard (<http://lemutin.tumblr.com/post/104150977259/five-of-ebenezer-howards-ideas-that-may-have>, 2019 ve <https://www.arkitektuel.com/ebenezer-howard-bahce-sehir/>, 2019)

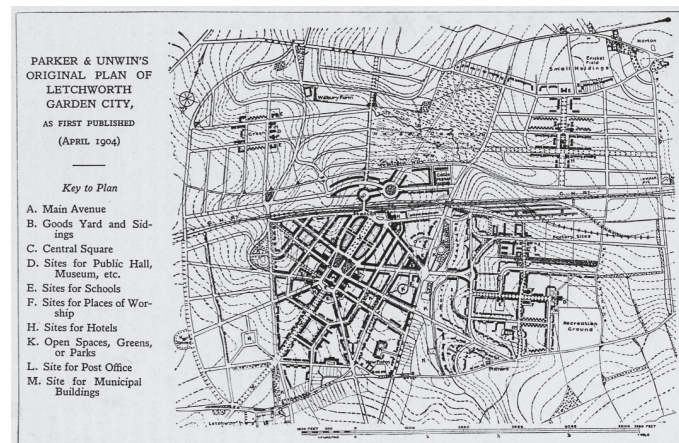

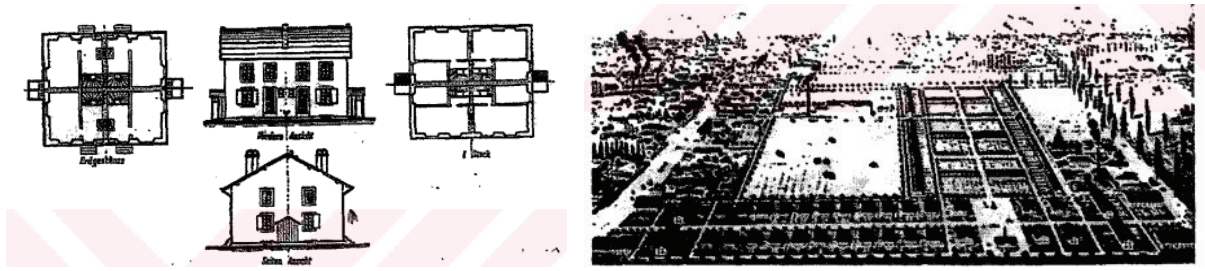
Howard'ın idealinin yaşama geçirilen ilk örneği Letchworth olmuştur. Letchworth örneğinin ardından da Welwyn planı uygulanma fırsatı bulmuştur (Sekman, 2015).

Şekil 1.5. Welwyn Garden City
(<https://ocw.mit.edu/ans7870/11/11.001j/f01/lectureimages/6/image49.html>, 2019)

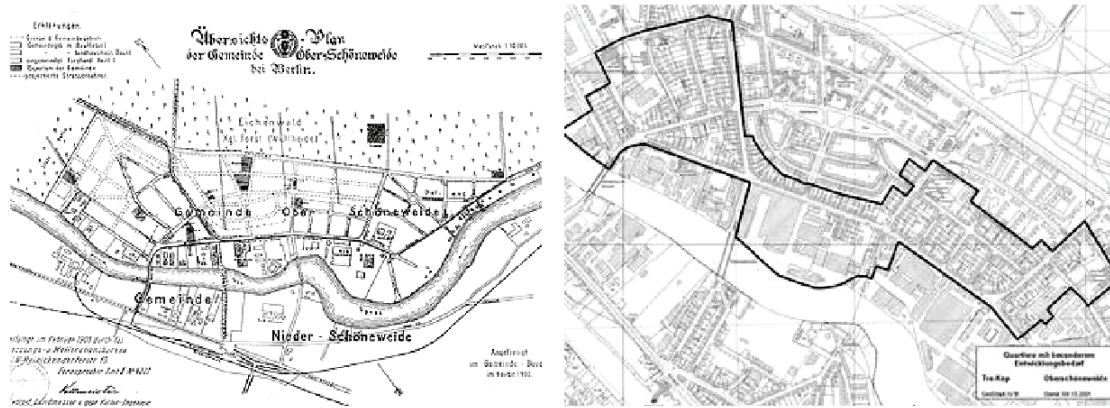

Şekil 1.6. Letchworth Garden City, Parker ve Unwin
(<http://www.clroots.org/the-guide/foreign-born-pioneers-precedents/garden-cities>, 2019)

Şekil 1.9. Mullhouse İşçi Konutları (Aritan, 2004)**Almanya**

İngiltere ve Fransa'dan sonra sanayileşen, Almanya'da ise sanayi kentinin artan konut sorununa ilk yanıt kira kışlası konutları ile gelir. Diğer yandan dönemin Alman hükümeti ve yerel yönetimler kurulan fabrikaların çevresinde konut yerleşimleri kurulmasını önemsemiş ve desteklemiştir. Yasa ve yönetmelikler ile de bunu zorunlu hale getirmişlerdir. Örneğin, AEG (Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft) ve Siemens gibi şirketlere ait fabrikalar çevresinde, günümüzde Siemensstadt, Oberschöneweide veya Hennigsdorf olarak bilinen konut yerleşimleri bu yaklaşıma bağlı olarak kurulmuştur (Asiliskender, 2008).

Şekil 1.10. AEG Fabrikası ve Oberschöneweide yerleşimi, Berlin -Peter Behrens, 1915 (Asiliskender, 2008)**Şekil 1.11. Siemens Kablo Fabrikası ve Siemensstadt Yerleşkesi (https://www.siemens.com/history/en/news/1111_ssw.htm, 2019)**

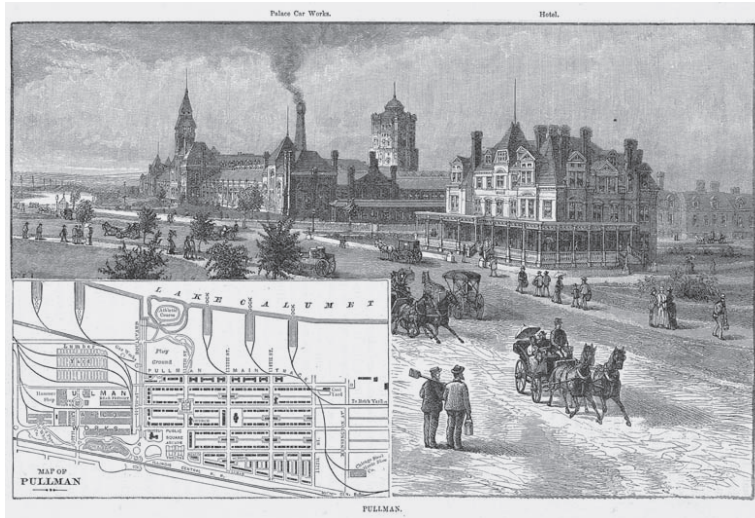
Almanya'da sermaye eliyle oluşturulan sanayi yerleşkelerine Ktupps'un Essen yakınlarındaki uygulamalar örnek olarak verilebilir. Aynı zamanda kent içi sanayi bölgelerine yakın yarı yerleşkeler diyebileceğimiz büyük komşuluk üniteleri planlanır ve uygulanır (Bilgin, 1994).

1.4. 19. Yy. ve Erken 20. Yy. Dönemi Amerika'da Sanayi Yerleşimleri Örnekleri

19. yy sonlarında ABD'de hem fabrikalar hem de çalışanlar için yerleşim yerleri yapıldığı görülmektedir. Roth'a göre ABD'deki ilk örnek bu dönemde kurulan Pullman Yataklı Vagon Fabrikası ve konut yerleşimidir. Pullman Köyü, Chicago'nun güneyinde peyzaj mimarı Nathan F. Barton ve Mimar Solon S. Beman tarafından tasarlanmıştır. Sennett, Pullman köyünü, "geç dönem George üsluplu" konutlar ve "romanesk" fabrika binalarından oluşan bir yerleşim yeri olarak tariflemektedir.

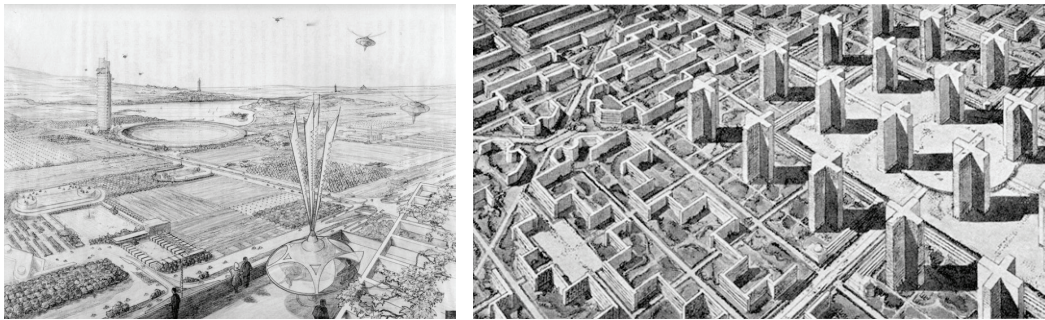
Şekil 1.12. Pullman Yerleşim Planı

(<https://anticap.files.wordpress.com/2010/12/pulfig4.jpg>, 2019)

20. yüzyıl başlarında ise, Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright ve Le Corbusier gibi kent bilim kuramcılarının ait planlama yaklaşımlarının gündeme geldiği söylenebilir. Howard daha önce bahsettiğimiz bahçe şehir yerleşimlerini önerirken; Wright "broad-acre" ismini verdiği merkezden kopuk tekil bir kentleşme modelini gündeme getirmiş; Le Corbusier ise kent merkezlerinin "ışınsal" ve yüksek yoğunluklu olarak yeniden planlanarak kullanılması üzerine yoğunlaşmıştır.

Şekil 1.13. Broad-acre(Frank Llyod Wright) ve Radiant City (Le Corbusier)

Özetle 19. yüzyıl ortalarından başlayarak, 20. yüzyıl başlarında kurulan fabrikalar ve çevrelerinde çalışanlar için üretilen konutların, modernleşme sürecinde kentlerin mekansal gelişimine etkisi olduğu okunmaktadır (Asiliskender, 2008).

2. SANAYİLEŞMENİN CUMHURİYET MİMARLIĞININ BİÇİMLENİŞİNE ETKİLERİ

2.1. Cumhuriyet Öncesi Osmanlı'daki Sanayi

Osmanlı İmparatorluğu, 1. Dünya Savaşı'na, hatta 1950'lere kadar, 19. yüzyılda Avrupa'da yaşanan köklü dönüşümlere paralel bir değişime sahne olmamıştır. Endüstrileşmede bir gelişme gösteremeyen Osmanlı, endüstrileşen diğer ülkelerin etkisi altında kalmıştır. Osmanlı bu ülkeler için hammadde sağlayan bir pazar haline gelmiştir. Daha fazla kar edebilmek adına Osmanlı topraklarında kendi işlettikleri fabrikaları kurmuşlardır. Bu süreçte ticaret hacmi gelişen Osmanlı'da gereklilik haline gelen taşımacılığın sonucu olarak demiryolu sistemi gelişmiştir. 1850 ve 60'larda İngiliz sermayesi ile Batı Anadolu'nun demiryolları yapılırken, 1880 ve 90'larda Fransız sermayesi ile Suriye ve Filistin, Alman sermayesi ile İzmit- Ankara ve Eskişehir- Konya hatları tamamlanmıştır (Akçadoğan, 2014).

Demiryolunun geç gelmesi sebebiyle Anadolu'nun iç bölgeleri pazara entegre olamamış ve üretim ancak kıyı bölgeleri ve kervan yolları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, amele'nin sosyal statüsü her zaman küçümsenmiş, dolayısıyla devlete "kalem efendisi" olmak, ya da "kılıç kuşanmak" sanayi işçisi olmaya tercih edilmiştir (Toprak, 1985). Bu nedenle üretimi gerçekleştirecek bir işçi sınıfı oluşamamıştır.

1850'lere gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu çoğu İstanbul'da olmak üzere devlet fabrikaları kurmuş ve bu fabrika ürünlerini de 1856 Paris sanayi sergisinde sergilemiştir. Tanzimat'tan sonra kurulan ve geliştirilen devlet fabrikaları olarak; Feshane, Basmahane, Hereke Fabrikası, Debbağhane, İzmit Çuha Fabrikası, Zeytinburnu Dokuma Fabrikası, Zeytinburnu Demir Fabrikası, Bursa İpek İpliği, Veli Efendi Basma Fabrikası, Balıkesir Aba İpliği Fabrikası, Beykoz İncirköy Fabrikası örnek verilebilir.

Ayrıca Savaş sanayi için kurulan fabrikalar ile özel girişimle gayrimüslimlerin kurduğu fabrikalar da yer almıştır. Ancak yine de sadece birkaç fabrika çevresinde düzenli bir işçi kesimi oluşabilmiştir.(Hereke Fabrikası, Bursa İpek İpliği Fabrikası, Silahtarağa Elektrik Fabrikası gibi...)

Gerçek anlamda ilk sanayi yapıları, 19.yüzyılın ortalarında yapılmaya başlanmıştır. Bu yapılar da, devlet tarafından, zorunlu ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılan yatırımlardır (Gıda, tekstil, tersane gibi). 1833 yılında yapılan Feshane Fabrika-i Hümayun (Dokuma Fabrikası - Mimar Krikor Balyan), Osmanlı Devleti'nin ilk sanayi yapısı sayılabilmektedir (Akçadoğan, 2014).

2.2. Cumhuriyet Öncesi Osmanlı'daki İşçi Konutları

Osmanlı'da işçi sınıfı ve işçi kenti oluşmasa da bir takım barınma mekanları ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri 15. Yüzyılda karşımıza çıkan hücerat denilen tek odalı konut birimleridir. Yeniçeriler, bekar erkekler ve suhde tarafından kullanılan hüceratlar, vakfiyeler tarafından yaptırılan ve kiraya verilen, kolektif yaşantıyı gündeme getiren, evli ve çocuklu ailelerle karışmasını engelleyen ve denetleyen bir yapı türüdür.

Mahmud Paşa çevresinde ve Kapalı Çarşı'nın kuzeyinde hem çalışma hem de barınma mekanı olarak yer alan hanlar, Haliç'te Feshane'deki, ya da Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinde bulunan Darphanne'deki hücerat, ya da 20. Yüzyılın başlarında İstanbul ve Ankara'da görülen "ameleler yuvası" türü barınak tipleri, işçi konutlarının ön oluşumunu hazırlayan gelişmelerdir (Akçadoğan, 2014).

2.3. Cumhuriyet Modernleşmesinde Sanayileşme Uygulamaları

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sanayileşme hareketlerini tarihsel olarak iki gruba ayırmak mümkündür. İlki, Cumhuriyet'in ilanından, dünyada ekonomik buhranın başladığı 1929 yılına kadar geçen süre, diğeri ise, 1929-1939 yılları arasındaki devletçi sanayileşme yıllarıdır.

2.3.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Özel Sermaye Birikimine Dayalı Sanayi Hareketleri (1923-1929)

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanının ilk yıllarında, sanayi hareketlerinin özel kuruluşlar ve şahıslar tarafından gerçekleştirilmesini amaçlamıştır. 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde Türkiye'nin sanayileşmesine hakim olacak kararlar alınmıştır. 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel yatırımcılara devlet desteğini sağlanmıştır. Bu kanun ile de 1929 sonrası devletçi sanayi politikasının alt yapısı oluşturulmuştur.

Savaş sonrası, ekonomik olarak zor günler geçiren halkın sanayileşme hareketine katılımı sınırlı olmuştur. Bu nedenle yerli sanayiye geliştirmek üzere çeşitli teşvik yasaları çıkarılmış ve özendirme yapılmıştır. Ancak etkili bir sonuç elde edilemediği için sanayileşmede ciddi gelişmeler yaşanmamıştır (Asiliskender, 2002).

2.3.2. Devletçi Sanayi Hareketleri (1930-1939)

1930'ların başında gerçekleşen Dünya Ekonomik Buhranı, Türkiye ekonomisini de derinden etkilemiştir. Krizin sebep olduğu etkiler sonucunda, sanayileşme fikri ülke çapında giderek daha cazip hale gelmeye başlamıştır (Tezel, 1994).

Ülkeyi kalkındırmak ve ekonomik bağımsızlığı sağlamak için sanayileşme yönünde adımlar atmaya kararlı olan yeni Cumhuriyet hükümeti, özel sektöre çeşitli imtiyazlar tanımış, teşvikler sağlamıştır. Fakat özel sektör, deneyim eksikliği ve yeterli kapital birikiminin olmaması sebebiyle beklenen karşılığı verememiştir (Kepenek ve Yentürk, 2001). Bununla birlikte, Dünya Ekonomik Buhranı'nın ülkeye olumsuz etkileri ve dışa bağımlı ekonomik yapısı nedeniyle sanayileşme adımını bir türlü atamamış olan Türkiye'de özel girişimin yerini devlet girişimi almıştır (Zeybekoğlu, 2002).

Devletçi sanayi politikasının başlangıcı sayılabilecek en önemli uygulama olan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP), 1932 yılında hazırlanmış ve plan 1934 yılında uygulanmaya başlamıştır. BBYSP, aslında bugün anlaşıldığı haliyle bir plan olmaktan çok, söz konusu beş yıllık bu süreçte nerede hangi fabrikanın kurulacağını ve bunların fizibilite hesaplarını gösteren bir program niteliğindedir. Tekeli, 1930'ların ekonomik gelişimini belirleyen bu plan doğrultusunda yapılması düşünülen fabrika yerlerinin, çoğunlukla Anadolu'da yer alan küçük kentlerde seçilmesini, devletin modernite projesini tüm ülke geneline yayma isteğinin bir göstergesi olarak yorumlamaktadır.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı başlıca iki kısımdan meydana gelmiştir. Birinci kısmında dokuma (pamuk, kendir, yün), maden işleme (demir-çelik, bakır, kükürt), selüloz (kağıt), taş-toprak (cam, çimento) ve kimya (yapay ipek, gülyağı, fosforik asit, süperfosfat) gibi temel sanayi dallarında kurulması önerilen 20 fabrika hakkında raporlar yer almaktadır. İkinci kısmında ise İktisat Vekaleti'nin yeniden kurulması için yapılan öneriler yer almaktadır. Planda öngörülen yatırımların en büyük bölümü, dokuma (%36) ve demir-çelik (%23) sektörlerine ayrılmıştır.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın kapsamadığı sektörler için de yeni bir program gerekliliği 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın (İBYSP) hazırlıklarına girişilmesine neden olmuştur. 1936 yılında

tamamlanan ancak yeterli finansman sağlanamadığı için hemen uygulamaya konulamayan İBYSP, stratejik olarak BBYSP'nin devamı niteliğindedir. Ancak ithalat artışını karşılamak için ihracatı öngören bu plan, birinci plana göre çok daha büyük bir programdır.

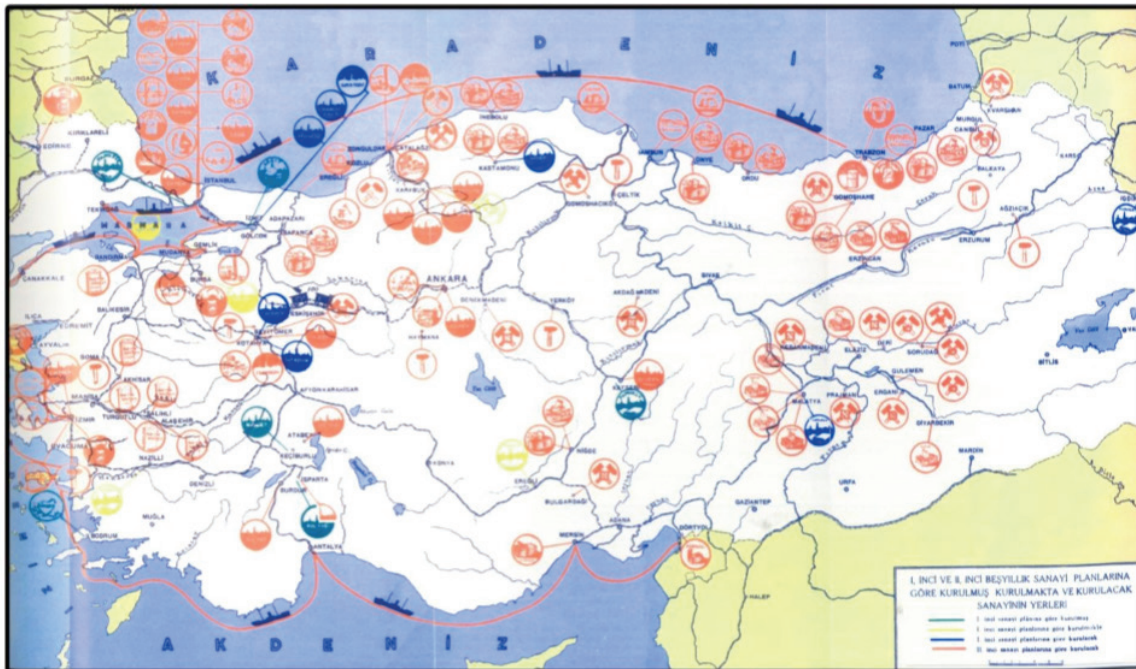
İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda ilk planda yeterince yer bulmamış madencilik, gemicilik, enerji santralleri, gıda sanayii, makine sanayii, kimya sanayii ve toprak sanayii ile ilgili faaliyet raporları mevcuttur. Fabrika yerleşkelerinin yer seçimlerinde de iki plan arasında farklar vardır. BBYSP'de fabrikalar demiryolu güzergahlarındaki küçük Anadolu kentlerine inşa edilirken, İBYSP'de kömüre dayalı enerji santralleri etrafında sanayi kompleksi oluşturacak şekilde gruplandıkları görülmektedir.

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, İkinci Dünya Savaşı'na neden olan uluslararası gerginlikler nedeniyle planlandığı şekilde tam olarak uygulanamamıştır (Şahin, 2011).

2.4. Cumhuriyet Dönemi Sanayi Kronolojisi

Cumhuriyet Dönemi Sanayi Kronolojisi incelendiğinde, aşağıdaki haritada da görüldüğü gibi ülkenin bütün bölgelerinde homojen kalkınma çabası gözlemlenmektedir. Böylece yeni kimlik oluşumu homojen sanayileşme ile Anadolu'nun her noktasına taşınmış olacaktır (Akçadoğan, 2014).

Şekil 2.1. Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planlarına Göre Kurulmuş Ve Kurulacak Sanayinin Yerleri (Akçadoğan, 2014)

2.5. Cumhuriyet Döneminde Oluşturulmuş İşçi Yerleşkeleri Örnekleri

2.5.1. Şeker Fabrikaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisi yerel kaynakları temel alarak yapılandırılmak istenmiş, bu nedenle Uşak Şeker Fabrikası ile Alpullu Şeker Fabrikası'nın temelleri atılmıştır. Alpullu Şeker fabrikası, Uşak Şeker Fabrikası, Eskişehir Şeker Fabrikası, Nazilli Şeker Fabrikası gibi yerleşkeler, ekonomik üretime katkı sağlamanın dışında lojman özellikleri ve kentle kurdukları bağlam açısından önemlidir.

2.5.2. Sümerbank Fabrikaları

Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanayileşme ve modernleşmenin öncüleri olarak kurulan Sümerbank fabrikaları, ilerleyen yıllarda daha çok kendi çalışanlarına hizmet veren kapalı bir topluluk özelliği kazanmıştır. Ancak yine de Sümerbank fabrikalarının tamamen yalıtılmış yerleşkeler olarak düşünülmesi gerekir. Bu fabrikaların kuruldukları kentlerde bugün dahi hissedilen kültürel, ekonomik ve toplumsal yönde olumlu etkileri olmuştur (Asıliskender, 2002).

3. CUMHURİYETİN İLK YILLARININ “MODERN” MİMARİSİ: SÜMERBANK MERİDOS FABRİKASI VE LOJMANLARI

3.1. Bursa İli

Marmara denizinin güneydoğusunda yer alan Bursa kenti, Bilecik, İzmit, Yalova, İstanbul, Kütahya ve Balıkesir illeriyle çevrilidir. Ayrıca Mudanya ve Gemlik limanları ile kentin denizyolu ulaşımı sağlanmaktadır.

Hem tarihi İpek Yolu üzerinde bulunması sebebiyle hem de Osmanlı İmparatorluğu döneminde inşa edilen camiler, köprüler, hamamlar, yollar ve mahallelerle beraber kurulan yeni hanlarla Bursa önemli bir ticaret merkezi görünümünü kazanmıştır (Altun, 2001).

Bursa'nın tarım haricinde gelişmiş bir sanayi potansiyeli de vardır. Bıçakçılık, bakır sanayi, torna sanayi, tarım ürünleri sanayi, dokuma sanayi Osmanlı İmparatorluğu döneminde hakim olan sanayi dalları arasında örnek gösterilebilir.

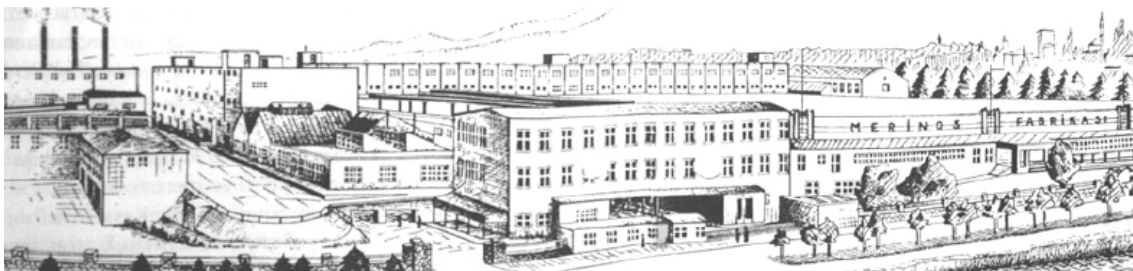
Bursa'da, 1845'ten sonra ipekçilikte fabrika üretimi ortaya çıkmaya başladı. Bu fabrikalar, üretimde makine gücünden faydalanan, çok sayıda işçiyi tek bir çatı altında toplayan, organize kuruluşlardı (Zeybekoğlu, 2002).

3.2. Merinos Fabrikasının Kuruluşu

Bursa'da gerçek sanayileşme yolundaki ilk adımlar, devlet yönetimi altında, büyük ölçüde BBYSP kapsamında gerçekleşti. Bu yatırımlardan en önemlisi, 1938'de Atatürk tarafından açılan Sümerbank Bursa Merinos Fabrikası'dır. Bu fabrika, yurt içi tüketime yönelik olarak yün kumaş üretimi yapıyordu.

Fabrikanın yeri olarak Bursa'nın seçimi pek çok faktöre bağlıydı. Öncelikle yün yıkama işlemi için gereken bol miktarda su ihtiyacını diğer kentlerden daha iyi karşılayabilecek konumdaydı. Bir diğer neden de hammadde olarak kullanılacak merinos koyununun 19. yüzyıldan itibaren Bursa'da üretilmesiydi. Hammadde ve çıkan ürünlerin nakliyatında tren yolu değil kara yolu kullanılması da, fabrikayı Nazilli ve Kayseri dokuma fabrikalarından ayıran bir özellik olarak karşımıza çıkarmaktadır (Zeybekoğlu, 2009).

Şekil 3.1. Merinos Yerleşkesinin Görnüü (Arıtan, 2009)

3.3. Planlama

Sümerbank Bursa Merinos Fabrikası, üretim birimleri, kuvvet santrali, atölye ve ambarları, sosyal birimleri ve lojmanları ile 404.372 m²'lik alana yayılmıştır. Fabrika kompleksi, Ulu Yol üzerinde yer almakta, kent merkezine Stadyum Caddesi ve Fevzi Çakmak Caddesi ile bağlanmaktadır. 1950'li yıllarda çekilmiş olan hava fotoğrafına bakıldığında, fabrikanın kuzeydoğusunda seyrek bir yerleşim dokusu bulunmakta, fabrikanın güneybatısında, Ulu Yol'un hemen karşı tarafında, gridal yerleşim planı ile fabrika lojmanları görülmektedir.

Şekil 3.2. Fabrikayı gösteren hava fotoğrafı (Zeybekoğlu, 2009)

Bursa Merinos Fabrikası, sahip olduğu organik yerleşim şemasıyla da diğer fabrikaların yerleşimlerinden farklılık göstermektedir.

Fabrika yerleşim planında, 1. Su soğutma kulesi, 2. Havuz, 3. Santral, 4. Ambarlar ve Atölyeler, 5. Yönetim, 6. İplikhane, 7. Salaş Ambarları, 8. Dokuma Salonu, 9. Memur yemekhanesi, 10. Lokal, 11. Tenis kortu ve Mini golf sahası, 12. Misafirhane, 13. İşçi yemekhanesi, 14. Kreş, 15. Yeni hazır giyim fabrikası, 16. Ana giriş kapısı, 17. Lojmanlar, 18. İlkokul, olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.3. Fabrika Yerleşim Planı (Zeybekoğlu, 2002)

Fabrikanın yönetim binası, düz cephesi ve tekrarlanan pencere düzeniyle sade bir yapıdır. Yönetim biriminin altında bulunan açıklık ile ambarlara ve atölyelere, oradan da dokuma ünitesine ulaşım sağlanır. Ambarlar, atölyeler ve dokuma ünitesi de yönetim binası gibi sade plan şemaları ve düz cephe

düzenlemeleriyle, rasyonel ve fonksiyonalist binalardır. Bu binalarda taşıyıcı olarak betonarme sistem kullanılmıştır.

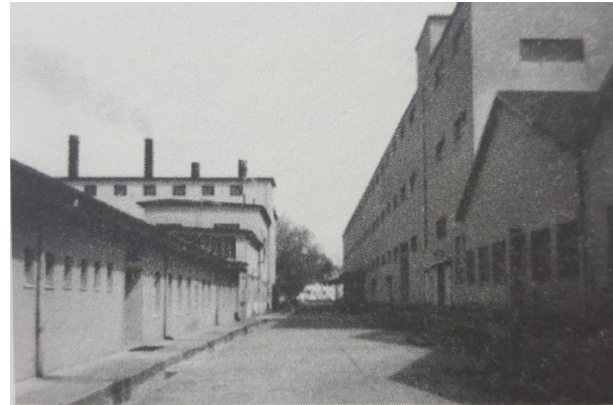
Şekil 3.4. Yönetim Binası (Zeybekoğlu, 2009)

Şekil 3.5. Ambar ve atölyeler (Zeybekoğlu, 2009)

Şekil 3.6. Dokuma ünitesi (Zeybekoğlu, 2009)

İplik ve dokuma ünitelerinde, Nazilli ve Kayseri dokuma fabrikalarında da kullanılmış olan testere çatı sistemi kullanılmıştır. Bu sayede iç mekanda ışıktan maksimum ölçüde faydalanılmaktadır. Su soğutma kulesinin strüktürü çelik ve ahşaptan oluşmaktadır. Güç santrali ise yüksek bacaları ile dikkat çekmektedir (Zeybekoğlu, 2009).

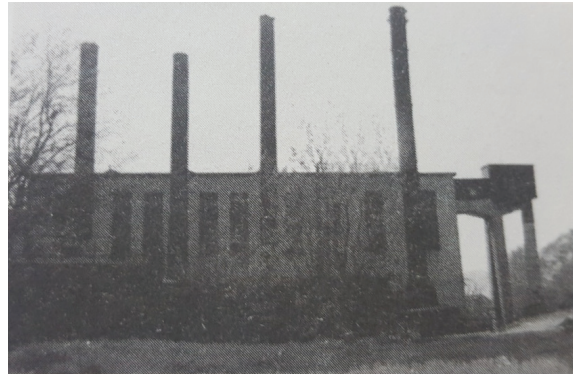
Şekil 3.7. İplik Ünitesi (Zeybekoğlu, 2009)

Şekil 3.8. Su soğutma kulesi (Zeybekoğlu, 2009)

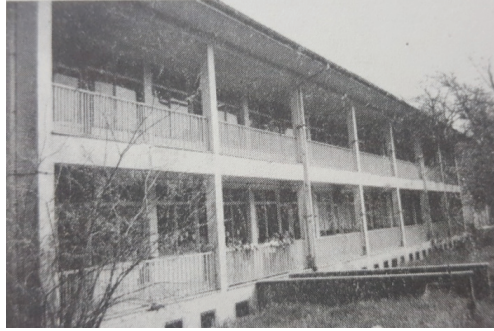

Şekil 3.9. Güç Santrali (Zeybekoğlu, 2009)

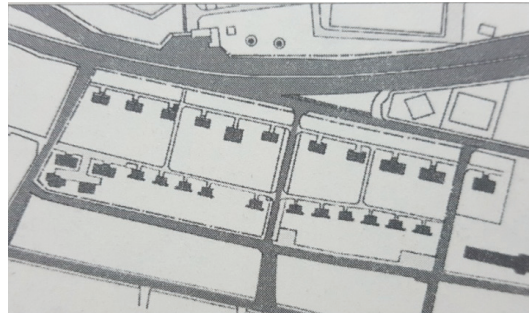
3.4. Hizmet ve Rekreasyon

Fabrika yalnızca ekonomik olarak değil, sosyal ve kültürel açıdan da kent yaşantısına önemli katkılarda bulunmuştur. Fabrika içindeki güç santrali, Bursa'nın elektrik ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamış; revir, kreş, yemekhane, misafirhane, ilkokul, lokal, spor alanları, lojmanlar ve sinema gibi sosyal birimler de, fabrika çalışanlarına imkanlar sağlamıştır. Ayrıca memur yemekhanesi özel günlerde, hem fabrika çalışanlarına hem de Bursa halkına kiralanabilmektedir. Bu şekilde, fabrika'nın çeşitli birimleri kentliler tarafından da kullanılabilir (Zeybekoğlu, 2002).

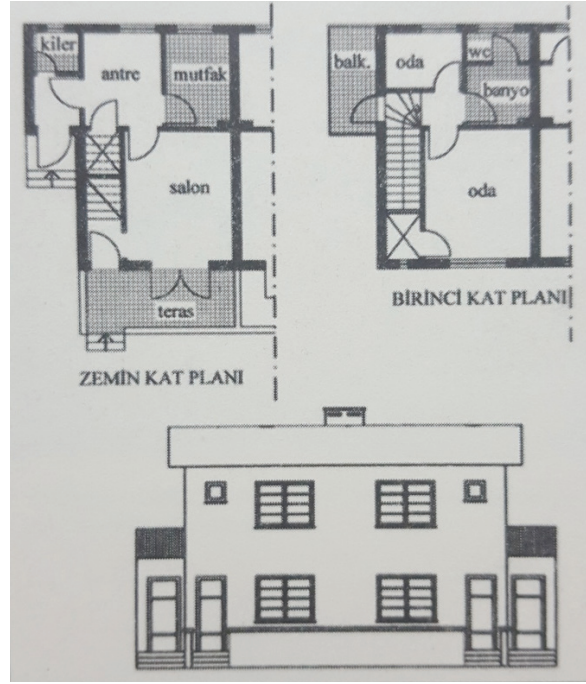
Şekil 3.10. Misafirhane (Zeybekoğlu, 2009)**Şekil 3.11. Kreş (Zeybekoğlu, 2009)**

3.5. Konutlar

Fabrika arazisinin güneyine yerleşmiş olan lojmanlar, yeşil bir dokunun içerisinde rasyonel bir planla yapılmıştır. Konut birimi olarak karşımıza 3 tip çıkmaktadır. A tipi bloklar, 1970 sonrası inşa edilmiş beşer katlı, betonarme yapılardır. B ve C tipi bloklar ise, 1948 yılında inşa edilmiş olan iki katlı müstakil evlerdir. Bu yapılarda, yığma sistem kullanılmıştır. B ve C tipi yapılarda “bahçe-kent” fikrinin yansıtıldığı görülmektedir. Ancak 1970’lerde eklenen çok katlı bloklarda ise nitelik ve planlama açısından bahçe-kent tasarımına dikkat edilmeden inşa edildiği gözlenebilmektedir (Zeybekoğlu, 2002).

Şekil 3.12. Konutların yerleşimi (Zeybekoğlu, 2009)

Şekil 3.13. C14 Plan ve görünüşleri (Zeybekoğlu, 2009)

Şekil 3.14. C14 Lojmanı (Zeybekoğlu, 2009)

Şekil 3.15. Apartmanlar (Zeybekoğlu, 2009)

3.6. Bursa Merinos Fabrikasının Kentle Kurduğu İlişki

Bursa Merinos Yerleşkesi hem 1. BYSP'ında adı geçen birçok diğer yerleşke gibi hammaddeye yakın bir noktada kurulmuştur hem de kendi hammaddesini kendi yaratmıştır. Böylelikle bölgede hayvancılığın gelişmesine ön ayak olmuştur (Arıtan, 2004).

1938 yılında Bursa'da Sümerbank Merinos Fabrikası'nın işletmeye açılmasıyla birlikte, kırsal kesimden kente göç artmıştır. Ayrıca fabrika sayesinde bölgede yeni konut alanları oluşmuştur.

Yapı Bursa için sadece ekonomik açıdan değil aynı zamanda sosyal ve mimari açıdan da önemli bir tesis olmuştur. Her dönemde özel girişimcilerin ilgisini Bursa'ya çekmeyi başarmış, ülkede tarımdan sanayiye geçişte rol model olmuştur. Kent ve yakın çevresini de etkileyerek yeni sanayi kuruluşlarının açılmasına öncülük etmiştir (Akçadoğan, 2014).

3.7. Bursa Merinos Fabrikasının Günümüzdeki Durumu

1991'de özelleştirme kapsamına alınan fabrika, 2004 yılında T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından özelleştirilmiş ve üretim durdurulmuştur. Toplam 314 bin 569 metrekairelik arazi içerisinde bulunan taşınmazların eğitim, halka açık kültür, sanat, spor ve rekreasyon amaçlarında kullanılması için kamu yararı göz önüne alınarak, Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na bedelsiz devredilmesine karar verilmiştir.

Merinos Dokuma Fabrikası'ndaki müdür evi, iplik işletmesi, düğün salonu, su kulesi, soğutma kulesi, puantörlük yapıları Koruma Kurulu kararıyla korumaya alınmıştır (Zeybekoğlu, 2009). Arazi ve taşınmazlar 31 Temmuz 2006 tarihinde çıkan yangınla yok olmuştur. Bursa Büyükşehir Belediyesinin başlattığı kentsel dönüşüm çalışması ile Merinos Fabrikası Atatürk Kültür Merkezi'ne dönüştürülmüştür. Ayrıca alanda yeni bir kongre merkezi inşa edilmiş ve rekreasyon amaçlı bir park oluşturulmuştur.

Park içerisinde açık hava etkinlikleri için düzenlenen 16 bin metrekairelik alanın yanı sıra birçok kafe, restoran ve sosyal tesis de bulunmaktadır. Merinos Fabrikası'ndaki elektrik santrali restore edilerek Enerji Müzesine dönüştürülmüştür. Günümüzde Lojman Binaları da alanda mevcut değildir (Akçadoğan, 2014).

SONUÇ

Sanayileşme sonucu oluşan sanayi kentleri ile başlayan kötü yaşam koşulları dönemin düşünürlerini, daha iyi ve düzenli yaşam modelleri aramaya itmiştir. Bu modeller ve idealler dönem içerisinde ütöplast yaklaşımlar olarak anılsalar da, bazı fikirler gerçeğe dönüştürülebilmışlerdir.

Osmanlı'da ise bu tür sanayi kentlerinin oluşumundan bahsedilemez. Söz konusu olan bu tür fabrika yerleşkeleri, Cumhuriyet döneminde oluşmaya başlamıştır. Devlet tarafından oluşturulan sanayi planları ile, ülkenin her bir köşesinde yeni fabrikalar kurularak homojen bir endüstrileşme sağlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda açılan birçok fabrika, kent merkezinde uzakta kurulmuş olup, zamanla bulunduğu bölgeyi kalkındırmış ve etrafında bir kent oluşturmayı başarmıştır. Ayrıca fabrikalar hem kendi çalışanları hem de bulunduğu bölgenin halkı için kullanılabilecek sosyal tesisler de inşa ederek, toplumu sadece ekonomik olarak değil, sosyal anlamda da etkilemişler ve kalkındırmışlardır.

1938 yılında BBYSP kapsamında Atatürk tarafından Sümerbank Bursa Merinos Fabrikası'nın açılışı yapılmıştır. Yünlü kumaş üretimi yapılması planlanan fabrikaya hammadde sağlanabilmesi için bölgede hayvancılık gelişmiştir. Fabrika sayesinde bölgenin ekonomik olarak kalkınması sağlanmıştır.

Fabrikanın açılmasıyla birlikte kırsal kesimden kente göç artmıştır. Bu nedenle fabrika yerleşkesi etrafında yeni konut alanları oluşmuştur. Hem yerleşke içerisindeki yapılara hem de etrafında oluşan yeni yapılara bakıldığında kentin sadece ekonomik olarak değil, sosyal ve mimari açıdan da etkilendiğini göstermektedir.

Bursa'da kurulan bu fabrika, tarımdan sanayiye geçişte rol model olmuş, kent ve yakın çevresini de etkileyerek yeni sanayi kuruluşlarının açılmasına öncülük etmiş ve ekonomik olarak kalkınma sağlamıştır.

Fabrika yalnızca ekonomik olarak değil, sosyal ve kültürel açıdan da kent yaşantısına önemli katkılarda bulunmuştur. Fabrika içindeki güç santrali ile Bursa'nın elektrik ihtiyacının büyük bir bölümü karşılamıştır. Revir, kreş, yemekhane, misafirhane, ilkokul, lokal, spor alanları, lojmanlar ve sinema gibi sosyal birimler fabrika çalışanlarına gerekli imkanları sağlamıştır. Memur yemekhanesi özel günlerde, Bursa halkına da kiralanarak kent içerisinde de kullanıma olanak sağlanmıştır. Yani fabrika yerleşkesini tamamen yalıtılmış bir alan olarak düşünmemeli, kentlilerin ihtiyaçlarını karşılayabilen sosyal bir tesis olarak nitelendirilmelidir.

Genel olarak Sümerbank Bursa Merinos Fabrikası'nın açılışından itibaren Bursa kenti ve çevresini, ekonomik, sosyal, mimari ve kültürel açıdan olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz.

1991 yılında fabrikanın özelleştirme kapsamına alınması nedeniyle, 2004 yılında T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından fabrika özelleştirilmiş ve üretim durdurulmuştur. Toplam 314 bin 569 m²'lik arazisi içerisinde bulunan taşınmazların eğitim, halka açık kültür, sanat, spor ve rekreasyon amaçlarında kullanılması için kamu yararı göz önüne alınarak, Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na bedelsiz devredilmesine karar verilmiştir. Merinos Dokuma Fabrikası'ndaki müdür evi, iplik işletmesi, düğün salonu, su kulesi, soğutma kulesi, puantörlük yapıları Koruma Kurulu kararıyla koruma altına alınmıştır. Ancak Arazi ve taşınmazlar 31 Temmuz 2006 tarihinde çıkan yangınla yok olmuştur. Bursa Büyükşehir Belediyesinin başlattığı kentsel dönüşüm çalışması ile de Merinos Fabrikası Atatürk Kültür Merkezi'ne dönüştürülmüştür. Ayrıca alanda yeni bir kongre merkezi inşa edilmiş ve rekreasyon amaçlı bir park oluşturulmuştur. Park içerisinde açık hava etkinlikleri için düzenlenen 16 bin m²'lik alanın yanı sıra birçok kafe, restoran ve sosyal tesis de bulunmaktadır. Merinos Fabrikası'ndaki elektrik santrali restore edilerek Enerji Müzesine dönüştürülmüştür. Günümüzde Lojman Binaları da alanda mevcut değildir. Yine de üretim işlevini tamamen kaybeden fabrika ve yerleşkenin tamamı günümüze kadar ulaşmasa da kent için cazip bir alan olarak kalmayı başarabilmiştir. Bu nedenle kenti hala daha ekonomik, sosyal, mimari ve kültürel açıdan etkilemeye devam etmektedir.

Günümüzde teknolojik gelişmeler sayesinde insan gücüne dayalı sanayi yapıları kalmamıştır. Bu nedenle, özellikle sanayileşmenin yoğun yaşandığı birçok şehirde, artık işlevini kaybetmiş ya da kaybetmekte olan bazı endüstriyel yapılar yok olmaktadır. Yaşadığımız şehirlerin kimliklerini oluşturan bu yapıların yok olmasıyla mimari miras da yok olacaktır. Sadece fabrika yapıları değil, bu yapılara hizmet veren diğer mimari yapılarda bu anlamda önemsenmelidir ve yerleşke içindeki endüstriyel tarihi yapılar ile diğer tarihi hizmet binaları, Sümerbank Bursa Merinos Fabrikası gibi, bir an önce tescillenmeli, dökümantasyonu yapılmalıdır. Bu aşamadan sonra yapının tekrar sanayi işlevi kazanması için çalışılmalı, eğer bu olamıyorsa yapıların kente tekrar kazandırılması ve yeniden işlevlendirilmesi gerekmektedir. Böylelikle fabrika yerleşkeleri boş ve atıl alan olmaktan çıkarılıp, kentle iç içe, toplum için yeniden kullanışlı bir alan haline getirilmelidir.

KAYNAKLAR

- 1) Akçadoğan, M., (2014), “Cumhuriyet Dönemi İşçi Yerleşkeleri ve Lojman Alanlarının Kente Olan Etkileri: Zonguldak Örneği”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- 2) Aksoy, S., (2002), “İdeal Toplum Modelleri ve Yeni Kent Fikri”, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları; no.1431, Eskişehir.
- 3) Altun, M., (2001), “Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Bursa ve Merinos”, T.C. Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Bursa
- 4) Arıtan, Ö., (2004), “Kapitalist/Sosyalist Modernleşme Modellerinin Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının Biçimlenişine Etkileri-Sümerbank KİT Yerleşkeleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir
- 5) Arıtan, Ö., (2009), “Sümerbank Yerleşkeleri: Cumhuriyet Modernleşmesi’nin İdeolojik Varyasyonlarına İlişkin Mekansal Bir Okuma”, Fabrika’da Barınmak, Arkadaş Yayınevi, Ankara
- 6) Asiliskender, B., (2002), “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Mimari’de Modern Kimlik Arayışı; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- 7) Asiliskender, B., (2008), “Modernleşme ve Konut: Cumhuriyet’in Sanayi Yatırımları ile Kayseri’de Mekansal ve Toplumsal Değişim”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul
- 8) Bilgin, İ., (1994), “Yapı Üretiminde Ürün-Süreç İlişkisi”, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- 9) Cengizkan, A., (2009), “İstanbul Silahtarağa Elektrik Santrali Yerleşme ve Konut Yaşam Çevreleri”, Fabrika’da Barınmak, Arkadaş Yayınevi, Ankara
- 10) Kepenek, Y., Yentürk, N., (2001), “Türkiye Ekonomisi”, Remzi Kitabevi, 12. Basım, İstanbul
- 11) Sekman, A., (2015), “Kentsel Ütopiyalar ve 20. Yy. Toplu Konut Mimarlığı”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- 12) Şahin, M.G., (2011), “Erken Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesinde Bir Sanayi Yapısı: Paşabahçe Rakı ve İspirto Fabrikası”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- 13) Tezel, Y., (1994), “Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi 1923-1950”, Yurt Yayınları, İstanbul
- 14) Toprak, Z., (1985), “Osmanlı Devleti ve Sanayileşme Sorunu, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi”, Cilt V, İletişim Yayınları, İstanbul.
- 15) Zeybekoğlu, S., (2002), “Erken Cumhuriyet Dönemi sanayi Komplekslerinin Mekansal Analizi: Nazilli, Kayseri, Bursa ve Eskişehir Örnekleri”, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- 16) Zeybekoğlu, S., (2009), “Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Sanayi Komplekslerinin Mekansal Analizi: Nazilli, Kayseri, Bursa ve Eskişehir”, Fabrika’da Barınmak, Arkadaş Yayınevi, Ankara
- 17) Şekil1.1: <https://urbanomnibus.net/2017/03/planning-for-the-worst/>
- 18) Şekil1.2:<http://franciscoacuyo.blogspot.com/2014/12/las-utopia-maquetas-planificacion.html>
- 19) Şekil1.3:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Familistère_1.jpg
- 20) Şekil1.4:<http://lemutin.tumblr.com/post/104150977259/five-of-ebenezer-howards-ideas-that-may-have>
- 21) Şekil1.4:<https://www.arkitektuel.com/ebenezer-howard-bahce-sehir/>
- 22) Şekil1.5:<https://ocw.mit.edu/ans7870/11/11.001j/f01/lectureimages/6/image49.html>
- 23) Şekil1.6:<http://www.cltroots.org/the-guide/foreign-born-pioneers-precedents/garden-cities>
- 24) Şekil1.8:<https://historic-liverpool.co.uk/port-sunlight-traces-of-nature-in-the-man-made-landscape>
- 25) Şekil1.11:https://www.siemens.com/history/en/news/1111_ssw.htm
- 26) Şekil1.12:<https://anticap.files.wordpress.com/2010/12/pulfig4.jpg>

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS ECONOMICS, SOCIOLOGY AND POLICY JOURNAL

ISSN: 1305-7979

2019, Cilt/Vol: 15, Sayı/Issue: 1, Page: 77-96

PARADOKS
Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

Editörler / Editors in Chief

Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Doç. Dr. Sema AY
Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç. Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ersoy SOYDAN - Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan ÖZALTIN - Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

ÇOKLU ROL SAHİBİ KADINLARDA ERKEN YAŞTA EVLİLİK, SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER VE PSİKOLOJİK SAĞLIK İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP AMONG EARLY MARRIAGE, SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND PSYCHOLOGICAL HEALTH IN WOMEN WITH MULTIPLE ROLES

Sevim GEZEĞEN ÜNLÜ

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: sevimgezegen@gmail.com

Tuncay YILMAZ

Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi

E-mail: tyilmaz@sakarya.edu.tr

ÖZET

Araştırmada her biri çoklu rol sahibi (anne, eş ve çalışan) erken ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınların sosyo-demografik özellikleri ve psikolojik sağlıkları ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de iş hayatındaki evli ve çocuklu 375 kadın üzerinde araştırma yürütülmüştür. Örneklem dahilindeki kadınların 180’i 19 ve altındaki yaşlarda, 195’i ise 25 yaş ve üzerinde evlenmiştir. Hukuki olarak evlilik yaş sınırı 18 kabul edilmekle birlikte çalışmada 19 yaş ve altı ile 25 yaş ve üstü kriterlerinin seçilmesinin sebebi çoklu rol sahibi kadınların evlilik kararlarının gerçekleştiği yaş ile eğitim dönemleriyle de bir senkronizasyon yakalama çabası yatmaktadır. 19 yaş ve altı gruplaması eğitim düzeyi itibari ile maksimum lise mezuniyeti sonrasında gerçekleşen evlilikler dikkate alınmaya çalışırken; 25 yaş ve üzeri gruplamasında ise maksimum yükseköğretim mezuniyeti sonrasında gerçekleşebilecek evlilikler dikkate alınmıştır.¹ Araştırmada her iki grupta yer alan kadınlar eğitim düzeyleri, kocalarının eğitim düzeyi, meslekleri, gelirleri ve psikolojik sağlıkları açısından değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre gruplar arası istatistiki olarak anlamlı karşılaştırmalar yapmak mümkündür; bu anlamda erken yaşta evlenen kadınların çoğunlukla lise ve altı düzeylerinde eğitim seviyelerine sahip olduğu (lise sonrası mezuniyet %2.2), ağırlıklı olarak statüsüz işlerde istihdam edildiği ve düşük düzey gelir elde ettiği söylenebilirken; 25 yaş ve üstü evlenen kadınların daha yüksek eğitim seviyelerine ulaştığı, farklı meslek kollarına yöneldiği ve daha yüksek gelir elde ettikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Psikolojik sağlık bakımından ise gruplar istatistiki olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır. Diğer bir ifade ile farklı dönemlerde gerçekleşen evlilikler ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar kelimeler: Erken yaşta evlilik, kadın, sosyo-demografik, psikolojik sağlık

1 Elbette örneklem üzerindeki bu gruplama çabası, “19 yaşın altındakiler lise mezuniyeti sonrasında, 25 yaşın üzerindekiiler üniversite mezuniyeti sonrasında evlenirler” şeklindeki bir varsayıma dayanmamaktadır. Sadece belirtildiği üzere yaş aralıklarıyla farklı mezuniyet kategorileri sonrasında gerçekleşebilecek evlilikler de dikkate alınmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this study, women with multiple roles (mother, wife, labor etc.) compared -under two categorizations “early married” and “married at 25 and older” - according to their socio-demographic characteristics and psychological health. In this regard this study was conducted on 375 women who have multiple roles at Turkey. 180 of total sample married at ages 19 and under; and 195 of the sample married at ages 25 and older. The legal age of marriage is 18 years old at Turkey. In this study we try to synchronize the age of marriage with education levels. By means of the criteria of “19 years and under” we try to take into consideration of the possibility to marriage just after the high school graduation. Similarly, by means of the age level 25 we again try to take into consideration of the possibility to marriage just after the bachelor’s degree. Women in both groups had compared in terms of education level, income, professions, psychological health and education level of their husband. According to findings it is possible to make statistically significant comparisons between groups. In this sense early-married women with multiple roles mostly are graduated from high school and under levels (the percentage of associate degree and above is %2.2); mostly employed as unqualified workers; generates low level of income. On the other hand women with multiple roles who married at 25 years and older have higher level of education, different professions, generates higher level of income than early married women. In terms of psychological health it is not possible to make statistically significant comparisons.

Keywords: Early marriage, women, socio-demographic, psychological health

1. GİRİŞ

Uluslararası birçok sözleşmeye göre, 18 yaşın altında gerçekleştirilen bütün evlilikler (kışının rıza olsun veya olmasın) erken evlilik olarak adlandırılır. 1949 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1979 Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmalarda evlilik yaşı 18 olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de bu sözleşmelere taraf olduğundan yasal olarak evlenme yaşı 18’dir. Çakmak’ın (2009) belirttiği gibi 18 yaşının altındaki tüm evliliklere “çocuk evliliği” ve evlenen kızlara da “çocuk gelin” denilmektedir. Erken yaşta evlenmek bireyin hayatının geri kalan kısmındaki tercihlerinde belirleyici olabilmektedir. Bu anlamda örneğin evlilik sonrası eğitimlerine devam etme konusunda zorluklar ile karşılaşabilecek kadının, iş gücü piyasasındaki tercihlerinde eğitim düzeyinin belirleyiciliği ile yüzleşmesi de muhtemeldir. Bu anlamda erken yaşta evliliğin eğitimden sağlığa özellikle kadınlar üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır.

Bu araştırmanın amacı erken yaşta evliliğin kadınların sosyo-demograik özellikleri ve psikolojik sağlığı üzerinde anlamlı etkilerinin olup olmadığını, 25 yaş ve üstü evlilik ile karşılaştırmalar yapmak suretiyle tartışmaktır.

2. Teorik Çerçeve

2.1. Erken Yaşta Evlilik

Evlilik yaşına yönelik inşa edilmesi gereken teorik çerçevenin belki de ilk duraklarından bir tanesi Goode’un (1963) çalışması olabilir. Goode’un (1963) aile sosyolojisi alanında ortaya koyduğu çalışma her ne kadar evlilik zamanlaması odaklanmasından çok daha kapsamlı bir açıklama sunsa da bireylerin evlilik kararlarını nasıl verdikleri sorusuna cevap getirme içeriğine de sahiptir. Goode (1963) sanayileşmiş toplumların tarih sahnesindeki yerlerini almaları ile birlikte çekirdek aile yapısının ön plana çıkması trendini ilişkilendirmiş ve genellikle bu aile yapısında, eşlerin geçimlerini karşılayabilecek kadar yaşlarının ilerlemesiyle evlilik kararı aldıklarını vurgulamıştır. Yine aynı çalışmada, eşler evlilik kararlarını, birbirlerine atfettikleri çekicilik türevi özellikler temelinde almaya başlamış ve aile üyelerinin günlük karar mekanizmalarında akrabaları dışarıda tuttukları belirtilmiştir.

Hajnal (1965) Avrupa’da son bir kaç yüzyılda gözlemlenen evlilik örüntüleri üzerine incelemesi sonucunda kullandığı Avrupa örüntüsü kavramı ile, ileri yaşlarda gerçekleşen evliliklere ve nüfusun önemli

bir bölümünün evlenmeden hayatlarına devam etmelerine dikkatleri çekmektedir. Bu anlamda Mensch, Singh, ve Casterline (2005) çalışmalarında aktardığı gibi, Hajnal'ın (1965) ekonomik kendine yeterlilik durumu ile evlilik yaşı ilişkilendirmesi bazı araştırmalarda (Wrigley v.d., 1997: 122; Ehmer, 2002: 306) destek gördüğü kadar, Avrupa merkezli kavramsallaştırmaları çerçevesinde eleştirilerle de karşılaşmıştır (Watkins, 1986: 325; Lynch, 1991).

İktisat alanında da evlilik yapısı araştırma konusu olmuş ve bu alanda Becker'in (1973) eseri öncü araştırmalardan bir tanesi olarak kabul görmektedir. Becker'in (1973) evlilik teorisine göre evlilik fayda maksimizasyonunun bir tecellisidir. Bu anlamda evlilik yaşı, bireylerin evli olmanın faydasının bekar olmanın sağladığı faydayı aştığı durumlarda evlilik kararı almalarıyla belirlendiğini iddia edilmektedir. Kadın ve erkek evliliğe farklı başlıklarda önem atfetmekte ve bu nedenle evlilikte farklı roller üstlenmektedir. Bu teorinin bir diğer argümanı ise kadın ve erkek arasındaki ücret haddi farklılıklarının daralması, ve kadın ve erkek arası ekonomik sosyal eşitliğin oluşması, kadınlar için evliliğin özendiriciliğini azaltmaktadır.

Sosyo-ekonomik faktörlerin vurgulandığı teorisinde Oppenheimer (1988) ilk evlenme yaşının önemli ölçüde istikrarlı (stabil) bir iş pozisyonu elde etme zamanlaması ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bu istikrarlı iş pozisyonu elde etme çabası beraberinde evlilik yaşında cinsiyet farklılaşmasını da arttıracak varsayılmaktadır. Bunun sebepleri olarak erkeğin aile içindeki ekonomik rolünün önemi ve her iki cinsinde elde edeceği yetişkin iş rollerinin doğası hakkındaki gençlik dönemi belirsizliklerin derecesi sıralanmaktadır. Oppenheimer'in (1988) işaret ettiği gibi her iki cinsiyet için yetişkin çalışma rollerine geçişte birçok belirsizlik sıralanabilir; örneğin meslek, iş yaşam eğrilerinin koşulları, seküler ekonomik dönüşüm, savaşlar. Diğer taraftan Oppenheimer'a (1988) göre gelecekte bir kadın için yaşam döngüsünün belirsizliği daha azdır. Bu belirsizliklerle ilişkilendirilebilecek bir gözlem erkeklerin evlenme yaşlarının kadınlara göre daha ileri olmasıdır. Bu çerçevede, Oppenheimer'in (1988) evliliğin zamanlaması teorisine göre erkeğin aile içindeki ekonomik rolünün önemi bu düzeyde kaldığı sürece, her iki cinsiyet içinde ilk evlilik yaşı erkeğin istikrarlı bir iş pozisyonu elde etme zamanlaması ile yakından ilgili olarak kalacaktır.

Dahal ve meslektaşlarının (1993) Nepal'de gerçekleştirdiği araştırma evlilik yaşında birey düzeyi faktörlerden öte farklı alanlardan bilgi toplamaya çalışmışlardır. Örneğin ebeveynlerin soyları, ebeveynlerin akrabalık ilişkilerinin olup olmadığı, düğün kapsamındaki maddi takasa konu olan şeyler; çiftlerin ailelerin karşılaştırmalı arazi sahipliği, annenin Nepal dilini mi yoksa yerel dilleri mi konuştuğu gibi faktörler çerçevesinde bilgi toplanmıştır. Elde edilen sonuçlar kapsamında araştırmacılar akrabalık ağlarına erişim, eşlerin sosyal ağları, kuşaklar arası devamlılık kontrolü, doğuştan elde edilen prestij gibi kaynakların evlilik yaşı üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır (Dahal v.d., 1993: 319).

Mensch, Singh ve Casterline (2005) 1990-2001 arası Birleşmiş Milletler'in yürüttüğü araştırmalardan elde ettikleri veriyi kullandıkları çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenen gençlerde evlilik oranlarındaki azalmayı kentleşme ve okullaşma oranları ile açıklamaktadırlar. Aynı zamanda kadınların eğitim düzeyleri artmaktadır fakat erken evliliklerin oranındaki azalmanın, eğitim düzeyi ile açıklanamadığını da belirtmek gerekir.

Jensen ve Thornton (2003) gelişmekte olan ülkelerde (%70'ini Güney Asya ve %30'unu Güney Doğu Asya ülkelerinden) elde ettikleri verinin analizi ile yürüttükleri araştırmalarında paylaştıkları bulguların işaret ettiği gibi erken yaşta evlilik kadınların daha az eğitim almalarına, erken yaşta çocuk bakımına başlamalarına ve hane dahilinde daha az karar verme gücüne sahip olmalarına neden olduğunu ortaya koymuşlardır.

Jensen ve Thornton (2003) 15-49 yaş aralığındaki çeşitli gelişmekte olan ülkelerden kadınların doldurduğu Demografi ve Sağlık Anketlerini kullanarak [Demographic and Health Surveys (DHS)] yürüttükleri araştırmada Benin, Kolombiya, Hindistan, ve Türkiye'den elde ettikleri veri yardımıyla evlenme yaşı ile eğitim alma arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu anlamda bu ülkelerde erken evlilik düşük düzey eğitime katılım ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin Hindistan genelinde yürütülen araştırma sonuçlarına göre 15 yaşından önce evlenen kadınlar, ortalama olarak 1 yıldan az eğitim alırlarken 16 ile 20 yaş aralığından evlenen kadınlar iki yılın altında eğitim almışlardır. Birleşmiş Milletler araştırmasına göre kadınların evlenmeden önce modern anlamda bir iş deneyimine sahip olmaları, eğitimlerini ve evlilik yaşlarını etkilemektedir. Bu kapsamda kadınların istihdamı en az 2,5 yaş daha geç evlenmelerine neden olmaktadır.

Erken evlilikle ilgili resmi kayıtlar, yasal bir çerçevede oluşmadığı için gerçek rakamlara ulaşmak mümkün olmasa da; TÜİK (2017) verilerine göre kız çocuklarında erken evlilik oranı % 4,2; erkek çocuklarında ise % 0,2'dir. Öte yandan evlenme istatistiklerine (2017) göre resmi olarak ilk evliliğini gerçekleştiren kadınların ortalama yaşı 24,6 olarak görünmektedir. Yüksel-Kaptanoğlu ve diğerlerinin (2012) işaret ettiği gibi, Türkiye'de 1970 yılı ve öncesinde evlenen kadınların ilk evlilik yaşı 16 iken, 2000 yılı ve sonrasında evlenen kadınların ilk evlilik yaşı ise ortalama olarak 24'tür.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü koordinasyonunda yürütülen "2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın" İleri Analiz Çalışması raporunda da vurgulandığı gibi, *ailelerin kurulmasında eğitim seviyesi ve özellikle mülkiyet sahibi olma önem kazanmaya başlamış ve bunların sonucu olarak da eş seçimi için geçen süre uzamıştır. Böylece, özellikle kentsel yerleşim yerlerinde evliliklerin ertelenmesinin bir sonucu olarak ilk evlenme yaşları hızlı bir şekilde yükselmiştir* (Duben ve Behar, 1998; Duben, 1985; Shorter ve Macura, 1982; TÜİK, 1995).

Erken evlilik her iki cins için de olumsuz sonuçlar doğursa da özellikle kız çocukları için doğum ve erken yaşta geleneksel rolleri üstlenme gibi nedenlerle daha önemli bir hale gelmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen erken evliliklerde kadınlar ile erkekler arasında sayıca önemli farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel rol dağılımında ailenin geçimini sağlamak kadınlardan ziyade erkeklere yüklendiğinden, erkek çocuklarının iş bulana kadar evlenmemelerinin (evlendirilmemelerinin) tercih edilmemesi bu farkı doğurmaktadır (Orçan, 2008).

Erken evlilik tüm dünyada karşılaşılan önemli sorunlardan biridir çünkü beraberinde farklı sorunları da getirmektedir. Çocuk, ergen ve genç olarak geleceğine yönelik daha geniş bir hareket alanına sahip olmak yerine, örneğin anne olarak zorlu ve belirleyici roller üstlenmektedir. Erken evlilik, bir diğer ifade ile çocukluktan karı-kocalığa, anne-babalığa geçiş, bu evliliği gerçekleştiren çocuk gelin ve damatların eğitim, gelişim ve sosyal hayatın inşası açısından sınırlanmışlıklar ve belirlenmişliklerle karşılaşması anlamına gelmekle birlikte; cinsel istismara, şiddete ve yoksulluğa maruz kalmalarına da neden olduğu söylenebilir (Aydemir, 2011).

İnsan eğitildiği ve kendisine çalışma olanakları sağlandığı zaman bir ülkenin en değerli servetini oluşturur (Talas, 1992:19). Erken yaşta evlilik ise öncelikle bireylerin eğitim şanslarını elinden almaktadır. Kadınlar evlilik ile birlikte, eğitim fırsatlarını önemli derecede kaybetmektedirler. Burcu ve diğerlerinin (2015) erken yaşta evlenen, farklı kültürden 8 kadın ile gerçekleştirdiği nitel araştırmada, bilgi veren kadınların hepsinin eğitim düzeylerinin oldukça düşük (yalnızca biri ortaokul mezunudur, diğerleri ise okuma yazma bilmeyen veya ilkokul mezunu olan kadınlardan oluşmaktadır) olduğu gerçeği ile karşılaşmışlardır. Aynı araştırmada kadınların birinin çalışma yaşamında olduğu diğerlerinin ise çalışmadığı belirtilmiştir.

Kadınların iş hayatına katılımlarının yanı sıra istihdamdaki konumları (meslek seçimi, gelir düzeyi, işteki statü, vb.) medeni durumlarına ve özellikle erken yaşta evliliğe bağlı olarak farklılaşmaktadır. Kadınların ilk evliliğinin zamanlaması onların sosyal statüleri açısından önemli bir boyuttur. Kadınların ekonomik gelişme ile birlikte işgücü piyasalarına erişimlerinin artışı ve bu piyasada ücretli çalışmaları hem kendileri hem de aileleri için evliliği geciktirici bir etki yaratmaktadır. Özellikle formel çalışma deneyimi kadınların yeni fikirlere sahip olup, erken yaşta evlenme düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca istihdamın sağladığı ekonomik kazanç aileleri kız çocuklarını erken evlendirmekten ziyade işte kalmaları için cesaretlendirmektedir (Singh ve Samara, 1996).

Akgeyik'in (2016:44) belirttiği üzere kadınların erken yaşta evlenme sayılarındaki düşüş ve ortalama evlilik yaşındaki artış işgücüne katılımı olumlu yönde etkilemektedir. Erken yaşta evlilik sebebiyle, kadınların eğitim hayatlarını sonlandırmaları, işgücü piyasası için geçerli olacak bilgi, beceri ve yetenekleri kazanacak zaman ve ortamlarının ortadan kalkması anlamına da gelebilmektedir. Erken evlilikler eğitimsizlik, yoksulluk ve ekonomik bağımlılık gibi beraberinde getirdiği sonuçlar itibarı ile kadınları kısır bir döngüye hapsedmekte ve toplumsal hayattan hem yeterince faydalanmasını engelleyen, hem de toplumsal hayata katkı sunmalarına mani olan (Aydemir, 2011) bir gerçeklik halini almaktadır.

2.2. Erken Yaşta Evlilik ve Psikolojik Sağlık İlişkisi

Literatürde yapılan çalışmalar erken evliliğin kadınların psikolojik sağlıkları üzerinde olumsuz etki yarattığı üzerine odaklanmaktadır. Erken yaşta evlilik, fiziksel ve psikolojik sağlıkta bozulmalara sebep olmasının yanında eğitim ve istihdam beklentilerinin de ortadan kalkmasına sebep olmaktadır (Mathur ve diğerleri, 2003). Le Strat ve diğerleri (2011) erken yaşta evlilik yapan kadınların ruhsal hastalık tanısı alma ve psikiyatrik destek arama oranlarının, yetişkin yaşta evlenen kadınlara oranla daha sık olduğunu söylemektedirler. Soylu ve Ayaz'ın (2013) yaptıkları çalışmada 15 yaşının altında evlendirilen 48 kadın ile gerçekleştirdikleri görüşmeler sonucunda; kadınların %45,8'inde evlendirme sonrası psikolojik bozuklukların oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde Eyüpoğlu ve Eyüpoğlu'nun (2018) evlendirilmek için mahkemeye başvuran 54 çocuk ile gerçekleştirdikleri çalışmada, evlendirilmek isteyen çocukların % 98,1'inin kız çocuğu olduğu, % 63'ünün adli değerlendirme sırasında evli oldukları, % 44'ünün hamile yahut çocuk sahibi olduğu ve % 27,8'ine ise en az bir psikiyatrik bozukluk tanısı konduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sarımurat'ın (1993) psikiyatri kliniğine başvuran evli kadınların ortak özelliklerini belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada bu kadınların; erken yaşta evlenmiş, eğitim düzeyi düşük, sosyal yönden zayıf, ekonomik olarak bağımlı olduklarını belirtmiştir. Aynı şekilde Özyurt ve Deveci (2010) kırsalda gerçekleştirdikleri çalışmada düşük eğitim seviyesinde ve küçük yaşta evlenen, gelir durumunu kötü olarak bildiren kadınların depresyona daha yatkın olduklarını saptamışlardır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye'de erken ve 25 ve üstü yaşlarda evlenen çoklu rollere sahip kadınlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda kolayda örneklem yöntemi ile 180 erken yaşta evlenmiş, 195 25 yaş ve üstü evlenmiş kadına ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini toplamda 375 evli, çocuklu ve çalışan kadın meydana getirmektedir.

Hipotezler

H1: Erken yaşta evlenen kadınların eğitim düzeyi ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların eğitim düzeyi arasında fark vardır.

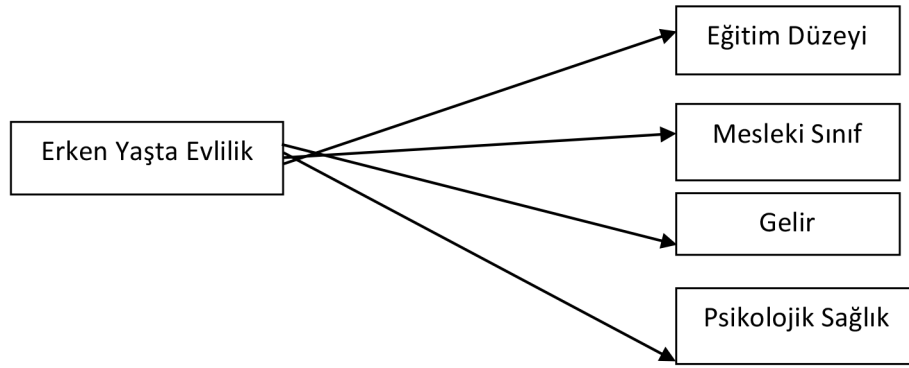
H2: Erken yaşta evlenen kadınların kocalarının eğitim düzeyi ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların kocalarının eğitim düzeyi arasında fark vardır.

H3: Erken yaşta evlenen kadınların meslekleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların meslekleri arasında fark vardır.

H4: Erken yaşta evlenen kadınların gelirleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların gelirleri arasında fark vardır.

H5: Erken yaşta evlenen kadınların psikolojik sağlıkları ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların sağlıkları arasında fark vardır.

Araştırmanın Modeli

5. Veri Toplama Araçları

Veriler kişisel bilgi formu ve Genel Sağlık Anketi Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Kişisel bilgi formunda; yaş, ilk evlilik yaşı, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, meslek ve işteki statüyü içeren sosyo-demografik sorulardan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında kadınların psikolojik sağlıklarını ölçmek için Goldberg (1972) tarafından geliştirilen Genel Sağlık Anketinin (GSA) 12 soruluk versiyonu kullanılmıştır. Ölçek Kılıç (1996) tarafından Türkçe'ye çevrilerek geçerlik-güvenirlilik çalışması yapılmış ve iç tutarlılığı % 84, tekrar test korelasyonu % 67 olarak bulunmuştur.

6. Ölçek Verilerin Değerlendirilmesi

“Çoklu rol sahibi erken ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınların sosyo-demografik ve psikolojik sağlık açısından değerlendirilmesi” anketinden elde edilen veriler ile analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 375 kadından elde edilen bulguların istatistiki analizi SPSS for Windows (Statistical Package for Social science for Windows, Version 20.0) paket programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin istatistiki analizinde, sayı, yüzde dağılımı, ortalama ve ki-kare testler kullanılmıştır. Bilindiği üzere Ki-kare testi iki kategorik değişken arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak adına başvurulan nonparametrik bir testtir (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2013). Bu kapsamda psikolojik sağlık dışında ele alınan tüm değişkenler kategorik değişkenler olup (yaş, eğitim durumu, meslek vb.) psikolojik sağlık skorları psikolojik sağlık riski taşıyanlar ve taşımayanlar şeklinde iki grupta ele alındığı için, ki-kare testi dahilinde analize dahil edilmiştir.

7. Bulgular

7.1. Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha değişkenlerde sorular arasındaki korelasyona bağlı uyum değerini ifade etmektedir. Bu araştırmada yer verilen psikolojik sağlık ölçeği Cronbach's Alpha değeri SPSS istatistik programı ile gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach's Alpha değeri ,716 olarak bulunmuştur.

Tablo 1: Psikolojik Sağlık Değişkenine Ait Güvenilirlik Rakamları

Soru Sayısı	N	Cronbach's Alpha
12	375	,716

Tablo 1'de görülüşü gibi ölçeğin güvenilirlik analizi sonucu ,716 olarak bulunmuştur. Güvenilirlik analizinde Cronbach's Alpha değerinin 0,70 ve üstü olduğı durumlarda ölçeklerin güvenilir olduğı kabul edilir (Sipahi ve diğeri, 2010).

7.2. Sosyo-Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan kadınların yaşları ve kişi sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Erken Ve 25 Yaş ve üstü Evlenen Kadınların İlk Evlilik Yaşları

Evlilik yaşı	Kişi sayısı	Evlilik yaşı	Kişi Sayısı
14 yaşında	4	25 yaşında	88
15 yaşında	14	26 yaşında	27
16 yaşında	24	27 yaşında	16
17 yaşında	37	28 yaşında	16
18 yaşında	57	29 yaşında	3
19 yaşında	44	30 yaşında	33
		31 yaşında	12
Toplam	180	Toplam	195

Araştırmaya katılan 375 kadından 180'i erken yaşta, 195'i ise 25 ve üstü yaşlarda evlenmiştir. Tablo 2'de hangi yaşlarda kaç kadının evlendiğı ile ilgili detaylı bilgi yer almaktadır.

7.2.1. Evlilik Yaşı ve Eğitim İlişkisi

Evlilik yaşı ile eğitim durumları arasındaki ilişkinin sorgulanmasına yönelik yürütölen ki-kare testi sonuçlarına göre % 5 anlamlılık seviyesinde erken yaşta evlenen kadınların eğitim düzeyleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır (sig:0.00<0.05) (χ^2 (5, N=375)=122.3 p=.00). Dolayısıyla "Erken yaşta evlenen kadınların eğitim düzeyleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların eğitim düzeyleri arasında fark vardır" şeklinde oluşturulmuş "H1" hipotezi **kabul edilmiştir**. Tablo 3'te ise çapraz tablo sonuçları aktarılmıştır.

Tablo 3: Erken Yaşta ve 25 yaş ve üstü Evlenen Kadınların Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön lisans	Fakülte	Lisansüstü	Toplam
EYE Kişi Sayısı	99	30	47	2	2	0	180
EYE oran	% 55	% 16,7	% 26,1	% 1,1	% 1,1	% 0,0	% 100
Grup içerisinde oran	% 88,4	% 41,7	% 35,3	% 10,5	% 5,9	% 0,0	% 48
NYE Kişi Sayısı	13	42	86	17	32	5	195
NYE oran	% 6,7	% 21,5	% 44,1	% 8,7	% 16,4	% 2,6	% 100
Grup İçerisinde Oran	% 11,6	% 58,3	% 64,7	% 89,5	% 94,1	% 100	% 52
Toplam Kişi Sayısı	112	72	133	19	34	5	375
Oran	% 29,9	% 19,2	% 35,5	% 5,1	% 9,1	% 1,3	% 100
Toplam	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100

EYE: Erken Yaşta Evlenen

NYE: 25 yaş ve üstü Evlene

Tablo 3'de araştırmaya katılan kadınların eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde erken yaşta evlenen kadınlar ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınlar arasında mezun olunan okullar düzeyinde farklılık olduğu görülmektedir. Erken yaşta evlenen kadınların % 55'i ilköğretim mezunu, % 16,7'si ortaokul, % 26,1'i lise, %1,1'i ön lisans ve % 1,1'i Lisans mezunudur ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip bir kadın ise bu kategoride bulunmamaktadır. 25 yaş ve üstü evlenen kadınların % 29,9'u ilköğretim, % 21,5'i ortaokul, % 44,1'i lise, % 8,7'si ön lisans, % 16,4'ü lisans ve %2,6'sı lisansüstü düzeyde mezuniyet derecelerine sahiptir. Sonuçlara yakından bakıldığında 25 yaş ve üzeri gerçekleşen evliliklerde ön lisans ve lisans ve lisansüstü eğitim derecelerine sahiplik anlamında farklılık dikkat çekicidir. Erken evlilik kategorisinde sadece ön lisans ve lisans eğitim derecelerine sahiplik %2,2 iken (180 kişi içinde 4 kişi); 25 yaş üstü evlilik kategorisinde ön lisans ve lisans ve lisansüstü eğitim derecelerine sahiplik %27,7 (195 kişi içinde 54 kişi) düzeyine ulaşmıştır. Tabi diğer taraftan erken evlilik kategorisinde ilk orta ve lise düzeyi mezuniyet ortalamaları; 25 yaş ve üstü evlilik kategorisine göre daha fazladır. Bu anlamda kadınların evlilik yaşı ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bangladeş'te biyolojik sebeplerle kızların evliliği geciktiğinde, okullaşma oranları ve okuryazarlık oranlarının yükseldiği görülmektedir (Field ve Erica, 2008). Genel olarak erken yaşta evlenen kadınlarda okullaşma oranları düşüktür ve sosyal statüsü düşük olan ailelerin oğulları ile evliliği gerçekleştirmektedirler (Field ve Erica, 2008)

Eğitimin üretken bir yaşam için hem kadın hem de erkekler de hayati bir bileşen olduğu kabul edilmektedir (Mincer, 1962). Lakin özellikle kadınlar erken yaşlarda evlenerek bu hayati birleşeni tamamlayamamaktadırlar. Tablodan da net bir şekilde görüldüğü üzere erken yaşta evlenen kadınların eğitim düzeyleri düşüktür. Psacharopoulos ve Tzannatos (1992) araştırmalarında kadınların işgücüne katılımı için eğitimin pozitif ve güçlü etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlar ve kadınların eğitimde kaldıkları sürelerinin istihdamı pozitif etkilediğini gözlemlemişlerdir. Lakin bu araştırmada elde edilen sonuçlarında gösterdiği gibi erken evlilik istihdam edilme seçenekleri ve koşullarını, düşük mezuniyet derecelerine sahiplik çerçevesinde etkileyebilmektedir. Bu nedenle düşük eğitim düzeylerinin kadınların istihdam edilme şekilleri üzerine etkileri ilerleyen paragraflarda tartışılmaktadır.

7.2.2. Evlilik Yaşı ve Meslek Grupları İlişkisi

Yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre % 5 anlamlılık seviyesinde erken yaşta evlenen kadınların meslekleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların meslekleri arasında anlamlı bir fark vardır (sig:0.00<0.05)

($\chi^2(3, N=375)=36.2$ $p=.00$). Dolayısıyla “Erken yaşta evlenen kadınların meslekleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların meslekleri arasında fark vardır” şeklinde oluşturulmuş “H3” hipotezi **kabul edilmiştir**. Çapraz Tablo 4’te erken ve 25 yaş üstü evlilik kategorilerindeki kadınların meslek gruplarına göre yüzdelik dağılımları aktarılmıştır.

Tablo 4: Erken Yaşta ve 25 yaş ve üstü Evlenen Kadınların Mesleklerine Göre Dağılımı

1	
2	
3	
4	
Toplam	
EYE Kişi Sayısı	
8	
23	
9	
140	
180	
EYE oran	
% 4,4	
% 12,8	
% 5	
% 77,8	
% 100	
Mesleki Grup İçindeki Oran	
% 22,2	
% 76,7	
% 20	
% 53	
% 48	
NYE Kişi Sayısı	
28	
7	
36	
124	
195	
NYE oran	
% 14,4	
% 3,6	
% 18,5	
% 63,6	
% 100	
Mesleki Grup İçindeki Oran	
% 77,8	
% 23,3	
% 80	
% 47	
% 52	
Toplam Kişi Sayısı	
36	
30	
45	
264	
375	

Oran
% 9,6
% 8
% 12
% 70,4
% 100
Toplam
% 100
% 100
% 100
% 100
% 100

1= Yönetici 2=Esnaf/Saanatkar 3=Memur 4=Vasıfsız işçi

Anket sırasında kadınlara meslekleri açık uçlu soru ile sorulup kendilerinin cevap vermesi istenmiştir. Anketleri değerlendirme sürecinde cevaplar araştırmacı tarafından 4 başlık altında toplanmıştır. Erken yaşta evlenen kadınlar ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların mesleki durumları arasında farklılık olduğu tablo 4’de görülmektedir. Erken yaşta evlenen kadınların 8’i yönetici olduğunu söylerken, 25 yaş ve üstü evlenen kadınların 28’i yönetici olarak çalıştığını belirtmiştir. Erken yaşta evlenen kadınların 23’ü esnaf ve sanatkâr olarak çalışmakta iken, 25 yaş ve üstü evlenen kadınların 7’si bu meslekte çalıştığını belirtmiştir. Erken yaşta evlenen 9 kadın memur, 25 yaş ve üstü evlenen 36 kadın memurdur. Erken ya da 25 yaş ve üstü evlenen kadınlar en çok vasıfsız işçi olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Her ne kadar iki evlilik kategorisinde de vasıfsız işçi olarak çalışma yüksek yüzdeler elde etse de erken yaşta evlilik vasıfsız işçi olarak çalışmada daha yüksek bir yüzde (%53) elde etmiştir. TÜİK verilerinde ise son 10 yıllık dilimde kadınların “nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar²” grubunda oran % 16,6’dan (2007) %20,7’ye (2017) yükseldiğini bu noktada hatırlatmakta fayda var. Fakat eklemek gerekir ki ayrıntılı değerlendirmelerde bu %20,7’lik oran eğitim düzeylerine göre önemli farklılık göstermektedir.

Ön plana çıkarılması gereken bir diğer nokta ise erken yaşta evlenen kadınların yönetici ve memur olarak çok düşük bir yüzde ile temsil edilmesidir. Elbette bu durumun eğitimle bağlantılı bir sonuç olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte tüm örneklem içerisinde “yönetici” olan kadınların sayıları azdır. TÜİK verileri ile de uyumlu olan bu sonuca göre 10 yıllık hane halkı işgücü anketi sonuçları kadınların meslekleri açısından analiz edildiğinde, kadınların % 2,5 oranıyla en az “yönetici” grubunda yer aldıkları görülmektedir (2007-2017 Hanehalkı İşgücü Anketi).

7.2.3. Evlilik Yaşı ve Gelir İlişkisi

Yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre % 5 anlamlılık seviyesinde erken yaşta evlenen kadınların gelir düzeyleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların gelir düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır (sig:0.00<0.05) (χ^2 (2, N=375)=62.7 p=.00). Dolayısıyla “Erken yaşta evlenen kadınların gelirleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların gelirleri arasında fark vardır” şeklinde oluşturulmuş “**H4**” hipotezi **kabul edilmiştir**.

2 TÜİK meslek sınıflandırması sunucusu tanımına göre “nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar: el aletleri kullanarak, genellikle büyük miktarda fiziksel çaba gerektiren basit ve tekdüze işler yaparlar” şeklinde tanımlanmıştır.

Tablo 5: Erken Yaşta ve 25 Yaş ve üstü Evlenen Kadınların Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

	A	B	C	Toplam
EYE Kişi Sayısı	121	42	15	178
EYE içinde dağılım	% 68	% 23,6	% 8,4	% 100
Grup içerisinde dağılım	% 68	% 42	% 17,2	% 48,8
NYE Kişi Sayısı	57	58	72	187
NYE içerisinde dağılım	% 30,5	% 31	% 38,5	% 100
Grup içerisinde dağılım	% 32	% 58	% 82,8	% 51,2
Toplam Kişi Sayısı	178	100	87	365
Oran	% 48,8	% 27,4	% 23,8	% 100
Eğitim Oran	% 100	% 100	% 100	% 100

A=Asgari Ücret-2000 TL arası gelir elde edenler

B=2000 TL-3000 TL arası gelir elde edenler

C=3000 TL ve üzeri gelir elde edenler

Tablo 5’de erken ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınların gelir durumlarına göre dağılımları verilmiştir. Anket sırasında kadınlara gelirleri açık uçlu soru ile sorulup kendilerinin cevap vermesi istenmiştir. Anketleri değerlendirme sürecinde cevaplar araştırmacı tarafından 3 başlık altında toplanmıştır. Erken yaşta evlenen kadınların % 68’i asgari ücret-2000 TL arasında, % 23,6’sı 2000 TL-3000 TL arasında ve % 8,4’ü 3000 TL ve üzerinde gelir elde etmektedir. Öte yandan 25 yaş ve üstü evlenen kadınların % 30,5’i asgari ücret-2000 TL arasında, % 31’i 2000 TL-3000 TL arasında ve % 38,5’i 3000 TL ve üzerinde gelir elde etmektedir.

Tablo 5’de yer aldığı üzere erken evlenen kadınların, 25 yaş ve üstü evlenen kadınlardan daha az gelir elde ettikleri görülmektedir. Erken yaşta evlenen kadınlar yoğun olarak asgari ücret ve 2000 TL arasında gelir elde ettiklerini beyan ederken; 25 yaş ve üstü evlenen kadınlar yoğun olarak 3000 TL ve üzerinde gelir elde ettiklerini beyan etmişlerdir. Elbette bu durumun açıklayıcısı olarak bundan önceki tablolarda anlatıldığı üzere öncelikle eğitim düzeyi ve eğitime bağlı olarak meslek seçimi gelmektedir. TÜİK verileri de bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Kazanç Yapısı Araştırmasına (2015) göre eğitimsiz ve ilkokul mezunu kadınlar 15 bin 748 TL, ilköğretim mezunu kadınlar 15 bin 981 TL, Lise mezunu kadınlar 19 bin 760 TL, Ön lisans ve üstü mezunu olan kadınlar 45 bin 483 TL yıllık ortalama brüt kazanç elde etmektedirler.

7.2.4. Evlilik Yaşı ve Kocaların Eğitim Durumu İlişkisi

Erken ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınların kocalarının eğitim düzeylerine göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği ki-kare (χ^2) testi sonucunda ortaya çıkmıştır ($\chi^2 (5, N=375)=99.5 p=.00$). Dolayısıyla “Erken yaşta evlenen kadınların kocalarının eğitim düzeyleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların kocalarının eğitim düzeyleri arasında fark vardır” şeklinde oluşturulmuş “H2” hipotezi **kabul edilmiştir**.

Tablo 6: Erken Yaşta ve 25 yaş ve üstü Evlenen Kadınların Kocalarının Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön lisans	Fakülte	Lisansüstü	Toplam
EYE Kişi Sayısı	77	35	59	6	3	0	180
EYE oran	% 42,8	% 19,4	% 32,8	% 3,3	% 1,7	% 0,0	% 100
Grup içerisinde oran	% 90,6	% 46,1	% 38,8	% 37,5	% 7,5	% 0,0	% 48
NYE Kişi Sayısı	8	41	93	10	37	6	195
NYE oran	% 4,1	% 21	% 47,7	% 5,1	% 19	% 3,1	% 100
Grup içerisinde oran	% 9,4	% 53,9	% 61,2	% 62,5	% 92,5	% 100	% 52

Toplam Kişi Sayısı

85

76

152

16

40

6

375

Oran

% 22,7

% 20,3

% 40,5

% 4,3

% 10,7

% 1,6

% 100

Toplam

% 100

% 100

% 100

% 100

% 100

% 100

% 100

Tablo 6'da erken yaşta ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınların kocalarının eğitim durumu verilmiştir. Kocaların eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde erken yaşta evlenen kadınların kocaları ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların kocaları arasında eğitim düzeyi bakımından farklılık olduğu görülmektedir. Erken yaşta evlenen kadınların kocalarının % 42,8'i ilkokul mezunu, % 19,4'ü ortaokul, % 32,8'i lise, % 3,3'ü ön lisans ve % 1,7'si lisans mezunudur ve lisans üstü eğitim düzeyine sahipliğine ise örneklem dahilinde karşılaşılmamıştır. 25 yaş ve üstü evlenen kadınların kocalarının % 4,1'i ilkokul, % 21'i ortaokul, % 47,7'i lise, % 5,1'i ön lisans, % 19'ü lisans ve % 3,1'i lisansüstü düzeyde mezuniyet derecelerine sahiptir.

Erken yaşta ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınlar ve kocalarının eğitim düzeylerini ortaya koyan Tablo 3 ve 6'ya bakıldığında ortaya çıkan paralellik dikkate değerdir. Erken yaşta evlenen kadınların en yoğun oldukları grup ilkokul eğitim düzeyidir ve kocalarının da aynı şekilde en yoğun oldukları grup ilkokul düzeyi şeklinde görülmektedir. Aynı şekilde 25 yaş ve üstü evlenen kadınların yoğun olarak lise mezunu olduğu ve kocalarının da aynı eğitim düzeyinde daha fazla buldukları görülmektedir. Eğitim düzeyleri bazında bu paralelliğin yanında hem erken yaşta hem de 25 yaş ve üstü evlenen kadınların kocalarının eğitim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi de ülkemizde kadınların eğitim seviyesinin erkeklerden daha düşük olmasıdır. TÜİK verilerine göre Türkiye'de toplam nüfus içerisinde okur-yazar olmayan nüfus oranında erkekler % 1,8 iken kadınlarda % 9,0; ön lisans veya fakülteden mezun nüfus oranında ise erkekler % 17,9 iken kadınlar % 13,1'dir (TÜİK, İstatistiklerde Kadın, 2017).

7.2.5. Evlilik Yaşı ve Psikolojik Sağlık İlişkisi

Tablo 7'de erken yaşta evlenen kadınlar ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların psikolojik sağlıkları ile ilgili bilgi verilmiştir. Yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre erken yaşta evlenen kadınların gelir düzeyleri ile 25 yaş ve üstü evlenen kadınların gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($\chi^2(1, N=375)=0.52$ p=.81). Bu sebeple "Erken yaşta evlenen kadınların psikolojik sağlıkları ile 25 yaş ve üstü

evlenen kadınların psikolojik sağlıkları arasında fark vardır” şeklinde oluşturulmuş “H5” hipotezi **reddedilmiştir**.

Tablo 7: Erken Yaşta ve 25 yaş ve üstü Evlenen Psikolojik Sağlık Durumlarına Göre Dağılımı

	PS iyi	PS Kötü	Toplam
EYE kişi sayısı	69	111	180
EYE oran	% 38,3	% 61,7	% 100
Grup İçerisindeki Oran	% 47,3	% 48,5	% 48
NYE Kişi Sayısı	77	118	195
NYE oran	% 39,5	% 60,5	% 100
Grup İçerisindeki Oran	% 52,7	% 51,5	% 52
Toplam Kişi Sayısı	146	229	375
Oran	% 38,9	% 61,1	% 100
Toplam	% 100	% 100	% 100

PS: Psikolojik Sağlık

Görüldüğü üzere kadınların psikolojik sağlık düzeyleri birbirine çok yakın yüzdeler elde etmiştir. Bu anlamda ki-kare test sonuçlarının da gösterdiği gibi, gruplar arası anlamlı karşılaştırmalar yapmak mümkün değildir. Fakat diğer taraftan hem erken hem de 25 yaş ve üstü evliliklerde kadınlar psikolojik sağlıklarının risk taşıdığı sonucu dikkat çekicidir. Her iki kategoride de (% 60 civarı elde edilen yüzdelerin de gösterdiği gibi) çoklu rol sahibi kadınların psikolojik sağlıklarının kötü olabileceği riski bu konuda daha detaylı çalışmalar yürütülmesi gerekliliğini de ön plana taşımaktadır.

8. Sonuç

Bu araştırma, “erken ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınların sosyo-demografik (eğitim, meslek, gelir) ve psikolojik sağlıkları” açısından karşılaştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma Türkiye’de evli, çocuklu ve çalışan 375 kadın ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen önemli bulgular aşağıdaki şekildedir.

- Araştırmada erken yaşta evlenen kadınların eğitim düzeylerinin, beklenildiği üzere düşük düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. 180 erken yaşta evlenen kadından sadece 2 tanesi ön lisans ve 2 tanesi lisans mezunudur. Erken yaşta evlilikler ile ilgili yapılan birçok araştırma eğitim ile erken yaşta evliliğin ilişkili olduğunu göstermektedir (Aydemir, 2011).
- 25 yaş ve üstü evlenen kadınların eğitim seviyeleri, erken yaşta evlenenlerden daha yüksektir. Bu sonuçlar TÜİK verileri ile karşılaştırıldığında yükseköğretim ve fakülte mezunları oranı ile benzerlik göstermektedir (TÜİK, İstatistiklerde Kadın 2017). Bu gruptaki 17 kadın ön lisans, 32 kadın lisans ve 5 kadın lisansüstü eğitim derecesine sahiptir.
- Erken yaşta ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınların kocalarının eğitim düzeylerinin her iki gruptaki kadınların eğitim düzeylerinden yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye ile birlikte dünyanın birçok ülkesinde kadınların eğitim düzeyleri erkeklere oranla genellikle daha düşüktür. Faridi ve Rashid’in (2014) Pakistan’da kadınların işgücü piyasasına katılımlarını inceledikleri araştırma sonuçlarına göre “kocaların ve babaların eğitim seviyeleri, kadınların işgücü piyasasına katılımını pozitif yönde etkilemektedir”.

- Mesleki dağılıma göre kadınlar incelendiğinde ise; erken yaşta evlenen kadınlar da 25 yaş ve üstü evlenen kadınlar da yoğun olarak vasıfsız işçi statüsünde çalıştıkları görülmektedir. Bunun nedeni işgücü piyasasının kadınlara tanıdığı alandan kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan yönetici konumda çalıştığını beyan eden kadınların sayısı az olmakla birlikte, 25 yaş ve üstü evlenen kadınlar da bu oran erken yaşta evlilik kategorisine göre daha yüksektir. Erken yaşta evlenen 8 kadın, 25 yaş ve üstü evlenen 28 kadın yönetici olarak çalıştıklarını belirtmiştir.
- Erken ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınların gelir düzeyine göre karşılaştırmada ise erken yaşta evlenen kadınların daha düşük gelir elde ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Düşük eğitim seviyesinde, vasıfsız işlerde çalışan erken yaşlarda aile sorumluluğu almış kadınların bu düzeyde gelir elde etmeleri literatür ile benzer yönelimlidir.
- Psikolojik sağlık açısından erken ve 25 yaş ve üstü evlenen kadınlar arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Literatürde özellikle erken yaşta evlenen kadınların psikolojik sağlık açısından daha fazla olumsuzluklarla karşılaştıklarına dair araştırmalar bulunsa da elde edilen bulgular her iki kategori için de psikolojik sağlık riskinin benzer ve yüksek düzeylerde olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçları kadınların, erken yaşta evlilik kararının sonuçlarını tüm hayatları boyunca zincirleme bir şekilde devam ederek tecrübe ettiklerini göstermektedir. Öncelikle erken yaşta evlilik ile eğitimden mahrum kalan kadınlar, işgücü piyasasında vasıflı işlerde çalışmamakta ve bununla bağlantılı olarak ağırlıklı olarak düşük düzey gelir elde etmektedir. Aydemir'in (2011) de belirttiği gibi kız çocuklarının erken evlenme sebebi ile eğitimden kopmaları, onları yaşamları boyunca devam eden bir süreçten mahrum bırakır; 1. Meslek sahibi olarak çalışma hayatında olmaları ve üretime katılmaları engellenmiş olur. 2. Ekonomik özgürlüğünü elde edemeyen kadınlar, eğitimsiz, yoksulluk ve bağımlılık döngüsünde hapsolurlar.

Kadınların yaşam döngüsünün aşamaları çerçevesinden de ele alınabilecek olan bu araştırmada da görüldüğü üzere, kadınların evlilik yaşı eğitim hayatlarının ne kadar süreceği, hangi meslek gruplarında çalışacağı, ne kadar gelir elde edeceği üzerinde etkilidir. Bu anlamda birbirleriyle iç içe geçmiş bu yapıbozun parçaları (evlilik, eğitim, meslek, gelir) arasındaki ilişki; kadınların yaşamlarının erken dönemlerinde "aldıkları veyahut alınan" kararların gelecekleri üzerindeki etkisini de ortaya koymak anlamında önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgeyik T., (2016), Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler: TÜİK Verileri Üzerine Bir Analiz, Sosyal Siyaset Konferansları / Sayı: 70, 31-53.
- Aydemir, E. (2011), Evlilik Mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler. Uşak: Uluslararası Strateji Araştırmalar Merkezi. (Erişim tarihi: 02.11.2018)
- Becker, G. 1973. “A theory of marriage.” In T.W. Schultz (ed.), *Economics of the Family: Marriage, Children and Human Capital* (pp. 299–344). Chicago: The University of Chicago for the National Bureau of Economic Research.
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç., Saniyaman, S., (2015), Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 63-98
- Cengiz Özyurt B., Deveci A., (2010), Manisa’da Kırsal Bir Bölgedeki 15-49 Yaş Evli Kadınlarda Depresif Belirti Yaygınlığı ve Aile İçi Şiddetle İlişkisi, *Türk Psikiyatri Dergisi*.
- Çakmak D., (2009), Türkiye’de Çocuk Gelinler”, *Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Bildiri Tam Metinler El Kitabı* (www.umut.org.tr/HukukunGencleri/TamMetinlerSunular/DirenÇakmak.pdf), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara.
- Dahal, D.R., Fricke, T., and Thornton, A. 1993. “The family contexts of marriage timing in Nepal.” *Ethnology*, 32(4), 305–323.
- Duben, A. (1985). Nineteenth and twentieth century Ottoman-Turkish family and household structure, *Family in Turkish Society Sociological and Legal Studies*. T. Erder (Ed.). (pp.105-126). Ankara: Turkish Social Science Association Press.
- Duben, A. ve Behar, C. (1998). İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ehmer, J. 2002. “Marriage.” In D.I. Kertzer and M. Barbagli (eds.), *Family Life in the Long Nineteenth Century 1789-1913, Volume two: The History of the European Family* (pp. 282–321). New Haven and London: Yale University Press.
- Eyüpoğlu D., Eyüpoğlu M.,(2018), Küçük Yaşta Evlendirilmek İstenen Çocuklarda Psikiyatrik Bozukluklar ve Sosyodemografik Özellikler, *Klinik Psikiyatri*, 21:122-129.
- Faridi Z., Rashid A., (2014), The Correlates of Educated Women’s Labor Force Participation in Pakistan: A Micro-Study Muhammad, *The Lahore Journal of Economics* 19 : 2, 155–184.
- Field, E., ve Attila A. 2008. Early marriage, age of menarche, and female schooling attainment in Bangladesh. *Journal of Political Economy* 116(5): 881-930.
- Goode, W.J. 1963. *World Revolution and Family Patterns*. New York: Free Press.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, TC Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK* (2014). 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Arastirmasi (*Yayın No: NEE-HU. 09.01*).
- Hajnal, J. 1965. “European marriage patterns in perspective.” In D.V. Glass and D.E.C. Eversley (eds.), *Population in History: Essays in Historical Demography* (pp. 101–143). London: Edward Arnold.

- İslamoğlu, A. H., & Alnıaçık, Ü. (2013). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Beta Yayıncılık.
- Jacob M., (1962), Labor Force Participation of Married Women: A Study of Labor Supply. In H. G. Lewis (Ed.), *Aspects of Labor Economics* (Pp. 63–106). Princeton, Nj: Princeton University Press. (<https://www.nber.org/chapters/c0603.pdf>)
- Jensen, R., & Thornton, R. (2003). Early female marriage in the developing world. *Gender & Development*, 11(2), 9-19.
- Kılıç C. (1996) "Genel Sağlık Anketi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7, S. 83-89.
- Le Strat Y., Dubertret C., Le Foll B. (2011), Child Marriage In The United States And Its Association With Mental Health In Women, *Pediatrics*, 128:524-538.
- Lynch, K.A. 1991. "The European marriage pattern in the cities: Variations on a theme by Hajnal." *Journal of Family History*, 16(1), 79–96.
- Mathur S., Greene M., Malhotra A., (2003), Too Young To Wed: The Lives, Rights, And Health Of Young Married Girls, Washington: International Centre On Research On Women. <http://www.icrw.org/files/publications/Too-Young-to-Wed-the-Lives-Rights-and-Health-of-Young-MarriedGirls.pdf>
- Mensch, B. S., Singh, S., & Casterline, J. B. (2005). Trends in the timing of first marriage among men and women in the developing world. *The changing transitions to adulthood in developing countries: Selected studies*, 118-71.
- Oppenheimer, V. K. (1988). A theory of marriage timing. *American journal of sociology*, 94(3), 563-591.
- Orçan, M. (2008), *Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili*, Ankara, Harf Yayıncılık
- Psacharopoulos G., Tzannatos Z., (1991), Female Labor Force Participation and Education, in George Psacharopoulos (ed.), *Essays on Poverty, Equity and Growth*. Oxford: Pergamon Press for the World Bank. p. 266-290.
- Sarımurat N., (1993), Psikiyatri Polikliniğine Başvuran Evli Kadınlar ve Ortak Özellikleri, *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 30:302-308.
- Shorter, F.C. ve Macura M. (1982). *Trends in Fertility and Mortality in Turkey 1935-1975*. Washington: National Academy Press.
- Singh, S., & Samara, R. (1996). Early marriage among women in developing countries. *International family planning perspectives*, 148-175.
- Sipahi B., Yurtkoru E. S., Çinko M., (2010), Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi, Beta Yayınları, İstanbul.
- Soylu N., Ayaz M., (2013), Adli Değerlendirme için Yönlendirilen Küçük Yaşta Evlendirilmiş Kız Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri ve Ruhsal Değerlendirmesi., *Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*.
- Talas C.,(1992), *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Bilgi*.
- TUİK, *İstatistiklerde Kadın*, 2017.
- TUİK, *Kazanç Yapısı Anketi*, 2015.
- UN, *Fertility Behaviour in the Context of Development: Evidence from the World Fertility Survey*, New York, 1987.
- Watkins, S.C. 1986. "Regional patterns of nuptiality in Western Europe." In A.J. Coale and S.C. Watkins (eds.), *The Decline of Fertility in Europe: The Revised Proceedings of a Conference on the Princeton European Fertility Project* (pp. 314–336). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Wrigley, E.A., Davies, R.S., Oeppen, J.E., and Schofield. R.S. 1997. *English Population History from Family Reconstitution 1580–1837*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Eryurt, M.A., ve Koç, İ. (2012). Kadınların Evlilik Döngüsü: Evliliğin Sonlanması ve Yeniden Evlenme, *Kadın/Woman*, 13(1): 63-96. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18861> <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643>

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS ECONOMICS, SOCIOLOGY AND POLICY JOURNAL

ISSN: 1305-7979

2019, Cilt/Vol: 15, Sayı/Issue: 1, Page: 97-118

Editörler / Editors in Chief

Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Doç. Dr. Sema AY
Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç. Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ersoy SOYDAN - Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan ÖZALTIN - Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN VE GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ ÜZERİNE ETKİSİ: U.Ü. TEKNİK BİLİMLER YÜKSEK OKULU ÖRNEĞİ

FIELD RESEARCH ON DETERMINATION OF ENTREPRENEURSHIP CHARACTERISTICS: STUDENTS OF STUDYING WITH VOCATIONAL SCHOOL OF ULUDAG UNIVERSITY

Dr.Öğr.Üyesi Gülay Kasap

Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

Doç.Dr.Zehra Berna Aydın

Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Ekonometri Bölümü

ÖZET

Meslek yüksekokulları günümüzde ara eleman yetiştiren iki yıllık yüksek öğrenim kurumlarıdır. Öğrencilerin almış oldukları branş derslerinin yanı sıra aldıkları girişimcilik dersleri ve staj yapmış oldukları yerlerdeki deneyimleri onları hayata hazırlamaktadır. Girişimcilerin özellikleri, yetenekleri, eğilimleri; yaşadıkları çevre, aile ve eğitimleri ile yakından ilgilidir. Çalışmada; Uludağ Üniversitesi Teknik Bilimler Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin girişimci özelliklerine sahip olup olmadıkları ve eğitimin girişimci bir karakteri geliştirmede ne derece etkili olduğu incelenmiştir. Anket çalışmasında, katılımcıların cinsiyeti, okudukları bölüm, yaşı, ailenin aylık geliri, ailelerinin eğitimi, girişimcilik eğitimi ile girişimci yeteneği sorgulanmıştır. Çoklu regresyon analizi ile öğrencilerin girişimcilik potansiyeli ile içsel kontrol, bağımsızlık arzusu, risk alma ve eğitim değişkenleri ile ilişkisi belirlenmiştir. Analiz sonucunda, öğrencilerinin girişimcilik potansiyeli ile öğrencilerin risk alma eğilimleri, içsel kontrol hissi ve girişimcilik dersi eğitimini alma değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusu iken, girişimcilik potansiyeli ile bağımsızlık arzusu arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkarılmasında eğitime daha fazla önem verilmeli, girişimcilik cazip hale getirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi, Girişimcilik Eğitimi, Girişimcilik potansiyeli, Meslek Yüksekokulu

ABSTRACT

Vocational colleges are two-year institutions of higher education that teach intermediate staff today. In addition to the subject courses that the students have taken, their experience in entrepreneurship courses and where they have been practicing prepare them for life. Characteristics, talents, trends of entrepreneurs; They are closely related to the environment, family and education they live in. In the study; Whether the students who studying at the Technical Sciences Vocational School of Uludag University have entrepreneurial features and education to develop an entrepreneurial character has been examined to see how effective. In the questionnaire, participants were asked about gender, age, department of high school, monthly income, educational status of their families, entrepreneurship education and entrepreneurial ability. With multiple regression analysis It has been found , the relationship between entrepreneurship potential and intrinsic control, desire for independence, risk taking and education. As a result of the analysis, there was a meaningful relationship between the entrepreneurship potential of the students and the tendency of the students to take risks, the sense of internal control, and entrepreneurship education, but no significant relationship was found between the entrepreneurial potential and the desire for independence. Entrepreneurship should be made more attractive, education should be more emphasized in exploiting entrepreneurial potential.

Key Words: Entrepreneurship, Entrepreneurship Aptitude, The Effect of Education on Entrepreneurship, Entrepreneurial potential, Vocational School

1. GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme ile birlikte girişimciliğin önemi hızla artmaktadır. Ülkeler ekonomik gücünü girişimcilik faaliyetlerini arttırarak üretimlerini son teknoloji ile üreterek koruyabilmekte ve refah seviyesini artırabilmektedir. Ülkelerin girişimcilik üzerine geliştirdiği politikalar gençlere iş kurmada ve girişimcilik ruh ve kültürünü oluşturabilmele- rinde önem arz etmektedir.

Girişimcilik üzerine yapılan bilimsel araştırmalar incelendiğinde, 1980'lerden sonra bu konu ile ilgili araştırmaların hızla arttığı görülmektedir. “Bilgi Çağı'nın ve dolayısıyla globalleşmenin de etkileri ile bu eğilimin ilerleyen yıllarda da süreceği tahmin edilmektedir. Girişimciliğin sahip olduğu stratejik önem sebebiyle, girişimciliği konu alan araştırmaların yapılmasında bilim adına pratik fayda olduğu, kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bu açıdan konuya bakıldığında; “Potansiyel girişimci adayları olan üniversite ve yüksek okul öğrencilerinin girişimcilik özelliklerinin incelenmesine yönelik çalışmaların; gelecekte adım atacakları iş dünyası ile ilgili planlarının oluşturulmasında, girişimcilikle ilgili teorik bilgiye sahip olmalarının sağlanmasında ve girişimciliğe yönelmeleri için cesaretlendirilmelerinde katkı sağlayabileceği” düşünülmektedir(Kılıç vd., 2012 :423).

Girişimcilik eğiliminin ortaya çıkarılmasında ve girişimcilerin yetiştirilmesinde eğitimin katkısı önemlidir. (Keleş vd.,2012:110). Yapılan araştırmalarda girişimcilik eğiliminde daha çok araştırılan boyutlar; risk alma ve yenilikçiliktir. Girişimcilik potansiyeli olan genç girişimci adaylarının bu eğilimlerinin belirlenerek doğru yönlendirilmesi önemlidir. Bu bağlamda çalışmada; öğrencilerinin demografik özelliklerinin ve girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın yapıldığı coğrafi bölgede bu konuyla alakalı olarak yüksekokul öğrencileri üzerinde bir araştırma yapılmaması, farklı coğrafya ve üniversitelerde yapılan sosyal bilim araştırmalarının literatüre yapacağı katkı bu araştırmayı önemli kılmaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Literatür Taraması

Literatürde girişimci özelliklerine ilişkin pek çok çalışma yer almaktadır. Araştırmalar daha çok genç nüfusa ilişkindir. Wang ve Wong (2004) Singapur milli üniversitesinde mühendislik, bilim ve bilgisayar lisans öğrencileri üzerine yapmış olduğu çalışmada, öğrenciler arasında girişimcilik ilgilerinin yüksek

olmasına rağmen, yetersiz işletmecilik bilgisi ve girişimciliğe ilişkin risk algısının önemli oranda caydırıcı bir durum olduğunu görmüşlerdir. Ayrıca cinsiyet, ailenin işletmecilik deneyimi ve eğitim düzeyinin girişimcilik isteğini etkilediğini vurgulamışlardır. Buna ilaveten ailenin ekonomik statüsü, etnik köken ve vatandaşlık algısının girişimcilik ilgisi üzerinde bir etkisi olmadığını ortaya koymuşlardır. Balaban ve Özdemir (2008) Sakarya Üniversitesi İşletme bölümünde okuyan öğrencilere yaptığı çalışmanın sonucunda girişimcilik eğitiminin, girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Akın ve Zor (2009) çalışmalarında, işletmecilik eğitim programlarının girişimcilik niteliklerini geliştirdiği, kamu üniversitelerine oranla, vakıf üniversitesindeki öğrencilerin bağımsız iş yapma çalışma teşebbüsünde bulunma eğilimlerinin daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır.

İpçioğlu ve Taşer (2009) işletme bölümünde okuyan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada işletme bölümlerinde verilen eğitim temel olarak alınmış ve girişimcilik hislerinin oluşmasında ve gelişmesinde tek etken olduğu varsayılmıştır. Sonuç olarak girişimci özelliklerinin lisans eğitimi başında ve sonunda girişimci aday öğrenciler üzerindeki durumları karşılaştırılmış, buna bağlı olarak öğrencilerin risk alma eğilimi, belirsizliğe karşı tolerans ve kendine güven hislerinde ortaya çıkan pozitif gelişme tespit edilmiştir. İbicioğlu, Taşer ve Özmen (2010) çalışmalarında girişimcilik eğitimi olan işletme fakültelerinin son sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğitimi olmayan fen edebiyat fakültelerinin son sınıf öğrencilerin göre daha fazla girişimci özelliğe sahip olduğu görülmüştür. Izedonmi ve Okafor (2010), Nijerya'da 237 Üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada, girişimcilik eğitiminin girişimci olma niyeti üzerine etkisini araştırmışlar, girişimcilik eğitiminin öğrencilerin girişimci olma özelliğini pozitif olarak etkilediğini belirtmişlerdir. Patır ve Karahan (2010) tarafından yapılan "Girişimcilik Eğitimi ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Profillerinin Belirlenmesi" adlı çalışmada üniversite öğrencilerinin girişimcilik altyapılarının yeterli olduğu, girişimcilik eğitimi alanların kendi iş yerini kurmaya daha istekli olduğu sonucuna varılmıştır. Charney ve Libecap (2000), girişimcilik eğitiminin risk alma ve yeni girişimler oluşturmaya olumlu katkı yaptığını belirtmişlerdir. Çarıkçı ve Koyuncu (2010) yaptıkları oldukları çalışmada kültürel boyutların girişimcilik üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu, yeni fikirlere açıklık ve yaratıcılık boyutlarının bireyci ve toplumcu kültürler açısından farklılık gösterdiğini ve bireyler içinde buldukları toplulukların amaç ve hedeflerine odaklanmaya başladıkça kişisel anlamda yaratıcılık özelliklerini yitirmeye başladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Bozkurt, Aslan ve Göral (2011), Girişimcilik derslerinin öğrenciler tarafından olumlu yönde değerlendirildiği ve girişimcilik derslerinin girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkmasında etkili bir unsur olarak algılandığını belirtmişlerdir. Kılıç vd. (2012) üniversite öğrencilerine yapmış oldukları çalışmalarında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yenilikçi bir yapıya sahip olduğunu, öğrencilerin aylık gelirleri ile yenilik, kendine güven, risk alma, dışa açıklık, başarıya inanma özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. İrmış ve Barutçu (2012) çalışmalarında öğrencilerin ailelerinin yerleşim alanlarıyla onların kendilerini girişimci bir kişiliğe sahip görmeleri ve gelecekte kendi işlerini kurma niyetleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını, kendilerini girişimci bir kişiliğe sahip görmeleri ile girişimcilik dersi almış olmaları, gelecekte kendi işlerini kurma niyetleri ile girişimcilik dersi almış olmaları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuşlar. Ailenin gelir durumuyla, öğrencilerin kendilerini girişimci bir kişiliğe sahip görmeleri ve gelecekte kendi işlerini kurma niyetleri arasında ilişki olmadığı sonucuna varmışlardır. Ayrıca öğrencilerin gelecekte kendi işlerini kurma niyetleriyle aldıkları kararlarda ailenin etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır.

Duran, Büber ve Gümüştekin (2013) çalışmalarında birinci sınıf öğrencilerinin girişimcilik özelliklerinin ortalamasının çok az da olsa 2. Sınıf öğrencilerinden büyük olduğu ve öğrencilere verilen eğitimin girişimcilik eğilimi ve potansiyelini geliştirmediği tespit edilmiştir. Bozkurt ve Alpaslan (2012)

çalışmalarında, girişimcilerden aldıkları görüş ve önerileri öğrencilere anket yöntemi ile yöneltmiş ve girişimcilerin görüş ve önerilerine katılıp katılmadıklarını tespit etmeye çalışmışlardır. Girişimciler, girişimcilik dersi ile ilgili olarak sırasıyla; “teorikten ziyade uygulama, girişimcilerin derslere daveti, öğrencilerin cesaretlendirilmesi ve girişimcilik özelliklerinin kazandırılması” önerilerine yer vermişler. Öğrenciler bu önerilere çoğunlukla katılmakla birlikte, dersi veren akademisyenlerin yeterliliğini, kendilerine girişimci özellikleri kazandırılmasına yönelik eğitimi, ilgi duyulan alanlara yoğunlaşma imkânının sağlanmasını, başarılı girişimcilerin derslere davetini ve uygulamalı projelere yönelik çalışmaların yapılmasını daha fazla önemsediklerini çalışmada ifade etmişlerdir. Keleş vd. (2012) yapmış oldukları çalışmada ailelerine ait işletmeleri bulunan öğrencilerin girişimcilik düzeylerinin “çok yüksek”, ailelerine ait işletmeleri bulunmayan öğrencilerin girişimcilik düzeylerinin ise “orta” düzeyde olduğunu bulmuşlar. Ayrıca vakıf üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin girişimcilik düzeylerinin “çok yüksek”, kamu üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin girişimcilik düzeyinin ise “düşük” düzeyde olduğunu belirlemişlerdir. Karabey (2013) İ.İ.B.F. de öğrenim gören öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada sezgisel düşünenlerin girişimcilik niyeti ve girişimsel özyeterlilik düzeyinin analitik düşünenlerden farklı olmadığını göstermiştir. Risk tercihi yüksek bireylerle düşük bireyler arasında da girişimcilik eğilimi ve girişimcilik potansiyeli açısından anlamlı bir farkın bulunmadığı sonucuna varmıştır.

Nasr ve Boujelbene (2014) yüksek lisans öğrencilerini de dahil ettikleri çalışmalarında, girişimcilik eğitimi alanların almayanlara göre girişimci olma niyetinin daha güçlü olduğunu vurgulamışlardır. Donnellon vd. (2014) çalışmalarında, faaliyet tabanlı girişimcilik eğitiminin girişimci kimliğin oluşmasını kolaylaştırdığını ileri sürmüşlerdir. Solmaz vd.(2014) Sakarya Üniversitesi ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nde turizm eğitimi alan lisans ve ön lisans öğrencileri üzerinde bir alan araştırması gerçekleştirmişlerdir. Turizm okuyan öğrencilerin girişimci kişilik özelliklerine önemli ölçüde sahip olduklarını ayrıca, girişimci kişilik özellikleri bakımından lisans ve ön lisans öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuşlardır. Özdemir (2015) Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada, sosyo-demografik özelliklerin; saldırgan rekabetçiliği, yenilikçiliği, proaktif davranışı, risk almayı, bağımsızlığı, öz-yeterliliği, başarıma ihtiyacını, içsel denetim odağını ve yaratıcılığı etkilediğini belirlemiştir.

2.2. Girişimcilik ve Girişim

Girişimcilik kavramı, literatürde pek çok yazar tarafından farklı boyutları vurgulanarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Girişimciliğe ilişkin yapılacak tanımın, sınırlanmış sosyal bir meslek grubuna ait olarak değil, yerine getirdiği işleve göre yapılması uygun olacaktır. Ekonomi bağlamında ilk kez 18.yüzyılda Fransız ekonomist Richard Cantillon tarafından kullanılan girişimci kavramına ilişkin literatürde çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Cantillon tarafından “henüz belirlenmiş bir bedelle satmak üzere üretim girdilerini ve hizmetlerini bugünden satın alan başka bir deyişle garantisi olmayan riski üstlenen kişi” olarak tanımlanmıştır. Latince’de “intare” kökünden gelen girişimci kavramı, İngilizce’de enter (giriş) ve pre (ilk) kelime köklerinden gelmekte ve *entrepreneur* yani ilk girişen, başlayan anlamı taşımaktadır. Zamanla değişen ve gelişen girişimci kavramı daha çok risk alma, yenilikleri yakalama, fırsatları değerlendirme ve bunların tamamını hayata geçirme süreci olarak ifade edilmiştir (Keleş vd., 2012:107-108).

Stevenson ve Sahlman (1989) girişimcilik kavramını bireylerin, şu anda kontrol altında olan kaynakların dışında, fırsatların peşinde koşması olarak tanımlamaktadır. Shane ve Venkataraman (2000) girişimciliği karlı fırsatların varlığı ve girişimci bireylerin varlığı arasındaki ilişki olarak tanımlanmaktadır. Hisrich ve Peters, (1998) girişimciliği yeni şeylerin meydana gelmesinin süreci ve risk ve kazançların tahminidir diye tanımlamıştır (Öztürk vd., 2014:583).

Kavramla ilgili yapılan bütün tanımlamalarda ortak nokta girişimciliğin çeşitli fırsatların değerlendirildiği bir süreç olarak ele alındığıdır. Girişimcilik; birey ve toplum için değer yaratan, ekonomik fırsatlara cevap veren veya ekonomik fırsatlar yaratan, bireyler tarafından ortaya konulan, getirdiği yeniliklerle ekonomik sistemde değişikliklere neden olan ve fırsatları tanımlama, ya da fırsat yaratma ve daha sonrada fırsatlardan yararlanma sürecidir (İşcan ve Kaygın, 2011:276).

Bir ekonomist için girişimci, kaynakları, işgücünü, materyalleri ve diğer kaynakları bir araya getirerek önceki değerinden daha büyük bir değer yaratan, aynı zamanda da değişimi, yenilikçiliği ve yeni bir düzen anlayışını ortaya koyan bir birey olarak tanımlanabilir. Bir psikolog için girişimci, bir şeyler elde etme veya bir şeye ulaşma, deneyimler edinme, başarıya veya başkalarının muhtemel otoritesinden kaçma veya otoriteye sahip olma ihtiyacı ve arzusu olan ve bu tür güdülerle harekete geçen bir birey olarak tanımlanabilir. Bir iş adamı için ise; bir girişimci, bir tehdit unsuru, sıkı bir rakip anlamına gelebileceği gibi bir müşteri, bir işbirlikçi veya diğerlerinin refahı ve mutluluğu için çalışan bir birey olarak tanımlanmaktadır (İşcan ve Kaygın, 2011:445).

Günümüzde artık bir işletmenin başarılı olabilmesi için ekonomik fayda ve kar elde etmesi yeterli değildir. Girişimcilerin sahip oldukları farklı niteliksel özellikler girişimciliğin artmasına yönelik uygulanacak politikalar için önem arz etmektedir. McClelland (1961) girişimciliğin gelişmesinin, ekonomik güdülerden ziyade, psikolojik bir güdü olan güç, başarı ve bağlılık ihtiyacına bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda girişimcilerin psikolojik yaklaşım içerisinde güç odaklı, başarı odaklı ve bağlılık odaklı olarak faaliyette buldukları söylenebilir (Cin ve Yumuk Giray, 2013:9).

2.3. Girişimcilik Eğilimi ve Demografik Özellikler

Girişimci kişilik özellikler ile demografik özellikler, toplumsal gelenek, kültür özellikleri ve eğitim girişimcilik eğilimi üzerine etkilidir. Toplumda ailesinde girişimci olanların aynı işi geliştirdiği ya da kurduğu gözlemlenmiştir. Literatürdeki çalışmalardan erkeklerin kadınlara göre daha fazla girişimci oldukları görülmektedir. Girişimcilik eğilimi, girişimcilik psikolojisi teorisi üzerine kurulmuştur. Top(2006)'a göre girişimcilik eğilimi faktörleri; içsel kontrol hissi, risk alma eğilimi, bağımsızlık arzusu ve girişimcilik potansiyeli, karmaşıklığa karşı gösterilen tolerans ve yenilikçilik olmak üzere beş sınıfa ayrılmaktadır (Top, 2006:78).

İçsel Kontrol Hissi: Kişinin yetenek, çaba ve yapabildikleri ile hayatlarındaki sonuçları etkileyebileceğine inanmasıdır. Yapılan araştırmalarda içsel kontrol hissine sahip bireylerin girişimcilik yeteneklerinin daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir. Dışsal motivasyona sahip olan kişiler, hayattaki olayları etkileyebilme yeteneği olmadığı kanısındadır. İçsel kontrol yeteneğine sahip kişiler dışsal motivasyona sahip olanlara göre daha fazla başarı sağlarlar. İçsel kontrole sahip bireyler; özgüvenleri yüksek, olaylara karşı pozitif algısı olduğundan problem çözme karşısında daha yaratıcı ve stres ile baş etme konusunda daha başarılıdırlar.

Risk Alma Eğilimi: Risk ve belirsizlik ile baş edebilme ve bunlara katlanabilme düzeyi olarak ifade edilebilir. İnsanlar belirsizlik durumunda içinde buldukları olası sonuçları tam tahmin edemediklerinden, kendilerini endişeli hissederler. Bazıları da, belirsizlikle başa çıkabilme yollarını ararlar. Diğerleri ise; belirsizliğin nedenlerini araştırarak onu çözmeye çalışırlar. Belirsizliği çözmeye çalışanlar üretmiş oldukları mal ve hizmetleri değiştirebilme yeteneğini geliştirebilirler.

Bağımsızlık Arzusu: Bireyin kontrol hissi ile yakından ilişkilidir. Girişimci yapacağı işleri kendi belirlediği yönetime göre yapmak isteyecektir. Bu da girişimcinin bir başkasının yanında çalışmasını zorlaştıracaktır. Girişimcinin işveren olma arzusu onları kendi işini kurmaya yöneltir. Girişimcilerin bireysellik

ve özgürlük değerlerinin yüksek olması, işletme içindeki kurallardan ya da sosyal normlardan ve prosedürlerden sıkılmaları bunların kendilerini gerçekleştirme ve bağımsızlık arzularından kaynaklanmaktadır. Girişimciler çevresel ya da işletme içindeki gruplar tarafından kontrol edilmek istemezler. Bu nedenle kontrol mekanizmasını mümkün olduğunca elinde bulundurmamak isterler.

Girişimcilik Potansiyeli: Girişimcilik potansiyeli başarıma isteği olan bireylerde daha çok rastlanan bir faktördür. Başarı ile motivasyonun bağlantısı ağırlıklı olarak Muray'ın çalışmalarının sonuçlarına dayanır(Duran 2013:35-38). Muray, başarı motivasyonunu birşeyi hızlı yapma isteği olarak görür. Bu da, fiziksel objeleri, insanları ve fikirleri organize etme, yönlendirme ve onlar üzerinde iyice uzman olma ile sağlanır. Engelleri aşmak ve başarmak için yüksek standartlar belirlenmelidir. Kendi mükemmeliyetini aşmak, diğerleriyle yarışmak ve onları geçmek ile olur. Üzerinde çalışarak başarılı olduğu yetenekler onun öz saygısını artırır. Başarıya yönelmiş kişiler dışsal ödülün ziyade(para) içsel (işten duyulan tatmin) ödüllere odaklanmıştır (Duran, 2013: 35-38).

Tolerans ve yenilikçilik: Belirsizliğe karşı tolerans, kaosu analiz edebilme ve yenilikçi tutum sergilemesidir.

Girişimci bu özelliklerin dışında, aynı zamanda çok iyi zihinsel sağlığa, bireysel özgürlük tutkusuna, kendi kendini yönlendirme becerisine, yaptığı işte ısrarlı olmasına, anlamlı bir farkındalık sergileyen, zorluklara meydan okuyan bir karaktere sahip olmalıdır.

2.4. Girişimcilikte Eğitimin Önemi:

Kişilik gibi bireysel özelliklerin hangi bireylerin girişimci olacağı veya hangi girişimcilerin daha başarılı olacağı yönünde belirleyiciliği yüksektir. Ancak yaratıcı insanı geliştirmenin yolu eğitimden geçer. Eğitim, kişinin kendi yönetebileceği bir gelişim alanı olmakla birlikte, bilgi ve girişimci ruh olmadan girişimcilik bir strateji ile buluşturulamaz. Pek çok girişimci: yönetim, planlama, finans ve pazarlama alanlarında eğitime ihtiyaç duymaktadır. Bireysel ve kurumsal girişimcilerin yetiştirilmesi için işletmecilik bilgilerinin artırılması kaçınılmaz bir gereksinimdir (Dinçer,2012:44).

Bilimsel ve bilinçli olarak yaratıcı insanı yetiştirmek için eğitimin içeriğini ve niteliğini geliştirip günümüz koşullarına uygun hale getirmek gerekir. Türkiye'deki eğitim sistemi bireylere girişimcilik nitelikleri kazandırmada ve girişimcileri desteklemede yeterli değildir. Gelişmiş ülkelere oranla daha genç nüfusa sahip olan ülkemiz bunu fırsata dönüştürme yolunu aramalıdır. Bu genç nüfusu bilinçlendirerek onlara girişimcilik kültürü kazandırmalıdır. Günümüz rekabet koşullarında girişimcilik kültürünün oluşturulması için, gençlerimizi girişimci nitelikleriyle donatmak, eğitim ve öğretim programlarında girişimciliğe yer vermek ve girişimciliğin meslekler arasındaki yerini yükseltmek zorundayız. Türkiye girişimcilik konusunda güçlü ve zayıf yanlarının bilincine varırsa buna uygun politikalar oluşturarak ekonomik büyümeyi hızlandırması daha kolay olacaktır.

Girişimcilik konusunda Türkiye'nin en güçlü yanı insanlardaki cesaret ve bundan kaynaklanan riske girebilme gücü ve yeteneğidir; fakat bu cesaretin cehalete dayanan bir cesaret değil, hesaba kitaba dayanan, rasyonel bir cesaret olabilmesi için, girişimci adaylarının en iyi şekilde eğitilmesi gerekir. Türkiye eğitim ile ilgili kaynaklarını arttırmalı ve bu alanda yatırımlarını en kısa zamanda gerçekleştirmelidir.

Türkiye'nin girişimci kapasitesini zenginleştirecek iki önemli kaynağı mevcuttur. Bunlar genç nüfus ve kadınlardır. Her ikisinin de eğitime ihtiyacı vardır. Genel eğitim programlarının yanında girişimcilik için özel yetenek ve bilginin öğretilmesine yönelik programlar hazırlanmalıdır. Örneğin, liseden başlayarak müfredat içine girişimcilik dersleri eklenebilir. Özellikle teknik ve meslek yüksekokulu

eğitimi alanların girişimci olmasını teşvik edebilmek için onlara özel eğitimler verilmelidir (Erdoğan, 2011:27-28).

Üniversitelerin ve yüksekokulların girişimcilik derslerinde, girişimcinin kişilik özellikleri, girişimciliği açıklayan teorik yaklaşımlar, girişimcilikte başarı ve başarısızlık faktörleri, şletmelerin güçlü ve zayıf yönleri, ekonomik ve sosyal sisteme katkıları, sorunları ve çözüm yolları ile iş planı hazırlama gibi konular yer almaktadır. Çalışan fakat girişimci olmak isteyen işgücüne yönelik özel sertifika programları düşünölmelidir. Temel eğitimin ötesinde uluslararası nitelikte iş gücünün yetiştirilmesine çalışılmaktadır. Mezunlar kendilerine yeni şirketler kurmasalar dahi çalıştıkları şirketler içinde yenilikler geliştirerek örgüt içi girişimciliği uygulayabileceklerdir. Üniversiteler ve bilim kuruluşları bilimsel çalışmalar yaparak üniversitelerin araştırma potansiyelini arttırmalı, sanayinin ve toplumun ihtiyaçlarından kaynaklanan projeler üzerinde çalışmalı, böylece endüstriyel ve sosyal araştırmalar konusunda deneyimli mezunlar yetiştirilmelidir (Erdoğan, 2011:27-29).

Günümüzde girişimcilik eğitimi veren çeşitli kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlar arasında; KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), Üniversitelerin Araştırma ve Uygulama Merkezi, TEGEV (Teknolojik Eğitimi Geliştirme Vakfı), Genç Başarı Eğitim Vakfı, İşKUR (Türkiye İş Kurumu) yer almaktadır (Bozkurt ve Alpaslan, 2013:15). Bu kuruluşların sayısını arttırarak bilgili, güçlü donanımlı ve uzun dönem varlığını sürdürebilecek girişimcilerin yetişmesi sağlanacaktır.

3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı, yüksekökol öğrencilerinin demografik özelliklerinin ve almış oldukları girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerine etkisini belirlemektir. Araştırmanın kapsamı Uludağ Üniversitesi Teknik Bilimler Yüksek Okulunda okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu bölümlerde örgün ve gece eğitimi olmak üzere 493 öğrenci eğitim görmektedir. 500 kişilik bir anakütle için %95 güven aralığında %5 örneklem hatasında seçilecek örneklem sayısı 217 dir. Çalışmada öğrenciler tarafından cevaplanan anket sayısı 237'dir. Çalışmada Alpkan vd. (2002) tarafından geliştirilen girişimcilik hislerini ölçen 36 maddelik 5 şerli likert ölçeği kullanılmıştır. Girişimcilik eğilimine ait olan anket sorularına Güvenirlik Analizi yapılmış ölçeğin güvenilir olduğu görölmüştür. Girişimcilik eğilimini cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği t testi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin okudukları bölüm, ailelerinin gelir durumu, eğitim ile girişimci kişilikleri arasındaki ilişki ki-kare testleri incelenmiştir. Ayrıca öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile cinsiyet, babanın kendi işine sahip olması ve girişimcilik dersi alması arasındaki ilişki incelenmiştir. İlk olarak elde edilen verilere pilot uygulama yapılarak, daha sonra veriler SPSS 18.00 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Literatür incelendiğinde, girişimcilik hissini etkileyen çeşitli faktörler mevcuttur. Çalışmada Girişimcilik hissi ile demografik değişkenler ve eğitimin ilişkisi incelenmiş aşağıda ilgili hipotezler verilmiştir.

H1:Cinsiyete göre içsel kontrol hissinde farklılık söz konusudur.

H2:Cinsiyete göre bağımsızlık arzusu hissi farklılık gösterir.

H3:Cinsiyete göre risk alma hissi farklılık gösterir.

H4:Cinsiyete göre girişimcilik potansiyeli farklılık gösterir.

H5:Sınıf değişkeni ile girişimci kişilik arasında farklılık söz konusudur.

H6: İş kurma düşüncesi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Üniversite öğrencilerinin iş kurma düşüncesi ile ailenin kendi işini yapması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Üniversite öğrencilerinin iş kurma düşüncesi ile girişimcilik dersi alması arasında anlamlı bir ilişki vardır

H9:Girişimci kişilik ile ailenin kendi işini yapması arasında anlamlı bir ilişki vardır

H10: Girişimci kişilik ile eğitim arasında anlamlı bir ilişki vardır

H111:Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik ile ailelerinin gelirleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.3. Bulgular

Alpkan vd. (2002) tarafından geliştirilen içsel kontrol eğilimini ölçmek için 7, bağımsızlık arzusu eğilimini ölçmek için 5, risk alma eğilimini ölçmek için 7, girişimcilik potansiyelini ölçmek için 17 ifadeden oluşan ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin 36 maddelik soruların tamamına Güvenirlilik Analizi uygulandığında alfa 0,88 bulunmuştur. Ölçek yüksek derecede güvenilirdir. Daha sonra faktör analizi uygulanarak da girişimcilik eğiliminin dört faktörle açıklandığı görülmüş, bu dört faktör ayrı ayrı güvenilirlik analizine tabi tutulmuş, aşağıdaki tablodaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo1. Anket Sorularının Güvenirlilik Analizi

Girişimcilik Eğilimi	Soru Sayısı	Cronbach Alfa	Açıklama
İçsel kontrol	7	0,6	Güvenilir
Bağımsızlık Arzusu	5	0,6	Güvenilir
Risk Alma Eğilimi	7	0,7	Oldukça güvenilir
Girişimcilik Potansiyeli	17	0,86	Yüksek derecede güvenilir

Alfa; $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise; ölçek oldukça , $0,80 \leq \alpha < 1$ ise; ölçek yüksek derecede güvenilirdir(Kalaycı2005:405). Girişimcilik hisleri olan içsel kontrol hissi, bağımsızlık arzusu, risk alma eğilimi ve girişimcilik potansiyeline ilişkin soruların cronbach alfa değerlerine bakıldığında ölçeğin güvenilir olduğunu söyleyebiliriz. Ankete katılan öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 2 de yer almaktadır.

Tablo 2. Demografik Özelliklere İlişkin Frekans Tablosu

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Sınıf	Frekans	Yüzde	Bölüm	Frekans	Yüzde
Kız	96	40,5	1.	120	50,6	Bilgisayar Prog	77	32,5
Erkek	141	59,5	2.	117	49,4	Gıda	73	30,8
						Makine	87	36,7
Yaş	Frekans	Yüzde	Gelir	Frekans	Yüzde			
16-19	92	38,8	1350 ve -	41	17,3			
20-23	133	56,1	1500-2999	115	48,5			
24++	12	5,1	3000-4999	60	25,3			
			5000-+	21	8,9			
Toplam	137	100		237	100			

Ankete katılanların %40,5 'i kız %50,5'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin %32,5'i bilgisayar programcılığı, %30,8'i gıda, %36,7'si makine bölümünde okumaktadır. Öğrencilerin %50,6'sı 1. Sınıfta, %49,4'ü 2. sınıfta okumaktadır. Öğrencilerin %38,8'i (16-19), %56,1 'i (20-23), %5,1'i (24ve+) yaş gruplarına sahiptir. Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeylerine baktığımızda; %17,3'ü (1350 ve – TL.), %48,5'i (1500-2999TL.), %25,3'ü (3000-4999TL.), %8,9'u (5000ve+ TL.) gelir düzeyine sahiptir. Ankete katılan öğrencilerin %29,5'i kamu sektöründe, %30'u özel sektörde, %4,6'sı aile şirketinde, %35,9'u kendi işinde kariyeri hedeflemektedir. Öğrencilerin %76,8'ikendilerini girişimci kişiliğe sahip görürken % 23,2'si girişimci kişiliğe sahip olmadıkları görüşündedir. Öğrencilerin %72,2'si gelecekte kendi işini kurmayı düşünürken %27,8'i düşünmemektedir. Öğrencilerin %35'inin babası kendi işini yaparken %65'inin babası kendi işini yapmamaktadır. Öğrencilerin %47,3'ü yüksekökol eğitiminin girişimci kişiliği etkilediğini düşünürken %52,7'si etkilemediğini düşünmektedir. Öğrencilerin %51,5'i girişimcilik dersini aldıklarını %48,5'i almadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %16,5'i girişimcilik dersi dışında girişimcilik eğitimi aldıklarını %83,5'i almadığını belirtmiştir.

Girişimcilik hisleri; içsel kontrol, bağımsızlık arzusu, risk alma eğilimi ve girişimcilik potansiyeli olmak üzere dört faktörden oluşmaktadır. Tablo 3'de girişimcilik hislerinin özet değerleri yer almaktadır.

Tablo 3. Girişimcilik Eğilime İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İçsel Kontrol	Ortalama	Std. Sapma
1. Çevremdeki olayları etkilemem pek mümkündür	3,47	,994
2. İşler iyi gidince bunun sebebini genellikle iyi şansa bağlamam	3,66	1,088
3. Eğer bir şey yapmaya karar verirsem, bunu yapmamı kimse engelleyemez	4,09	1,694
4. Yeni şeyleri denemek ürktücü olsa da denemekten vazgeçmem	3,82	1,028
5. Kariyerimle ilgili karar verirken yakınlarımla dediğini yapmam	3,34	1,141
6.Canım bir şeyi isterse, bana ikram edilmesini beklemem, gider alırım	3,07	1,217
7.Herkes bir iş için yapılamaz dese de ben yapmanın yollarını ararım	3,83	,983
Bağımsızlık Arzusu	Ortalama	Std. Sapma
1. Ekonomik olarak kimseye bağlı olmak istemem	4,30	,881
2. Bir akşam yemeğine çıkarken nereye gidileceğini arkadaşlarıma bırakırım	3,14	1,143
3. Kimse beğenirse de ben doğru bildiğimi savunurum	3,75	,988
4. Farklı olmaktan ve düşünmekten çekinmem	4,08	,973
5. Yaptığım işlerde başkalarının onayını almak istemem	3,51	1,044
Risk Alma Eğilimi	Ortalama	Std. Sapma
1. Korkunca korkunun üstüne giderim	3,53	1,064
2. Yeni yemekler, yeni yerler ve yeni tecrübelerin peşinde koşarım	3,92	1,040
3. Soruyu sormadan önce cevabı bilmeye ihtiyaç duymam	3,30	1,165
4. Son 6 ayda bazı riskler aldım	3,45	1,194
5. Hiç tanımadığım biri ile gidip sohbet edebilirim	3,52	1,261
6. Kasıtlı olarak hiç bilmediğim bir yola sapabilirim	3,19	1,293
7. Bir şeyi daha önce başkaları denememişse ben de denemem	2,65	1,278

Girişimcilik Potansiyeli	Ortalama	Std. Sapma
1. Bir projeyi başlatıp her türlü engele rağmen sonuna kadar giderim	3,70	1,017
2. İş başında olmayı ve sorumluluk almayı severim	3,95	1,143
3. Kendimi sağlıklı ve iyi hissediyorum	4,09	1,036
4. İnsanlarla görüşmeyi ve onlarla uğraşmayı severim	3,87	1,113
5. İyi iletişim kurar insanları ikna ederim	3,90	1,031
6. İnsanlar benim fikirlerimi anlamakta zorlanmazlar	3,78	,980
7. Kurmayı amaçladığım iş konusunda geniş tecrübelerim var	3,33	1,113
8. Vergi kayıtları, faturalar gibi evrakları hazırlayabilirim	3,43	1,013
9. Finans ve pazarlama becerilerim çok iyi	3,39	1,046
10. Hedeflediğim pazardaki rakip firmalar da çok başarılıdır.	3,32	1,115
11. İşim için uygun bir kuruluş yeri belirledim	3,29	1,151
12. Kuruluş yatırımı için mali kaynak bulacağıma inanıyorum	3,21	1,079
13. İlk yılki giderler için destek olabilecek yakınlarım var	3,23	1,211
14. Ucuz ve kaliteli satıcılarına erişebilirim	3,43	1,153
15. Danışabileceğim bilgi sahibi kişileri tanıyorum	3,71	1,121
16. İş kurmayı herşeyden çok istiyorum	3,63	1,227
17. İnsanlar bana güvenir ve saygı duyar	4,08	1,098

Tablo 3'de İçsel kontrol özelliklerinden 'Eğer bir şey yapmaya karar verirsem, bunu yapmamı kimse engelleyemez' maddesi 4,09 değeri ile en yüksek ortalama değere sahiptir, standart sapması ise; 1,694'dür. Bağımsızlık arzusu özelliklerinden 'Ekonomik olarak kimseye bağlı olmak istemem' maddesi 4,30 değeri ile en yüksek ortalama değere sahiptir, standart sapması ise; 0,881'dir. Risk alma özelliklerinden 'Yeni yemekler, yeni yerler ve yeni tecrübelerin peşinde koşarım' maddesi 3,92 değeri ile en yüksek ortalama değere sahiptir, standart sapması ise 1,0402'dir. Girişimcilik potansiyeli özelliklerinden ' Kendimi sağlıklı ve iyi hissediyorum' maddesi 4,09 değeri ile en yüksek ortalama değere sahiptir, standart sapması ise; 1,036'dır.

Tablo 4'de girişimcilik dersine ilişkin ifadelerle ait özet değerler yer almaktadır.

Tablo 4. Girişimcilik Dersine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Girişimcilik Dersine İlişkin ifadeler	Ortalama	Std. Sapma
Girişimcilik dersi girişimde bulunma konusunda beni olumsuz etkiledi.	2,55	1,027
Girişimcilik dersi girişimde bulunma konusunda beni olumlu etkiledi	3,47	1,056
Girişimcilik dersi önceden fark etmediğim potansiyeli açığa çıkardı	3,35	1,017
Aldığım eğitim ile bende girişimci olabilirim.	3,45	,971
Girişimcilik dersi girişimciliği kariyer olarak düşünmeme sebep oldu.	3,46	1,010
Başarılı bir girişimci olmak için en önemli unsur eğitimidir.	3,53	1,110
Girişimcilik potansiyelinin geliştirilmesinde eğitim önemli bir unsurdur.	3,73	1,023
Eğitim sayesinde gençlerin girişimcilik potansiyeli geliştirilebilir.	3,68	,983
Potansiyelimin girişimcilğe uygun olmadığını girişimcilik dersi ile gördüm	3,07	1,125
Eğitimin başarılı bir girişimci olunmasında etkili bir unsur olduğunu düşünmüyorum	3,00	1,249

Tabloda en düşük 2,55 ortalama değeri girişimcilik dersi girişimde bulunma konusunda beni olumsuz etkiledi ifadesine aiten, en yüksek 3,73 ortalama değeri girişimcilik potansiyelinin geliştirilmesinde eğitim önemli bir unsurdur ifadesine aittir. En düşük 0,971 standart sapma değeri aldığım eğitim ile bende girişimci olabilirim ifadesine aittir. En yüksek 1,249 standart sapma değeri eğitimin başarılı bir girişimci olunmasında etkili bir unsur olduğunu düşünmüyorum ifadesine aittir.

Girişimcilik hisleri olan içsel kontrol hissi, bağımsızlık arzusu, risk alma eğilimi ve girişimcilik potansiyelinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği t testi ile test edilmiş t testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Girişimcilik Eğilimine Ait Bağımsız Örneklemelere İlişkin t Testi Sonuçları

İçsel Kontrol Hissi	Ortalama \bar{x}	Standart sapma (s)	N	t	sd	p
Kız	3,6622	,59972	96	1,087	235	,278
Erkek	3,5755	,60487	141			
Bağımsızlık Arzusu						
Kız	3,8063	,47723	96	1,195	235	,233
Erkek	3,7206	,58156	141			
Risk Alma Hissi						
Kız	3,2708	,59518	96	-1,845	229	,066
Erkek	3,4326	,75128	141			
Giriş.Potansiyeli Hissi						
Kız	3,6562	,56880	96	1,001	235	,318
Erkek	3,5745	,64819	141			

t testi için kurulan alternatif hipotezler sırasıyla:

H1:Cinsiyete göre içsel kontrol hissinde farklılık söz konusudur.

H2:Cinsiyete göre bağımsızlık arzusu hissi farklılık gösterir.

H3:Cinsiyete göre risk alma hissi farklılık gösterir.

H4:Cinsiyete göre girişimcilik potansiyeli farklılık gösterir.

Araştırmaya katılanların cinsiyete göre içsel kontrol hissini farklı olup olmadığına ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında; t istatistiği 1,087, p=0,278 dir. p>0,05 olduğundan H1 hipotezi reddedilmiştir. Cinsiyete göre içsel kontrol hisleri anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Cinsiyete göre bağımsızlık arzusu hissini farklı olup olmadığına ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında; t istatistiği 1,195, p=0,233 dir. p>0,05 olduğundan H2 hipotezi reddedilmiştir. Cinsiyete göre bağımsızlık arzusu anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Cinsiyete göre risk alma hissini farklı olup olmadığına ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında; t istatistiği -1,845 p=0,066dir. p>0,05 olduğundan H3 hipotezi reddedilmiştir. Cinsiyete göre bağımsızlık arzusu anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Cinsiyete göre girişimcilik potansiyeli hissini farklı olup olmadığına ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında; t istatistiği 1,001 p=0,318 dir. p>0,05 olduğundan H4 hipotezi reddedilmiştir. Cinsiyete göre girişimcilik potansiyeli anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Girişimci kişiliğin sınıf değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği t testi ile test edilmiş t testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Sınıfa Göre Girişimci Kişiliğe Ait Bağımsız Örneklemelere İlişkin t Testi Sonuçları

İşsel Kontrol Hissi	Ortalama \bar{x}	Standart sapma (s)	N	t	sd	p
1.sınıf	1,17	,374	120	2,435	235	,016
2.sınıf	1,30	,460	117			

Yapılan t testi için hipotez; **H5**:Sınıf değişkeni ile girişimci kişilik arasında farklılık söz konusudur.

Sınıfa göre girişimci kişiliğin farklı olup olmadığına ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında; t istatistiği 2,435 p=0,016 dir. p<0,05 olduğundan H5 hipotezi kabul edilmiş. Okunan sınıfa göre girişimci kişilik anlamlı bir farklılık göstermiştir. t testi ortalama sonuçlarına baktığımızda; İkinci sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre kendilerini daha girişimci gördüğü söylenebilir.

İş kurma düşüncesi ile cinsiyet arasındaki ilişki ki-kare analizi ile ortaya konulmuş elde edilen çapraz tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 7. İş Kurma Düşüncesi ile Cinsiyete İlişkin Çapraz Tablo

İş Kurma Düşüncesi			Cinsiyet		Toplam
			Kız	Erkek	
İş Kurma Düşüncesi	Evet	Sayı	65	106	171
		İş Kurma düş. içindeki yüzde	38,0%	62,0%	100,0%
		Cinsiyet içindeki yüzde	67,7%	75,2%	72,2%
	Hayır	Sayı	31	35	66
		İş Kurma düş. içindeki yüzde	47,0%	53,0%	100,0%
		Cinsiyet içindeki yüzde	32,3%	24,8%	27,8%
Toplam		Sayı	96	141	237
		İş Kurma Düş. içindeki yüzde	40,5%	59,5%	100,0%
		Cinsiyet içindeki yüzde	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2 = 1,586$ $d_f = 1$ $p = 0,208$

Yapılan ki-kare testi için alternatif hipotez; **H6**: İş kurma düşüncesi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile cinsiyeti arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare kullanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Hesaplanan ki-kare istatistiği 1,586; 1 serbestlik derecesiyle p=0,208>0,05 olduğundan anlamlı bulunmamıştır. Öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile cinsiyeti arasında bir ilişki söz konusu değildir. Kurulan **H6** hipotezi reddedilmiştir.

İş kurma düşüncesi ile ailenin kendi işini yapması arasındaki ilişki ki-kare testi ile ortaya konulmuş elde edilen çapraz tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 8. İş Kurma Düşüncesi ile Ailenin kendi işini yapmasına İlişkin Çapraz Tablo

			Ailenin Kendi İşini Yapması		Toplam	
İş Kurma Düşüncesi			Evet	Hayır		
İş Kurma Düşüncesi	Evet	Sayı	70	101	171	
		İş Kurma Düşüncesi içindeki yüzde	40,9%	59,1%	100,0%	
		Babanın kendi işini yapması içindeki yüzde	84,3%	65,6%	72,2%	
	Hayır	Sayı	13	53	66	
		İş Kurma Düşüncesi içindeki yüzde	19,7%	80,3%	100,0%	
		Babanın kendi işini yapması içindeki	15,7%	34,4%	27,8%	
Toplam			Sayı	83	154	237
			İş Kurma Düşüncesi içindeki yüzde	35,0%	65,0%	100,0%
			Babanın kendi işini yapması içindeki	100,0%	100,0%	100,0%
$\chi^2 = 9,439$ $d_f = 1$ $p = 0,002$						

Yapılan Ki-Kare testi için alternatif hipotez; **H7**: Üniversite öğrencilerinin iş kurma düşüncesi ile ailenin kendi işini yapması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile ailenin kendi işini yapması arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi kullanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Hesaplanan ki-kare istatistiği 9,439; 1 serbestlik derecesiyle $p=0,002 < 0,05$ olduğundan anlamlı bulunmuştur. Öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile ailenin kendi işini yapması arasında bir ilişki söz konusudur. Kurulan **H7** hipotezi

İş kurma düşüncesi ile girişimcilik dersini alması arasındaki ilişki ki-kare testi ile ortaya konulmuş elde edilen çapraz tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 9. İş Kurma Düşüncesi ile Girişimcilik Dersi Almasına İlişkin Çapraz Tablo

			Girişimcilik Dersi Alma		Toplam	
İş Kurma Düşüncesi			Evet	Hayır		
İş Kurma Düşüncesi	Evet	Sayı	86	85	171	
		İş Kurma Düşüncesi içindeki yüzde	50,3%	49,7%	100,0%	
		Girişimcilik dersi alma içindeki yüzde	70,5%	73,9%	72,2%	
	Hayır	Sayı	36	30	66	
		İş Kurma Düşüncesi içindeki yüzde	54,5%	45,5%	100,0%	
		Girişimcilik dersi alma içindeki yüzde	29,5%	26,1%	27,8%	
Toplam			Sayı	122	115	237
			İş Kurma Düşüncesi içindeki yüzde	51,5%	48,5%	100,0%
			Girişimcilik dersi alma içindeki yüzde	100,0%	100,0%	100,0%
$\chi^2 = 0,345$ $d_f = 1$ $p = 0,557$						

Yapılan ki-kare testi için alternatif hipotez; **H8**: Üniversite öğrencilerinin iş kurma düşüncesi ile girişimcilik dersi alması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile girişimcilik dersi alması arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi kullanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Hesaplanan ki-kare istatistiği 0,345 ; 1 serbestlik derecesiyle $p=0,557>0,05$ olduğundan anlamlı bulunmamıştır. Öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile girişimcilik dersi alması arasında bir ilişki söz konusu değildir. Kurulan **H8** hipotezi reddedilir.

Girişimci kişilik ile ailenin kendi işini yapması arasındaki ilişki ki-kare testi ile ortaya konulmuş elde edilen çapraz tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 10. Girişimci Kişilik İle Ailenin Kendi İşini Yapmasına İlişkin Çapraz Tablo

Girişimci Kişilik			Babanın Kendi İşini Yapması		Toplam
			Evet	Hayır	
Girişimci Kişilik	Evet	Sayı	73	109	182
		Girişimci Kişilik içindeki yüzde	40,1%	59,9%	100,0%
		Babanın kendi işini yap.çindeki yüzde	88,0%	70,8%	76,8%
	Hayır	Sayı	10	45	55
		Girişimci Kişilik içindeki yüzde	18,2%	81,8%	100,0%
		Babanın kendi işini yap.çindeki yüzde	12,0%	29,2%	23,2%
Toplam		Sayı	83	154	237
		Girişimci Kişilik içindeki yüzde	35,0%	65,0%	100,0%
		Babanın kendi işini yap.çindeki yüzde	100,0%	100,0%	100,0%
$\chi^2 = 8,925 \quad d.f. = 1 \quad p = 0,003$					

Yapılan ki-kare testi için alternatif hipotez; **H9**:Girişimci kişilik ile ailenin kendi işini yapması arasında anlamlı bir ilişki vardır

Girişimci kişilik ile ailenin kendi işini yapması arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi kullanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Hesaplanan ki-kare istatistiği 8,925 ; 1 serbestlik derecesiyle $p=0,003<0,05$ olduğundan anlamlı bulunmuştur. Girişimci kişilik ile ailenin kendi işini yapması arasında bir ilişki söz konusudur. Kurulan **H9** hipotezi reddedilemez.

Girişimci kişilik ile eğitimin önemli olma düşüncesi arasındaki ilişki ki-kare testi ile ortaya konulmuş elde edilen çapraz tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 11. Girişimci kişilik İle Eğitime İlişkin Çapraz Tablo

			Başarılı Bir Girişimci Olmak İçin Eğitim Önemlidir					
Girişimci kişilik			K.Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	K.Katılıyorum	Toplam
Girişimci kişilik	Evet	Sayı	12	14	47	68	41	182
		Giriş. Kiş. içindeki yüzde	6,6%	7,7%	25,8%	37,4%	22,5%	100,0%
		Eğitim içindeki yüzde	85,7%	51,9%	75,8%	78,2%	87,2%	76,8%
	Hayır	Sayı	2	13	15	19	6	55
		Giriş. Kiş. içindeki yüzde	3,6%	23,6%	27,3%	34,5%	10,9%	100,0%
		Eğitim içindeki yüzde	14,3%	48,1%	24,2%	21,8%	12,8%	23,2%
Toplam	Sayı	14	27	62	87	47	237	
	Giriş. Kiş. içindeki yüzde	5,9%	11,4%	26,2%	36,7%	19,8%	100,0%	
	Eğitim içindeki yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

$\chi^2 = 13,050$ $d_f = 4$ $p = 0,011$

Yapılan ki-kare testi için alternatif hipotez; **H10**: Girişimci kişilik ile eğitim arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Girişimci kişilik ile başarılı girişimci olmak için eğitim önemlidir görüşü arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi kullanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Hesaplanan ki-kare istatistiği 13,050; 4 serbestlik derecesiyle $p=0,011 < 0,05$ olduğundan anlamlı bulunmuştur. Kurulan **H10** hipotezi reddedilemez.

Girişimci kişilik ile ailenin gelir düzeyi arasındaki ilişki ki-kare analizi ile ortaya konulmuş elde edilen çapraz tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 12. Girişimci kişilik İle Ailenin Gelir Düzeyine İlişkin Çapraz Tablo

			Ailenin Gelir Düzeyi				
			1350-vealtı	1500-2999	3000-4999	5000-6999	Toplam
Girişimci kişilik	Evet	Sayı	33	81	49	19	182
		Giriş. Kiş. içindeki yüzde	18,1%	44,5%	26,9%	10,4%	100,0%
		Gelir içindeki yüzde	80,5%	70,4%	81,7%	90,5%	76,8%
	Hayır	Sayı	8	34	11	2	55
		Giriş. Kiş. içindeki yüzde	14,5%	61,8%	20,0%	3,6%	100,0%
		Gelir içindeki yüzde	19,5%	29,6%	18,3%	9,5%	23,2%
Toplam	Sayı	41	115	60	21	237	
	Giriş. Kiş. içindeki yüzde	17,3%	48,5%	25,3%	8,9%	100,0%	
	% within gelir	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Yapılan ki-kare testi için alternatif hipotez; **H11**:Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik ile ailelerinin gelirleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öğrencilerin girişimci kişilikleri ile ailesinin gelir durumu arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Hesaplanan ki-kare istatistiği 5,929; 3 serbestlik derecesiyle 0,05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Öğrencilerin ailelerinin gelir durumu ile girişimci kişilikleri arasında bir ilişki söz konusu değildir. Kurulan **H11** hipotezi reddedilmiştir.

Son olarak; öğrencilerin girişimcilik potansiyeli ile içsel kontrol, bağımsızlık arzusu, risk alma ve eğitim değişkenleri ile ilişkisini ortaya koymak için çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13. Çoklu Doğrusal Regresyon Model Özeti

Çoklu R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart Hata	F	Sig.
,650	,422	,412	0,47319	42,419	0,000

Girişimcilik potansiyelini çoklu R %65, R² %42,2 açıklarken düzeltilmiş R² %41,2 açıklamıştır. Girişimcilik potansiyelinin %41,2'si içsel kontrol, bağımsızlık, risk alma ve girişimcilik dersi alma değişkeni ile açıklanmaktadır. Çoklu doğrusal regresyon analizinde düzeltilmiş R²'ye bakmak daha anlamlıdır. Bağımsız değişken modele ilave edildiğinde modelin açıklayıcı gücünün artması beklenir aksi durumda ilave edilen değişken modelden dışlanır. Tablo 13'ten p=0,00<0,05 modelin anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Çoklu Regresyon Sonucu Katsayılar Tablosu

Bağımsız değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar B	Standartlaştırılmış Katsayılar Beta	t değeri	Sig.
Sabit	,587		2,173	,031
İçsel kontrol	,277	,270	4,590	,000
Bağımsızlık arzusu	,038	,033	,554	,580
Risk alma hissi	,276	,311	4,841	,000
Girişimcilik dersi alma	,285	,265	5,078	,000

Tablo 14'de modelin tahmin sonucu elde edilen parametre değerleri ve buna ilişkin t değerleri gösterilmektedir. İçsel kontrol (p<0,05), risk alma hissi (p<0,05), girişimcilik dersi alma (p<0,05) değişkenleri anlamlı iken, bağımsızlık arzusu (p=,580>0,05) değişkeni anlamlı değildir. Beta değerleri değişkenlerin önem sırasını göstermektedir. Beta değerlerine baktığımızda modeli açıklamada en önemli değişkenin öğrencilerin risk alma eğilimi, sonrasında içsel kontrol ve girişimcilik dersini alma değişkenleri olduğu görülmektedir.

4. Sonuç

Girişimcilik ruhuna sahip olan kişiler sadece işletmelerin değil, aynı zamanda ülkelerin ekonomik başarısı içinde katkı sağlarlar. Girişimcilik eğiliminde demografik özelliklerin yanı sıra ailenin eğitimi, ailenin girişimci olması, girişimcilik dersi ve eğitimi alması, devlet politikaları, piyasa yapısı ve çevrenin yapısının etkili rol oynadığı gerçeği unutulmamalıdır.

Literatüre baktığımızda Wang ve Wong 2004 çalışmasında cinsiyet, ailenin işletmecilik deneyimi ve eğitim düzeyinin girişimcilik isteğini etkilediğini vurgularken benzer şekilde çalışmamızda da iş kurma

düşüncesi ile ailenin kendi işini yapması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yine 2008'de Balaban ve Özdemir çalışmasında girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlar. 2009'da İpçioğlu ve Taşer'de verilen girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimini geliştirdiği sonucunu ortaya koymuşlardır. Çalışmada yapılan analiz sonucunda, benzer şekilde girişimci kişilik ile eğitim arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 2012 İrmiş ve Barutçu girişimcilik dersi alma ile gelecekte kendi işini kurma niyeti arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmışlar çalışmada da iş kurma düşüncesi ile girişimcilik dersi alma arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Çalışmada, içsel kontrol, bağımsızlık arzusu, risk alma eğilimi ve girişimcilik potansiyelinin cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunmamıştır. Öğrencilerin iş kurma düşüncesi ile ailenin kendi işini yapması arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Girişimci kişilik ile ailenin kendi işini yapması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin okudukları bölüme göre girişimcilik potansiyelinin farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin girişimcilik potansiyeli ile içsel kontrol, bağımsızlık arzusu, risk alma ve eğitim değişkenleri ile ilişkisi çoklu regresyon analizi ile belirlenmiştir. Analiz sonucunda, girişimcilik potansiyelinin %41,2'si içsel kontrol, bağımsızlık, risk alma ve girişimcilik dersi alma değişkenleri ile açıklanmaktadır. Öğrencilerinin girişimcilik potansiyeli ile öğrencilerin risk alma eğilimleri, içsel kontrol hissi ve girişimcilik dersi eğitimini alma değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusu iken, girişimcilik potansiyeli ile bağımsızlık arzusu arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır.

Günümüzde girişimciliğin önem kazanması kişilerin girişimci eğilim ve iş kurmalarında etkili olmuştur. Unutulmamalıdır ki kendini girişimci hissedenlerin girişimcilik vasıflarını taşıması ve gelecekte iş kurması söz konusu olmamaktadır. Hatta iş kurma düşüncesi tek başına iş kurma ve başarmada yeterli değildir. Ancak bireylere verilen girişimcilik eğitimi ile girişimci eğilim ortaya çıktıkça gelecekte iş kurma niyetinde olanların sayısı da artacaktır.

Ülkenin gelişmesinde, girişimcilerin varlığı önemli bir unsur olduğundan genç nüfusu girişimci yetiştirmek için çaba harcanmalıdır. Girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkarılmasında eğitime daha fazla önem vermeli, girişimcilik cazip hale getirilmelidir. Günümüzde birçok üniversitede girişimcilik dersi verilmektedir. Ancak verilen eğitimlerde kendi işini kurmak isteyenlere tam manasıyla destek sağlanamamaktadır. Öncelikle teoriyi pratik hayata geçirebilecek, öğrencilerin girişimci özelliklerini ortaya çıkaracak etkili eğitim programları oluşturmak önemlidir. Bunun yanı sıra girişimcilik eğitimi veren çeşitli kurum ve kuruluşların sayısı arttırılmalıdır. Devlet politikaları girişimciyi desteklemeli sahip çıkmalıdır. Girişimcilik üzerinde çevresel faktörler de oldukça belirleyicidir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal koşullar girişimcilik faaliyetleri üzerinde doğrudan etkilidir. Bu çalışma bireyin demografik özellikleri ve aldığı girişimcilik eğitimi temelinde şekillenmiştir. Bir sonraki çalışma çevresel faktörlerin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkileri bağlamında araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akın A. ve Zor İ.(2009). “İşletmecilik Eğitiminin Bireyin Girişimci Niteliklerinin Geliştirilmesine Etkileri”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 11(1), 113-138.
- Alpkan, L., Keskin, H. ve Zehir, C.(2002). Girişimcilik Hisleriyle Girişimcilik Potansiyeli Arasındaki İlişki: Gebze ve Civarındaki Girişimciler Üzerine Bir Saha Araştırması, *21. Yüzyılda KOBİ’ler Sempozyumu*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimagosa, Kıbrıs.
- Balaban, Ö. ve Özdemir, Y. (2008). “Girişimcilik Eğitiminin Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisi: Sakarya Üniversitesi İİBF Örneği”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 3(2), 133–147.
- Bozkurt, Ö., Aslan, Z. ve Göral, M. (2011). Yükseköğretimde Verilen Girişimcilik Eğitiminin Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Teknik Program ve Sosyal Program Karşılaştırmalı Bir Araştırma, *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi Yeni Yönelişler ve Sorunlar*, 27- 29 Mayıs, s.822- 833.
- Bozkurt, Ö ve Alpaslan, A. (2013). “Girişimcilerde Bulunması Gereken Özellikler ile Girişimcilik Eğitimi: Girişimci ve Öğrenci Görüşleri”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 7-28.
- Charney, A., ve Libecap, G. (2000). *The Impact of Entrepreneurship Education: An Evaluation of the Berger Entrepreneurship Program at the University of Arizona 1985-1999*, 1-132.
- Cin H. ve Günay Y.G.(2013), “Girişimcilerin Girişimcilik Tipleri ile Duygusal Zekâları Arasındaki İlişki: Edirne Örneği”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (8:2) 7-32.
- Çarıkcı H. ve Koyuncu O.(2010), “Bireyci-Toplumcu Kültür Ve Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *M.A.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,2(3)1-18
- Dinçer, M. (2012).*Girişimciliğin Altın Kuralları*. İstanbul: Optimist yayınları.
- Donnellon, A., Ollila, S., & Middleton, K. W. (2014). “Constructing Entrepreneurial Identity in Entrepreneurship Education”, *The International Journal of Management Education*, 490-499.
- Duran, C., Büber, H. ve Gümüştekin, G. E. (2013). “Girişimcilik Hislerine Eğitimin Katkısı: Kütahya Meslek Yüksek Okulu Örneği”, *Girişimcilik ve Kalkınma dergisi*, 8(2), 33-56.
- Erdoğan, B. Zafer(2011).*Girişimcilik ve Kobiler Teori ve Uygulama* . Bursa: Ekin Kitapevi.
- Izedonm, P. F., & Okafor, C. (2010). “The Effect of Entrepreneurship Education on Students Entrepreneurial Intention”, *Global Journal of Management and Business Research*, 49-60.
- İbicioğlu, H., Taş, S. ve Özmen, İ. (2010). “Üniversite Eğitiminin Girişimcilik Düşüncesinin Değişimine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 53-74.
- İpçioğlu, İ. ve Taşer, A. (2009). “İşletme Bölümlerinde Verilen Eğitimin Girişimci Adayı Öğrenciler Üzerindeki Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2) , 13–25.
- İrmiş A. ve Barutçu E.(2012). “Öğrencilerin Kendilerini Girişimci Bir Kişiliğe Sahip Görmelerini ve İş Kurma Niyetlerini Etkileyen Faktörler: Bir Alan Araştır-

- ması”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), 1-25
- İşcan, Ö. F. ve Kaygın, E. (2011). “Potansiyel Girişimciler Olarak Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 275-286.
- İşcan, Ö. F. ve Kaygın, E. (2011). “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 443-462.
- Kalaycı, Ş.(2005) *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara.
- Karabey C.N.(2013), “Girişimsel Düşünceyi Anlamak: Düşünme Tarzı ve Risk Tercihinin Girişimsel öz yetkinlik ve Girişimcilik Niyeti ile İlişkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3),143-159
- Keleş N., Özkan T., Doğaner M. ve Altunoğlu A.E. (2012) “Önlisans Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma” , *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 5 (9) ,107-118.
- Kılıç,R., Keklik,B. ve Çalış,N.(2012). “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma: Bandırma İİBF İşletme Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 423-435.
- Nasr, K. B. ve Boujelbene, Y. (2014). “Assessing the Impact of Entrepreneurship Education”, *Social and Behavioral Sciences*, 712-715.
- Patır, S. ve Karahan M. (2010), “Girişimcilik Eğitimi ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması”, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 27-44.
- Özdemir,L.(2015). “Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Sosyo-Demografik Özellikler Açısından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 41-65.
- Top, S.(2006). *Girişimcilik Keşif Süreci*, Beta Basımevi,1. Baskı, İstanbul.
- Wang, K.C. ve Wong, P.K. (2004), “Entrepreneurial Interest of University Students in Singapore”, *Technovation*, 24, 163-172.